

SIRPJA VÄSAR '74

KÕIGI MAADE PROLETAARLASED, ÜHINEGE!

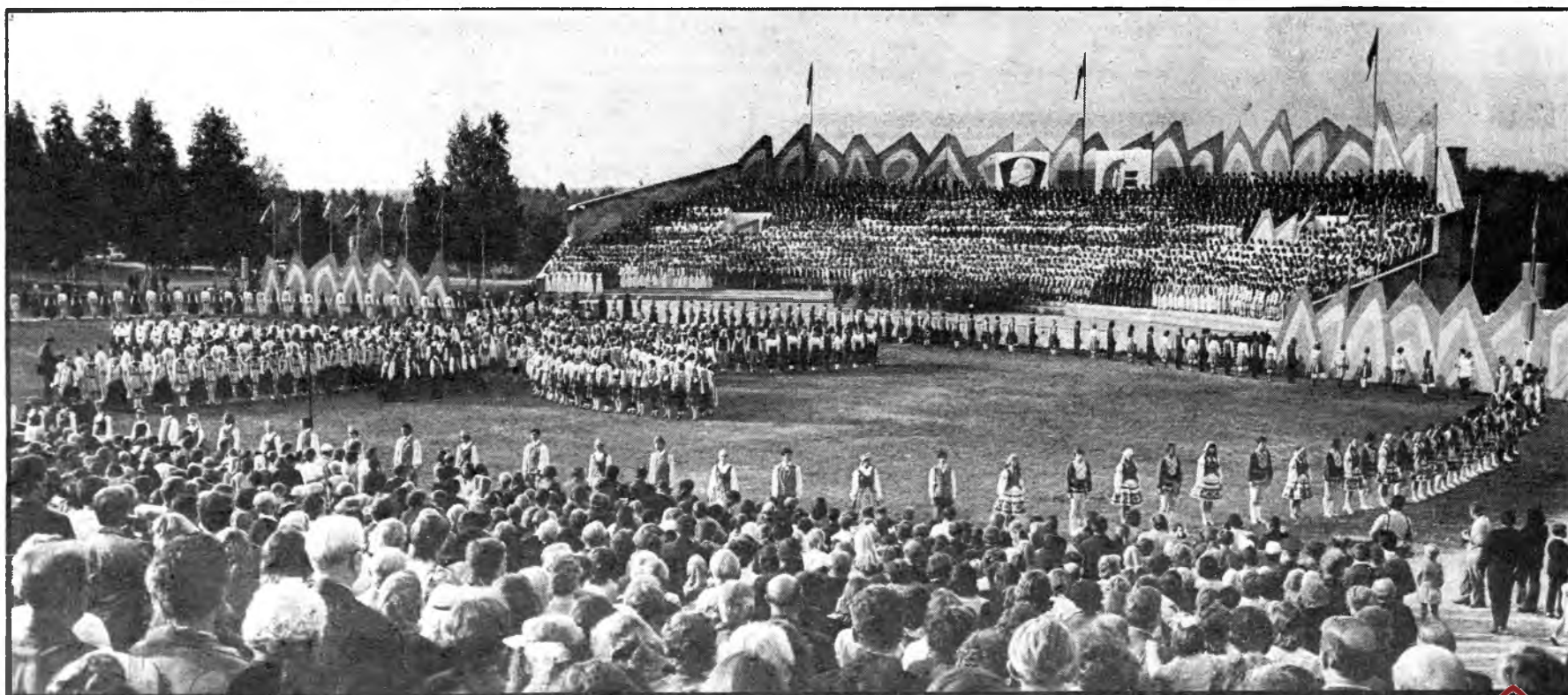
28

EESTI NSV KULTUURIMINISTEERIUMI, KIRJANIKE LIIDU, KUNSTNIKE LIIDU JA HELILOOJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

12. JUULI XXXIV AASTAKÄIK

ÜLIÕPILASTE
SÕPRUSPIDU
TARTUS

Kogu möödunud nädala oli Tartu tulvil noorust: siin peeti järjekordne, arvult kuues üliõpilaslaulupidu, mille akadeemiline noorus pühendas üliõpilastele komsomoliorganisatsioonile V. I. Lenini nime andmise 50. aastapäevale. Päevalehed, raadio ja televisioon on nende päevade sündmustest ülevaate andnud, seepärast toome alljärgnevas ära vaid lühiväljaande toimunust ning anname sõna hindamiseks peost osavõt- nuile.

Esimesed asjaosalised saabusid Tar- tusse juba nädala algul. Kolmapäeva

ku üheks sõnaks, siis on see suure- pärane. Esimesel peol kaheksateist aastat tagasi oli tunda otsimist, koba- mist, tänaseks aga on välja kujunenud väga tugevad traditsioonid. Kogu pidu jaguneb kahte suurde ossa, millest ühes on esikohal tants, teises laul. Tantsu- peol oli järjekindlalt silmas peetud suu- re väljaku spetsiifikat — rahvatantsud olid lavastatud suurte, äärest ääreni ulatuvate kujunditena ja jätsid mõju- va mulje. Eriti meeliköitev oli Helju Mikkeli «Päike, maa ja meri». Selles ei olnud keerukat liikumist, küll aga

rimist tunnevad. Peaksime vist meiegi sellele mõtlema.

JAAN OTS, Eesti Üliõpilaskoori- de Esinduse esimees:

Mulle oli see üliõpilaslaulupidu nel- jas. Näib, et eesti kooride esinemine oli mõjukam kui senistel. Ilmselt oli õige jätta mees- ja naiskooridele, keda meil on vähe, vaid mõned palad ja pakkuda välja peamine programm ühise segakoo- rina. See hakkas päris ilusti kõlama. Rohkem kui varem oli eelproove, mis ka

GAUDEAMUS

IGITUR

õhtuks oli kohal kogu tegelaskond — kokku üle viie tuhande laulja, tantsija ja pillimehe. Varahommikust hilisõhtu- ni proovid, siis aga peole saabunud kol- lektiivide kontserdid ülikooli aulas, «Vanemuise» kontserdisaalis, noortema- jas «Sõprus» ja väljaspool Tartutki. Laupäeva, peo esimese päeva hommik algas puhkpilliorkestrite äratusmängu- ga.

Pärastlõunal koguneti Eesti esimese üldlaulupeo mälestuskivi juurde, et süü- data üliõpilaslaulupidude sümbol, sõp- rustuli. Pidulikult viidi see Eesti Põl- lumajanduse Akadeemia esisele välja- kule V. I. Lenini monumendi juurde, kus on alguse saanud paljud üliõpilas- üritused. NSV Liidu ja kõigi liiduvaba- riikide lippude all peeti siin pidulik miiting komsomolile V. I. Lenini nime andmise 50. aastapäeva auks ning ase- tati lilled töörahva riigi rajaja mäles- tussamba jalamile.

Rohkem kui tund aega kestnud rong- käigule järgnes laulupeo esimene kont- sert, kus esinesid kõik üliõpilaslaupeost osavõtnud. Ühendkooride laulule järg- nes Leedu, Valgevene, Läti, Gruusia, Karjala ja Eesti tantsijate, lauljate ja pillimeeste esinemine.

Pühapäeva keskel tuldi Eesti Põllu- majanduse Akadeemia uue hoonestiku naabruses Emajõe kaldale rajatavasse dendroparki. Esimesed puud istutati siia kolm aastat tagasi V. I. Lenini sü- niaastapäeval, nüüd pandi siin kasvama sõpruspuud. Esimese noore pärna istu- tasid laulupäeva aujuhid Gustav Erne- saks ja Ullo Toomi.

Kui laulupeo esimese päeva kontsert pakkus vaadata peamiselt tantsu, siis pühapäeval oli põhiosa kavast kooride kanda. Esinesid ühendkoorid, Läti, Lee- du ja Eesti koondkollektiivid, nais-, mees- ja segakoorid, puhkpilliorkestrid. Peo lõppedes kõlasid taas traditsiooni- line «Gaudeamus» ja Rahvusvahelise Üliõpilasliidu hümn. Eesti NSV kõrge- ma ja keskerihariduse ministril Aare Purgal oli põhjust peo hea kordamine- ku eest tänada kõiki osavõtjaid, peo juhte peeti meelese organiseerimiskomi- tee tänukirjadega.

Enne kui laiali mindi, tegi Leedu NSV kõrgema ja keskerihariduse minister G. Zabulis teatavaks, et järgmine üli- õpilaslaulupidu, «Gaudeamus» VII pee- takse 1978. aastal Leedu NSV-s.

Kuuendast üliõpilaslaupeost võttis osa EKP Keskkomitee sekretär Vaino Väljas ning teisi partei- ja riigitege- lasi.

ULLO TOOMI, üliõpilaslaupeo aujuht:

Kui võtta kõik nähtu ja kuuldu kok-

meeolukaid, haaravaid pilte, häid joo- niseid. Samasugune oli ka lätlaste tants, mis kujutas jalutuskäiku alleel: rahvus- lik, stiilpuhas liikumine, suursugused kujundid. Väga terviklik oli leedulaste programm — kunstiküps, peensuste- ni läbi mõeldud. Süda läks soojaks, kuuldes nendelt heas esituses meie «Lau- liku lapseõlve», ja millise meisterlikku- sega mängisid nende puhkpilliorkestrid! Lätlaste paigutamis oma koorid hõredalt üle lava: julge samm, mis aga ei tulnud nende esinemisele kahjuks.

HELU MIKKEL, üliõpilaslau- peo üldjuht:

Esimese üliõpilaslaupeo pidasime Toomeorus suurte ja võimsate põlispuu- de all. Nüüd on suurteks puudeks sir- gunud ka need istikud, mis meid sel väljakul ümbritsesid teise peo ajal. Nii- sama on ka laulupeod kasvanud ja are- nenud, nende tase on hoopis midagi muud kui tol esimesel: nii lauljate, tant- sijate kui ka pillimeeste esinemine on palju kunstipärasem, emotsionaalsem.

Tahaksin, et kui tänased üliõpilased on saanud selleks, kelleks nad praegu õpivad — inseneriks, arstiks, õpetajaks —, paistaks nende aknasse alati rõõmu- päike, et nad sammuksid õlg õla kõr- val läbi elu ja teeksid teoks kõik need unistused, mida me siin täna lauludesse ja tantsudesse paneme.

UNO UIGA, kontsertide kava üld- juht:

Muljed on väga head. Kokku on tul- nud kõrge tasemega kollektiivid. Iga- üks neist on enda kuulsaks laulnud ja aunitatud, mis enamasti kõigil ole- mas, tõepoolest auga välja teeninud. See peegeldub muidugi ka ühendkoo- ride üldkõlas, mis on tavaliste üldlau- pidudega võrreldes märksa puhtam, täpsem ja väljendusrikkam.

Paistab silma, et kõik on peoks ette- valmistamist võtnud väga hoolsalt. Eri- ti leedulased. Tartusse pääses läbi kol- me žürii, kes kõik kontrollisid iga kol- lektiivi valmisolekut. Enne väljasõitu korraldati laululaager, kogu programm esitati publikule Panevezyses pee- tud laulupeol. Eeltöö nähtus juba proo- videl: seal ei tegeldud enam pisiasjade- ga, vaid kogu kava pandi selle väljaku jaoks paika. Tulemus — terviklik prog- ramm, milles igal laulul, tantsul, or- kestripalal oma kindel koht ja ülesanne. Just selles mõttes oli palju tööd jäänud viimastele minutitele eesti kooridel. Ut- lemata ei saa jätta sedagi, et meie laul- jatest õige paljud proovidelt puudusid, mistõttu lavaline liikumine ei tulnud välja nii nagu vaja.

Üldiselt aga — sel laulupeol on lava- tagust tööd teha lausa rõõm. Rahvas on täpne, minuti pealt seal kus vaja, ener- giline, elurõõmus, laulab igal sammul. Ja peo üks iseärasusi peale kõrge kuns- titaseme on just see, et tegelaskond on ühealine, ühiste mõtete, tundmuste- ga.

Ühte tahaksin veel lisada. Kuigi vii- masel ajal on meil rahvamuusikale suu- remat tähelepanu osutatud, tegelevad sellega ikkagi vaid entusiastid. Mujal on võimalik rahvapille õppida koolieast alates, niisamuti valmistatakse ette rah- vapilliorkestrite juhte, kes ka arranžee-

esinemisest välja paistis. Kahju ainult, et täiel määral ei täitnud oma eesmärgi laululaager, sest kõik asjaosalised ei saanud kohale tulla. Rõõmu teeb seegi, et ÜKE vahendusel said peo etteval- mistamisel oma sõna kaasa öelda kõik meie üliõpilaskoorid.

ROBERTAS VARNAS, Kaunase Polütehnilise Instituudi segakoori «Jaunyste» peadirigent:

Tartu on mulle tuttav linn, kuid üli- õpilaslaupeol olen siin esimest korda. Olin kuulnud, et siinne rahvas armas- tab laulu ja tantsu, nüüd võisin selles ise veenduda. Meid on igal sammul võe- tud vastu väga südamliselt, tunneme, et oleme just seal kus vaja. Lauljaspe- rele teeb see muidugi palju rõõmu.

Suuri pidusid on nähtud rohkesti, kuid nii head ettevalmistavat organisat- sioonilist tööd küll mitte. Kõik laabub suurepäraselt ja see on taganud ka peo kõrge kunstilise taseme.

SEDRAK TER-KAZARJAN, Ar- meenia Rahvaloomingu Maja diri- gent:

Mulle on see neljas laulupidu, mida Eestis olen näinud. Igauks neist on ol- nud omanäoline, kuid kõik nad on olnud suured rõõmupeod, mis aitavad inimes- tel elada ja töötada, nagu ütleb oma laulusõnad Lebedev-Kumatš. Rahvas kuulab ja vaatab esinejaid peotundega, moodustades lavalolijatega nagu tervi- ku. Peo kunstilisele tasemele võib pan- na hinde «viis», kohati lisada isegi plussi.

Väga hea mulje jäi mulle eesti koori- dest: need kõlasid kompaktselt. Esitu- ses, eriti segakooride puhul, oli palju mõjukaid interpretatsioonilisi nüansse, millest teistel puudu jäi. Ilmselt oli see tingitud seigast, et nad olid kavas- se võtnud liiga palju salmilaulu. Muusika- inimesena sooviksin niisugusel peol kuulda ka maailmaklassikat, mis nii kõrgetasemeliste kooride esituses suure- päraselt peaks mõjule pääsema. Ainu- kese teosena sellest valdkonnast kõlas Mozarti «Haaremiröövi» avamäng leedu orkestritelt, ja millise menuga!

GUSTAV ERNESAKS, üliõpilas- laulupeo aujuht:

Meil on aegade jooksul välja kaju- nenud kolmed laulupeod: suur üldlau- lupidu, koolinoorte ja üliõpilaslauupi- du, mis kõik on küll erilised, kuid üksteist suurepäraselt täiendavad. Tar- tule tuleb üliõpilaslauupidude edasi- algatamise ja peo traditsioonide motti- arendamise eest au anda. Ka seekordne pidu on väga tore, ettevalmistus soliid- ne. Eriti puudutab see lätlast ja leedu- lasi, kes on peo heaks kordaminekuks rohkesti aega kulutanud: kava on nii lauljatel, tantsijatel kui pillimeestel de- tailideni välja töötatud, esitus meister- lik.

Kordaminekute juures peame mõtle- ma ka tulevikule ja peoplatsid korda te- gema, et kõik, mis esinejad pakuvad, kuulajani jõuaks. Tahab ju siinnegi laululava väljaehitamist.

VALDAR VIRES

ÜLIÕPILASTE

SÕPRUS-

PIDU

TARTUS

PABLO NERUDA

rinud; nii ühest kui teisest on luuletaja laulnud nii, nagu sel tunnil, neil päevil vajalikuks pidanud, nagu tema südametunnistus ja tunded ette dikteerinud.

Teadku kõik: kogu elu, kõigil loominguetappidel on Neruda luule olnud killustamatu, arenedes ja rikastudes tänu poeedi avameelsele, aktiivsele, mitmepalgelisele suhtele loodusega, inimkonnaga, naisega.

Täna, 12. juulil oleks Pablo Neruda saanud 70-aastaseks. Suure poeedi ja ühiskonnategelase sünniaastapäeval avaldame mõned katkendid tema võitluskaaslase, täiil poeedi ja kommunisti Volodia Teitelboimi olukirjeldusest «Pablo Neruda», mis on kirjutatud veel Neruda elu ajal.

Sageli ilmub artikleid, mille autorid jaotavad poeedi elu ja loominguga kahte perioodi: enne ja pärast Hispaania katastroofi. Enne oli õnnelik aeg, siis kirjutas ta armastusest, olgugi see vahel ka õnnetu armastus; pärast sai ta poliitikast, mis aga lõpmata hullem — kommunismist rikutud, kaotas oma hääle, puhtuse, ja kujunes revolutsiooni apoloogeetiks riimis või vaba-värsis.

See pole midagi muud kui koletu väljamõeldis. Alati, noorest eest saati on Neruda võtnud südamesse maailma asju ning inimkonna eluolustikku, soovitud muuta inetut, silmakirjalikku ühiskonda.

Iga ajastut ning mis tahes eluiga iseloomustavad need või teised iseärasused. Lapsena, alaealisena, täisjõus noorukina, küpse mehe, olles vahetult seotud ühiskondliku eluga, väljendas ta oma poeesias ajastu kõige kesksemaid nõudmisi. Mitte kunagi pole armastus Neruda luules summutanud sotsiaalset kõla. Mitte kunagi pole poliitika tema loomingus armastuse ees uuke kinni proimminud. Poliitika ja armastus on alati kõrvuti eksisteer-

ROHELISTE TÄHTEDEGA, KALLIGRAAFILISELT

Neruda kirjad lendavad, kandes ajastu märki. Ja nad räägivad sellest, mis teda elus huvitab. Nad tulevad, ja on nii erinevad teiste kirjadest, paistes silma oma peene stiiliga. Nad on avameelsed ja elegantsed. Nad räägivad tõepoolest kõigest. Mõnikord tema murest, kurvastusest, ent alati — teisisi ei saaks see olla — on need tema poeetilise proosa läkitused, kõige tähtsam loomingukülg selle jaoks, kes sooviks taastada Neruda mõtte spektraalset arengut. Endastki mõista kajastavad tema kirjad tema elupäevade salatantsu, tema meeleolusid, tema seiklusi ja vintsutusi. Mida kõike küll pole neil korralike, kalligraafiliste, peaaegu alati rohelise tindiga kirjutatud suurte tähtedega täidetud lehekülgedel! Argipäeva sigrimigrast kirjutab ta humoristlikult ja hämmeldustundega. Tunnetad mõtteväärsust, maitselt, läbinägetavat pilku. Tema proosa sünnib sellest samast vaimulätest kust luulegi.

Paljude aastate jooksul oleme pidevalt rõõmustanud, saades temalt kirju.

Ka praegu ilmub tema luuleanne end sagedaselt ja aktiivselt kirjavahetuses. Alati kõlavad tema kirjades poliitilised motiivid, kajastades tema võitlust töö ja revolutsiooni nimel. Isegi kodumaast eemal viibides teatab ta partei juhtkonnale oma arvamuse kas kirja teel või juhusliku saadiku kaudu.

Pole midagi kaugemat reaalsusest kui mõte, nagu oleks Neruda vaid lilleõis kommunistliku partei kuuenõõp-augus, aulige, dekoratiivne tegelane, sümbolne aktivist, kelle abil saab prestiiži eksportida või marksismi-leninismi kirjandust üle kullata.

Otse vastupidi, tema poliitiline mõte ning poliitiline panus on läbinisti ülesehitavad. Ta annab süstemaatiliselt parteile suurt rahalist toetust. Lenini preemia eest ostab ta maja, kus partei Keskkomitee peasekretär saaks elada ja töötada, oma Nobeli preemia kümme tuhat annab ta parteiorganisatsiooni kassasse. Ta pole mitte üksnes leidlik mees organiseerimise raha rahvusliku võitluse fondi (näiteks korraldas ta oksjoni, kus läks pärast summa eest müügile väärtuslik raamat), vaid — ja see on palju tähtsam — ta kujutab endast aktiivset poliitilist võitlejat, kes ei katkesta oma tegevust ühekski päevaks. Samal ajal annab ta endale aru, et tema peamine missioon maa peal on olla poeet. Poeesiasse pole ta aga kunagi suhtunud kui millessegi asepsiliselt, indifferentselt, neutraalselt või silmakirjalikku. Luule on tema veendumust mõõda isikliku ja ühiskondliku elu selgelt piiritletud väljendus. Väsimatu poliitikategelase, kes on kuulnud oma arvamuse avalduste ning hämmastava konstruktiivse ande poolt, on ta seejuures poeedina haruldaset orgaaniline ja konkreetne.

Tema kodanikutunne ei luba tal harastada mõttetut sõnatulevarki, mis nii väga võib intellektuaale. Ta on poeet, kes igal ööl imetleb taevast ja selle saladusi, püsib aga seejuures kindlalt maa peal. Ta armastab inimese hom-

set päeva, püüdleb sellesse homsesse, unustamata seejuures, et homset tuleb luua täna, nagu ajalugu on näidanud. Ta teab, et homme pole üksik-isiku või käputäie valgustatud peade looming, vaid kogu rahva looming. Ta mõistab suurepäraselt mõtte ja teo, teooria ja praktika, taktika ja strateegia omavahelist seost.

KOHUSTUS JA RÕÕM

Mäletan, kuidas pidin ühel hommikul sõitma Neruda koju, et Keskkomitee nimel paluda teda anda oma nõusolek tema kandidatuuri esitamiseks vabariigi presidendi kohale. See polnud kuulsuse pakkumine, polnud sugugi kindel, kas eesmärk saavutatakse. See ettepanek sisaldas endas pigem mõningast kutset eneseohverdusele. Tõstku ta ühendav lipp lagunevate pahempoolsete jõudude keskel, aidaku ta oma eeskujuna autoriteediga kaasa ühtsuse taastamisele — ja rahvas saab sellest aru —, avagu ta oma nimega ning pärastise loobumise tee selleks, et ka teised kandidaadid oma kandidatuuri loobuksid, ja kollektiivse eemalejäämisega avaksid tee ühele-ainsale kandidaadile — Salvadore Allendele.

Ta mõistis mind esimesest sõnast, sest see ettepanek ühtis tema isiklike veendumustega. Ta pidi katkestama poeetilise loomingu joobnustavad või kained tunnid ning sukelduma valimiseelsete ringsõitude hullumeelse rütmis, lülituma mittingute tormilisse voogu, istuma ühel lennukilt teisele. Ta võttis seda kõike kui parteilist ülesannet, kui kohustust ja rõõmu. Poeedil pole midagi ühist raidkujuga sarnaneva inertselt poliitikategelasega. Talle meeldib koosolekute tormiline meeleolu, ta on uhke, et temast on saanud poeetiline ruupor, selle mehise rahva hääle, kes ei näe Nerudas mitte üksnes kunstnikku, vaid ka oma rahva lootuste väärilist patriooti ja revolutsionääri.

BULGAARIA KIRJANDUSE TÖLKIJATE VI SÜMPOOSION (Fakte, muljeid, arvamusi)

Bulgaaria Kirjanike Liidul on kujunenud traditsiooniks korraldada mõne-aastaste vaheaegade järel oma maa ilukirjanduse tõlkijate rahvusvahelisi sümposioone. 10.—20. juunini sai neist teoks juba VI, mis oli kokku toonud tõlkijaid maailma 20 riigist, 46 inimest.

Kogunemispäik oli Bulgaaria Kirjanike Liidu suvekodus Varna ja Kuldilivade vahel, lõppistung peeti Sofias.

Sümposiooni avas Bulgaaria Kirjanike Liidu juhatuse esimees akadeemik Pantelei Zarev. Kohale olid sõitnud juhatuse peasekretär S. Karaslavov ja välissuhete sekretär G. Strumski, kellest sai ka kogu asjakäigu praktiline juhtija.

Programmi oli koostatud nõnda, et kohapealse ilukirjanduse kõigi žanrite tutvustamise ja kirjanduse päeva-probleemide vaagimise kõrval jäi osavõtjail rohkem aega ka omavahelisteks vestlusteks ja puhkuseks. Käidi bussiekkursioonil Baitšikis ja Albenas, ühel õhtul vaatamas Varna teatrit D. Assenovi näidendit «Kullavõõp», nägime uuemaid bulgaaria mängufilme. Korraldajad ei väinud silmas üksnes oma kirjanduse propageerimise ja isiklike kontaktide laiendamise võimalusi, vaid tundsid elavat uudishimu teistegi rahvaste kirjandusprobleemide vastu.

Nädalapäevad enne meie Varnasse saabumist oli Bulgaaria kultuurielus olnud tähtis sündmus: 5. juunil tuli Sofias kokku tõlkijate I kongress, kus asutati Bulgaaria Tõlkijate Liit, esimene selletaoline sotsialistlik maailmas. Liitu kuulub 280 tõlkijat, sealhulgas ka tehnilise, teadusliku ja õppekirjanduse vahendajad, samuti sünkroontõlke spetsialistid. Nende tegevuse autonoomiseerimiseks moodustati vastavalt sektioonid. Tõlkijate Liidu esimeheks valiti kirjanik Angel Todorov, keda me tunneme ka kui eesti kirjanduse tutvustajat ja sõpra Bulgaarias. Sügisel seisab tal ees järjekordne küllasõit Tallinna.

Kirjanike Liidu sekretär, nimekas kirjanik Dragomir Assenov andis ülevaate bulgaaria nüüdspööstast ja dramaturgiast.

Me suhtume oma praegusesse belletristikasse tagasihoitud optimismiga, sest meil pole olevikuteemadel veel niisuguseid teoseid nagu klassikalises pärandis, aga samuti antifasistliku võitluse tee-

madel loodu hulgas. Viimase pooltelse aastaga oleme välja andnud 194 nime-tust uusi raamatuid, millest umbes 30 on kordustrüki. Tuleb täheldada, et meie kirjanduses on üha süvenenud dokumentalistika, publitsistika ja me-muaaride segunemine otsekui mingiks uueks žanriks, mis vastab praegusaja ideoloogilistele ja esteetiliselt arusaamadele. Kuid nagu vist küll igal maal, nii ilmub kahjuks ka meil veel küllalt ebaisikupäraseid, halle raamatuid,» nentis D. Assenov. Mulluse aasta parimate proosateostena nimetas ettekandja G. Karaslavovi suurromaan «Tavalised inimesed» viiendat köidet ja A. Guljaški romaani «Kuldne sajand». Uuelaad-sest pöördumisest oma maa mineviku-teemade poole kõnelevad V. Andrejevi «Surematud surevad», D. Zotevi «Läbi-elatud jutustused», V. Akjovi «Valksed loojangud» jt.

«Kui D. Dimov, P. Vežinov, G. Karaslavov jt. püüdsid mõtestada antifasistliku võitluse sotsiaalpoliitilisi aspekte, siis Andrejevi, Zotevi, Akjovi jt. raamatud taotlevad eelkõige selle võit-luse moraalse külgede avamist,» jät-kas ta.

Aktuaalteemalistest teostest seadis D. Assenov esiplaanile Atanass Nakovski romaani «Püha õhtu, püha hommik». Seda romaani on bulgaaria kirjandusli-kes väljaannetes juba tublisti vaadel-dud ja kiidetud. Teras süvenemise-ga on kirjutatud noore proosakirjaniku Vladimir Zarevi «Doonau jutustused», Ljuben Petkovi «Roosa pelikan». Krii-tikute eriarvamuste tules praeb Gentšo Stoevi romaan «Kükloop». Assenov rõ-hutas ka bulgaaria kirjanduskriitika kasvavat aktiivsust, mis ei jäta kahe sil-ma vahele ühtegi raamatut.

Dramaturgiatutust jäi märkmikku üks number — 120. Täpselt nii palju origi-naalseid lavateoseid on loodud Bulgaar-ias viimase viie aasta jooksul. See on ajavahemik rahvusliku dramaturgia IV ja V ülevaate vahel. Need ülevaatu-

sed on ilmutanud juba oma soodustavat mõju lavakirjanduse arengule. Üllatab just tuntud kirjanike osavõturskus, millega meie sugugi hõlata ei saa.

Käesoleva aasta ülevaatusel said näi-denditest esimese preemia G. Džagarovi «See väike maa», G. Karaslavovi «Kõigi ema», D. Assenovi «Kulla-võõp», K. Zidarovi «Kain ja nõud» ja L. Strelkovi «Retk töö juurde». Üldse premeeriti 15 näidendit. Preemiata ei jäetud ka teatrikriitikuid: esimene auhind anti prof. B. Danovskile raamatu «Kahel pool eesriiet» eest; kriitik P. Filčev sai auhinna ülevaateuse ajal aval-datud jooksvate arvustuste eest. Tahaks lisada veel paar näidendit. S. Stratijevi «Rooma saun» ja P. Stefanovi «Naise-aastad». Need teosed väljendavad hästi bulgaaria dramaturgia rahutut, otsivat vaimu, otsekui soovi anda lavastajale üle käsikirja, mille sisulisi võimalusi ühekordse lavalettoomisega ei ammenda.

Suurima huvi ja keskendumise kutsus esile Nikolai Haitovi esinemine. Bulgaarias oli äsja just ilmunud tema raamatu «Metsikud jutustused» viies (!) trükk. Kaks päeva enne kirjaniku saa-bumist olime vaadanud tema stsenaar-iumi järgi vändatud filmi «Sokusarv» ning olime veel selle vapustava süžee järele mõju all.

Niisama nüansirikas, kujundlik ja ra-hutu, nagu on tema jutudki, oli kirjaniku enese esinemine. Rääkides oma fil-mist «Sokusarv», toonitas ta, et hõren-das meelega dialoogi, sest pilt peab ise enda eest kõnelema.

Tõlkija tööst arvas Haitov, et temast, s. t. tõlkijast, sõltub suuresti, missugu-se hinnangu annab tema kodumaa lu-geja ühe või teise maa (rahva) kirjan-dusele. Ja järgnevate tõlgitud teoste interpretatsioon oleneb sellest, mida va-rem tõlgitava maa kirjandusest on tut-vustatud. See määrab ka tõlkija vastu-tusrikka seisundi kirjanduste vahenda-misel.

Kui nüüd vahepalana kõnelda sellest,

mida meie vabariigis on bulgaaria kir-jandusest välja antud, siis hõisata pole põhjust. Otse vastupidi, võrreldes teiste sotsialistlike maadega, on bulgaaria kir-jandusest eesti lugejal äärmiselt ahma-ne pilt. Vazov, Dimov ja Guljaški on küll kõik suured kirjanikud, oma kodu-maa uhks, kuid oma üksikute eestind-uste kaudu suudavad nad vaid väga vä-hesed määrad mõjuda meie «raamatu-vabariigi» lugejale. Suurelt jaolt on tõlked tehtud vene keele vahendusel, seega hädatõlked. Meil puudub ülevaa-de bulgaaria klassikalise ja tänapäeva-luulest. Mõningad H. Botevi juhutõl-kes, mis koolilõpikutest leida, on juba ajast ja arust. Sellised bulgaaria luule suurkujud nagu P. Javorov (1877—1914), H. Smirnenki (1889—1923), D. Gabe (s. 1886), E. Bagrjana (s. 1893), Lamar (1898—1974) jt., rääkimata noo-rematest, on ammugi leidnud kindla ko-ha teiste rahvaste juures.

Lõpetuseks veel kirjandusoludest Bulgaaria Rahvavabariigis. Need näik-se suhteliselt lähedad olevat. Riigis te-gutseb seitse kirjastust, mis hiljaegu ühendati koondise «Raamatukirjastus» alla. Kirjanike Liidul on oma kirjastus «Balgarski Pissatel». Selle kirjastuse edukas majanduslik tegevus on aidanud ka Kirjanike Liidul üle saada finants-raskustest. Mitmed pakud ajakirjad na-gu «Septemvri», «Plamak», «Savre-mennik» jt. avaldavad pidevalt uudis-kirjandust. Neist «Plamak» ilmub kaks korda kuus ning 514-leheküljeline «Savremennik» neli korda aastas. «Savremennik» käib küll alles teist aastat, kuid on võtnud juba lugejate ja au-torite lugupidamise. Oma suure mahu tõttu pakub ta avaldamisvõimalusi pro-saistidele ja poeetidele, publitsistidele ja esseistidele.

Kui nüüd eelõeldut millegagi piirit-lema hakata, siis küllap sellega, et ühel suhteliselt väikesel, 8-miljonilise rahva-arvuga monokeelsel maal on viimase 30 aasta jooksul välja arenenud täiesti uuelaadne, kiiresti täiustuv ja üldist huvi pakkuv kultuur, mille üks koostis-osa on ilukirjandus. Sealjuures oskavad bulgaarlased sügavalt lugu pidada oma maa tuhandeaastasest ajaloost. Seda on hästi märgata kõiges: kunstis, arhitek-tuuris, isegi tänavanimetustes.

ENN MALGAND

A. Ustal viitab kaunis kurvale tõsi-
asjale: tihti peale peetakse oluli-
seks just teemat iseenesest, mitte
aga seda, kuidas see on lahendatud,
kuidas avaldatu suudab mõjutada luge-
jat. Vähe sellest, et ei mõisteta või ei
taheta mõista publitsistika olemust, et
ei usaldata publitsistika mõjujõudu:
sellised kiirel käel vorbitud tehispubli-
stlikud materjalid, mis küll vastavad
püstitatud teemale, kaotavad lugeja
usalduse publitsistikasse.

valt ja kuivalt. Seletamatult nukker
paradoks.

Pikemalt tasuks peatuda problee-
mil, miks arvestatavale tasemele ei ole
jõudnud tööstuspublitsistika. Küsimus
on mitmeti aktuaalne ka NSV Liidu
Kirjanike Liidu juhatus pleenumi ot-
suseid arvestades.

On varemgi täheldatud märgatavat
kvaliteedi erinevust näiteks põlluma-
jandus- ja tööstuspublitsistikas. On
vihjatud traditsioonidele ning ilmselt
on selles ka tõetera olemas. 50. aastate
keskpaiku ilmunud V. Ovetškini «Ra-

dagi välja vabandada, kiita-laita, sest
juba mõnda aega näib ka põllumajan-
dusaineline publitsistika loorberitel
tammuvat.

Küllaltki huvitav oleks siinkohal
üle sirvida kolm üsnagi meeldi-
valt mahukat olukirjeldust, mis
ilmusid järjestikku mulluse «Loomin-
gu» suvenumbrites. Seda nii temaatika,
probleemide asetuse kui ka kunstimeis-
terlikkuse poolest.

Neist esimene, P. Haavaoksa «Eelka-
rastumine» («Looming» nr. 6, 1973)

kondade vahetus ning sellest johtuvad
mõtisklused, lisaks terve rida majan-
duslikke mõttehakatusi (tormamised
kvartali lõpul, töötingimused, materjali-
ga varustamine jm.), mis viivad lõpuks
üsnagi nähtavate traageliitide abil
välja olukirjelduse põhiprobleemini:
töölisnoor ja haridus.

Autor probleemi ei lahenda ning
olukirjeldust seda nõuda ei saagi.
Publitsistika ülesanne on panna lugeja
probleemi üle mõtlema. Kas B. Viidingu
«Aastad mööduvad» sunnib haridustee
poolelihtjätud töölisnoori oma kunagist

MIS ON PUBLITSISTIKA?

ENDEL LEMBER

Mõistagi ei soodusta selline tööprak-
tika publitsistide arengut, noorte pub-
litsistide kasvu.

Põhimõtteliselt pole ainestikku, mida
ei võiks või ei saaks publitsistlikult kä-
sitleda, öeldu aga ei tähenda, et autori
kogutud materjalist alati publitsistli-
keks arutlusteks ja üldistusteks piisaks,
teisalt ei pruugi teema autorit publitsi-
stlikus plaanis huvitada. Kõnealu-
sed käärid on ajakirjanduspraktikas
üsna tavalised, eriti aga siis, kui autor
peab lähtuma teatud kindlast objektist
ning kui tema kirjutise tarvis on välja-
andes eraldatud konkreetne maht. Ni-
metatud eeltingimused pluss veel üüri-
ke aeg materjali lahtimõtestamiseks
ning kirjapanekuks ongi põhjus, miks
sageli võime rääkida publitsistlikest või
pseudopublitsistlikest elementidest kir-
jutises, mitte aga publitsistikast. Eriti
kehtib öeldu nn. pühapäevalugude pu-
hul.

Näib, et tänu pleenumi otsusele on
värskemad tuuled hakanud pu-
huma ka meie vabariigi ajakir-
janduses. «Noorte Hääle» iga-aastasele
portreevõistlusele lisandus «Sirbi ja
Vasara» publitsistikavõistlus, toimetus-
tes on loodud publitsistikaosakonnad,
märksa enam avaldatakse publitsistikat
ajakirjades.

Ennekõike tuleks aga igas toimetuses
kainelt hinnata tehtut, s. o. publitsis-
tika praegust olukorda. Seda kas või
mahuliselt. Kiievi Riikliku Ülikooli žur-
nalistikateaduskonna dekaani, filolo-
giakandidaadi Dmitri Priljuki uurimus-
te järgi ulatub Nõukogude Liidu ja
Ukraina keskajalehtedes publitsistika
maht 15–20 protsendini. Kui andmed
ühel teaduslikul konverentsil teata-
vaks tehti, põhjustasid need hämmel-
dust: kas tõesti nii vähe? Tundub, et
Eesti NSV-s oleks kõnealune protsent
veelgi väiksem.

Ilmselt oleks tarvis Eesti NSV Aja-
kirjanike Liidu juurde luua taas pub-
litsistika sektsioon, mille üks funktsi-
oon peaks olema ka publitsistide teo-
reetilise ettevalmistuse tõhustamine.
TRÜ rotaprintil väljaantud sellealased
uurimused on raskesti kättesaadavad,
pealegi võiksid nende juurde kuuluda
ka suulised kommentaarid, milleks loo-
minguline sektsioon pakuks suurepära-
seid võimalusi. Arusaadavalt poleks
ülearvne ka ühe või teise autori loo-
mingu arutelu, eri väljaandeks ilmuva
publitsistika analüüs, kohtumised ette-
võtteis ja majandis jms. Kasu oleks
igakülgn.

Publitsistika uurimisobjektiks on ala-
ti inimene, järelikult on inimese teema
kõige laiemas mõttes ka publitsistika
põhiteema. Kitsamas plaanis võime rää-
kida põllumajandus-, tööstus-, teadus-,
kunst-, mereainelise jne. publitsisti-
kast. Üht-teist mõistatuslikku võime tä-
heldada ka temaatika valdkonnas. Mille-
ga seletada näiteks asjaolu, et «mereri-
gis», kus iga kolmas-neljas publitsist
on teinud õige mitu pikemat või lühemat
merereisi, pole mereainestik kuigi
laia kõlapinda leidnud. Rõhutan laia
kõlapinda, sest tänu J. Smuulile on
meie mere publitsistika esindatud üli-
edukalt ka rahvusvahelises ulatuses.

«Me oleme ohvitserid ja mitte asjata
ei kannu me paguneid,» kirjutas aasta-
kümnede tagasi B. Polevoi, rõhutades
kirjanike määratud osa sõjapublitsisti-
kas. Tinglikult võiks nüüd nõnda öelda
ka V. Pant, sest tema patriootilise kas-
vatustöö aineiline publitsistika on päli-
vinud korduvalt üleliidulist tunnustust.

Esimesi juuri ajab teadlaste elu ja
tööd käsitlev publitsistika. Tehnilise
progressi kõige huvitavamast küljest
kirjutatakse seni paraku küllaltki iga-

jooni argipäevad» tekitas publitsisti-
kas sellise puhangu, mida võib võrrel-
dada vaid sõjaaegsega. G. Trojepolskile,
V. Tendrakovile jt. sekundeerisid Ees-
tis edukalt J. Smuul, A. Saar, O. Too-
ming, hiljem juba O. Kool, J. Tillo, E.
Jõgis, A. Ustal jt. Kuid sellise, oma-
moodi kummalise nähtuse olemus ei
peitu vististi mitte ainult traditsiooni-
des. Tööstuseks kas või niipalju, et pä-
rast sõda, kui eesti nõukogude olukir-
jeldus hakkas tuult tiibadesse saama,
oli temaatikas jäme ots nimelt tööstuse,
õigemini ehituse käes. Millegipärast aga
H. Leberechti, V. Seina, P. Rummo
oma aja kohta tähelepanuväärsele
töödele hiljem peale T. Elmanovitši kir-
jutiste nooremate kolleegide sulest jär-
ge ei ole tulnud.

Üks põhjusi, miks publitsistid on juba
aastakümneid tundnud elavat huvi
maaprobleemide vastu, peitub kindlasti
nende probleemide teravuses. Eks ol-
nud ju sõjajärgsete aastate valusam
mure leib, järgnes kollektiviseerimine,
siis kerkis päevakorrale majandite juh-
timine, töö ümberhindamine, majandite
struktuuri muutmine, mehhaniseerimi-
ne jne. Tööstus on arenenud ühtlase-
malt, publitsistide keeles valutumalt.

Kolmas põhjus on mõneti lokaalne,
kuid küllaltki arvestatav, et sellest
rääkida. Enamik meie publitsiste on
pärit maalt, nad on kasvanud kõrvuti
hobuse või traktoriga, arusaamud tööst
on kujunenud metsas ja põllul ning
küllap seesama lapsepõlvest juurdunud
kiindumus maa vastu on neid hoidnud
kammitas ka edaspidi, kui adrakure
asemel hoiti peos juba pliatsit. Meil
puudusid ja puuduvad suurlinnad, kus
kogu pere elamisrütmi oleks dikteeri-
nud tehas või vabrik, ning kus siis
lapse teadlik mõttemaailm oleks olnud
lahutamatu selle või teise vabriku
elu-oluga seotud. Sellise põhjuse tule-
tamine on, tõsi küll, mõnevõrra vägi-
valdne ja tinglik, kuid vististi mitte
tõepõhjata.

Ja lõpuks veel üks oletus, noorte
kirjameeste puhul vahest kõige määra-
vamgi. Asjalugu seisneb nimelt töös-
tuse ja põllumajanduse erinevas struk-
tuuris. Iga olustikuline olukirjeldus,
olupilt, portree või foljeton koosneb
lahtiharutatuna tervest hulgast fakti-
dest, detailidest, mis on aluseks mõ-
tisklustele, millest sõlmitakse reportaa-
zikatkendid, tehakse järeldused ning
millest siis lõppkokkuvõttes publitsisti
«loomingulises kõigis» sünnib portree
inimesest, kollektiivist vms. Tööstus-
ettevõtte on selliste detailide kogumine
sootuks aeganõudvam ja keerulisem,
sest publitsist peab kas või üldjoontes
tutvuma ettevõtte tehnoloogilise skee-
mi, seadmete, isegi üksikute
töövõtetega, rääkimata juba ma-
jandusprobleemidest. Alles pärast
seda saab ta hakata koguma fakte
konkreetselt kirjutise tarvis. Maamajan-
dis jääb selline eeltöö ära, sest majan-
dite raames vahelduvad inimesed ja
probleemid, ülejäänud kordub mingil
moel. Uues tehases (kogemused ajapik-
ku küll suurenevad) tuleb aga publi-
stistil alustada taas otsast peale. Siis
sis johtubki, miks maal julgeb publi-
stist istuda ka traktoristi kõrval roolis
või pallida heinu põllul, tehases aga
saadakse töölisega kokku lõunatunnil
puhketoas, hommikul-õhtul töölt tul-
les-minnes või paremal juhul kodus.
Detailivaegus või eeldatav ebatäpsus
peletab nagu kangelase oma igapäe-
vasest tööst halastamatult eemale. Sel-
lega on ühtlasi loodud ka eeldused lo-
gisevaks kompositsiooniks, stiililiseks
ülepakkumiseks, deklaratiivsuseks,
lõppkokkuvõttes publitsistliku kirjutis-
e ebaõnnestumiseks.

Öelduga pole tahetud kedagi või mi-

kuulub ajalisel distantsilt öieti me-
muarkirjanduse hulka. Sünnimus, mil-
lest kirjutises juttu, Leevaku ehitami-
ne, on saanud tänasele lugejale küll
kaugeks ja hellaks minevikuks, kuid
olukirjeldusel on samal ajal ka vahetult
tänapäevane tähendus. Võlub, et ena-
mik tegelaskujud on antud kujunemi-
ses, konfliktid ei ole otsitud, vaid kas-
vavad sündmustikust või karakterist
välja, võib ehtne tööpaatos, olustiku-
tundmine ning soe, distantsitu suhtu-
mine kujutatavasse. Head publitsistikat
iseloomustab asjaolu, et autor suudab
fakti vormida ühiskondlikuks üldistu-
seks. P. Haavaoksal on see mõneti õn-
nestunud.

On öeldud aga ka nii, et publi-
stistlik teos elab alati kahes ajatasandis:
oma epohhi pulssi mõttes rajab ta sa-
mal ajal teed ka järgnevatel põlvkon-
dade elutunnetusele. Oskus vaadata
üle oma aja aiavärava viis nõukogude
publitsistika ajalukku muide ka P.
Haavaoksa olukirjelduse ühe kangelase
J. Smuuli. Aastal 1973 ilmuval olukir-
jeldusel leevakulastest saab olla kaks
eesmärki, õigemini üks, sest need peak-
sid orgaaniliselt teineteisega haakuma:
jutustada tänasele põlvkonnale sõja-
järgsete kommunistlike noorte vormu-
mistingimustest, mehisusest ning sihi-
kindlusest, ühtlasi aga näidata, missu-
gune suur mõte oli kunagiste leevaku-
laste töödel-tegemistel tänasest aspek-
tist vaadatuna. Autor on esitanud süm-
boli, pole näidanud aga selle sümboli
tähtsust. Ei ole paslik autorile küll
midagi ette kirjutada, kuid ajal, mil
olukirjeldus ilmus, oli Leevaku taas
noorte ehitajate päralt. Ma ei mõtle
siinkohal mitte ilusast epiloogi olukir-
jelduse tarvis, vaid eeskätt soodsat
pinnast alustatud teema arendamiseks
ja lõpuleviimiseks.

Väide, et põllumajandusaineline pub-
litsistika on oma arengus takerdunud,
leib kinnitust ka E. Maasiku «Esi-
meeste» («Looming» nr. 7, 1973) puhul.
On enam kui küsitav, kas juhtimise
teema, mida vahelduva eduga on vil-
jeldud maa-ainelises olukirjeldustes
juba üle paarikümne aasta, on meil
maailma tänapäeval kõige ilmekam prob-
leem. Tõsi, Valguta kolhoosi eilsete ja
tänapäevaste inimeste ning töösse
suhtumise lahtimõtestamine ei ole auto-
rile eesmärk omaette. Esimeeste teema
on sisuliselt kolhoosiküla progressi ku-
jutamise teema. Sellega kirjanik para-
ku piirdubki. Publitsistlik lähenemisi-
viis eeldab aga mitte ainult progressi
kujutamist, vaid eeskätt selle lahtimõ-
testamist, mida progress endaga kaasa
toob.

Niisugusele, oma olemuselt üsnagi
raskesti tabatavale piirjoonele jäävad
mitmes maateemalises olupildis peatu-
ma ka A. Ustal, O. Anton, E. Jõgis jt.
Kui kasutada sporditerminoloogiat,
näib, et tegemist on rohkem mingi
psühholoogilise kõrguskartusega kui
kunstikavatsuslikkusega. Võrdlemisi
edukalt kalpsas üle järjekordse kõrgu-
se O. Kool telefilmistsenaariumiga «Tõ-
nurite kojutulek».

Märksa raskema ja julgema eesmärgi
seadis endale B. Viiding olukirjeldu-
sega «Aastad mööduvad» («Looming»
nr. 8, 1973). Teose süžee on üksjagu
intrigeerivalt põnev. B. Viiding on
võtnud nõuks otsida üles sotsialistliku
töö kangelase Jaan Kärdi omaaegse ni-
meka brigaadi. Huvi ei ole väliselt
kuigi pretensioonikas: autor tahab liht-
salt teada, mis meestest on saanud.
Liitagi on ta nendest kümme aastat
tagasi kirjutanud olukirjelduse. Ta
leib osa brigaadist üles tehases «Me-
tallist», kuid nüüd on tegemist juba
sisuliselt uue kollektiiviga. Niisil põlv-

otsust revideerima või vähemalt tehtud
otsuses kahtlema?

Kui jah, siis mängib selles kõige olu-
lisemat osa autori aus suhtumine kaju-
tatavasse. (Siinkohal oleks otstarbekas
tsiteerida kirjanik E. Vorobjovi ütlust
elektrimasinatehase «Pamjat revoljutsii
1905 goda» ja Moskva Kirjanike Liidu
ühisel parteikoosolekul:

«Meie, kirjamehed, oleme kohusta-
tud teraselt jälgima, mis toimub prae-
gu töölikkollektiivides, ja kirjutama
tõde. Ainult mitte poolikut tõde, sest
mis tahes poolik tõde on ühtlasi ka
poolik vale.»)

Kui ei, siis ei ole autor suutnud oma
eesmärki kunstiliselt realiseerida. Ja
kunstilisi mõõdalaskmisi on olukirjel-
duses tõepoolest õige mitu. Probleemi-
rohkusega kaasneb nende pealiskaudsus
ja hägusus, rohkesti on segavaid ja
ülevõetavaid pisidetaile, keel kohati trafa-
retne, logiseb kompositsioon ning mis
peamine: faktid jäävad paiguti infor-
matiivsele tasemele, ei ole organiseeri-
tud publitsistlikuks kujundiks.

Tuleb soostuda G. Markoviga, kes
küsimusele, milles seisneb töölikklassi
käsitleva publitsistika nõrkus, vastab
nii:

«See on oskamatus sügavalt lahti
mõtestada ja näidata tänaste tootmis-
konfliktide eripära, avada vastastiku-
seid seoseid sotsiaalsete, eetiliste ja
psühholoogiliste aspektide vahel töö-
lise iseteadvuse arengus.

Konflikti leida ei ole tänapäeval
kerge: on kadunud selle harjumuspära-
sed, välised tunnused...»

Öeldu kehtib suurel määral ka B.
Viidingu olukirjelduse kohta.

Olukirjelduse kunstilised vajakajaa-
mised iseloomustavad meie publitsisti-
kat üldse. Publitsistidele näib valmis-
tavat peavalu materjali järjestus, s. o.
kompositsioon.

«Eelkarastumise» on P. Haavaoks
ehitanud üles kahes plaanis. Teos ter-
vikuna kujutab endast pidevat repor-
taaži ehitusest, reportaaž ise aga on
nagu mosaiikpannöö: iga kild on port-
ree või olupilt. Peatähelepanu on mitte
ehitusel, vaid inimestel. Kuivõrd repor-
taažlik plaan on antud üllatavalt, punkt-
tiirjoontena, öieti raamina, siis
jäävad leevaklased ise hälbima kusa-
gile ehituse ümbrusse: magamisruumi,
kodudesse jm. Olupildid, mis on olukir-
jelduses lõlitud vaid ehituse miljö-
konkretiseerimiseks, on sootuks visand-
likumad lühiportreedest. Kompositsioo-
nilise ühtluse huvides oleks autoril
ilmselt olnud otstarbekam seada olukir-
jeldus kokku portreedest.

Praktiliselt on publitsistlikud žan-
rid kompositsiooni seisukohalt
piiramatute võimalustega. Mee-
nutagem kas või «Noorte Hääle» interv-
juusid rubriigist «Meie sõbrad, meie
tuttavad». Vaevalt keegi sõandaks väi-
ta, et tegemist on informatsioonizhanrite
hulka kuuluva intervjuuga, pigem ikka
intervjuu vormis portreega.

(Järg 10. lk.)

Kahe doktoriväitekirja kaitsmise puhul on sõna

Aarne Vinklil

Sel kevadel täienes vabariigi teadlaste pere kahe kirjandusdoktori võrra. 24. mail kaitses TRÜ ajaloo- ja filoloogiateaduste nõukogu ees doktoriväitekirja «Русская литература в Эстонии в XIX веке» sama ülikooli vene kirjanduse dotsent Sergei Issakov.

21. juunil toimus sealsamas TRÜ eesti kirjanduse ja rahvaluule kateedri dotsendi Karl Muru doktoritöö «Eesti lüürika aastail 1930–1940» kaitsmine.

Kumbki väitekirja sai hea hinnangu ja nõukogu andis dissertantidele üksmeelsest filoloogiadoktori kraadi.

Kahe doktoriväitekirja kaitsmine kirjanduse alal vähem kui ühe kuu jooksul on mele väikese vabariigi seisukohalt muidugi erakordne sündmus. Pealegi kui pole tegu ainult silmapaistvate saavutustega uuritavas probleemiringis, vaid tõsise edasinihkega kogu eesti kirjandusteades.

Sergei Issakovi tähelepanu keskpunktis on kirjandussuhted — vene autorite tõlkimine ning retseptioon XIX sajandi Eestis, kusjuures seda küsimuste-kompleksi on valgustatud tervikuna,

s. t. dissertant jälgib ka vene kirjanduse ulatumist Eestisse balti-saksa ja saksa kultuurikanalite kaudu, samuti vene keele ja kirjanduse õpetamist Eesti koolides. S. Issakovi silmapaistvate uurimistulemuste aluseks on eesti ja vene kirjanduse hea tundmine, sealjuures eriti põhjalik arhiivitöö, mis on võimaldanud esile tuua uusi andmeid nii kõne all oleva perioodi kirjandussuhete kui ka eesti ja vene kirjanduse ning žurnalistika ajaloo alalt. Nii on ta koos J. Peegluga välja selgitanud esimese eesti ajalehe, viimase eksemplariin hävinud «Tarto maa rahva Näddali-Lehe» (1806) sisu.

S. Issakovi väitekirja pakub ka tõsist teoreetilist huvi. Nimelt jälgib dissertant kunstiliselt täisväärtusliku kirjanduse retseptiooni rahva hulgas, kelle kirjanduspublik koosneb valdavalt lihtlugejast, näidates, kuidas massilugeja vastuvõtuvõime, maitse ja nõudmised tingivad tõlgitavate teoste valiku, tõõlemisviisi, samuti mõju sügavuse nii lugejatele kui ka vastuvõtva maa kirjani-kelele.

Väärtuslik on Issana esitatud tõlgete bibliograafia (1340 numbrit).

S. ISSAKOV

Karl Muru väitekirja on žanriajalooline. See viib oluliselt lõpule TRÜ eesti kirjanduse ja rahvaluule kateedri kollektiivi laiemal uurimisülesande anda üksikasjalik pilt eesti lüürika arengust aastail 1917–1940. Varem on sel teemal doktoritööd kaitsnud H. Peep ja J. Põldmäe.

Jaotanud käsitletava perioodi kahte ossa (aastad 1930–1934 ja 1934–1940), annab dissertant mõlema ajaloogu luuleprotsessist mitmekülgse ning ülevaatliku pildi. K. Muru iseloomustab luuletuskogusid, analüüsib ajajärgu lüürika ideelis-temaatilist olemust ning poeetilist struktuuri. Sissejuhatavalt on valgustatud kummagi ajaloogu kirjanduslikku võitlust ja avalikkuselt kirjandusele ning luulele seatud ülesandeid, samuti arvestatakse pidevalt mele kaas- aegset luulekriitikat ja sõlmprobleemide tõlgendamist hilisemas käsitluses.

K. MURU

Luuleprotsessi avamine toimub väitekirjas poeetide rühmitamise, kõrvutamise ning vastandamise teel, pidevalt langetab uurija pädevaid väärtushinnanguid. Sellisena saame luule arengu üldkäsitluse kõrval selge ettekujutuse arvestatavate poeetide saavutustest ja evolutsioonist 1930. aastail. Veelgi enam, kõrvuti luuletajatega analüüsib väitekirja ka tähtsamate luulekriitikute esteetilis-sotsiaalset positsiooni ning nende vaadete arengut.

Sellisena on K. Muru dissertatsioon oluline nii 1930. aastate kirjandusprotsessi, lüürika evolutsiooni, üksikute luuletajate arengu kui ka kriitika ajaloo seisukohalt. Temast ei saa mööda minna järgneva perioodi luule uurijad, sest vaadeldud poeetide rahvalähedane tuumik hakkas 1940. aastal vahetult rajama eesti nõukogude lüürikat.

Lion Feuchtwanger saab seitsekümmend aastat vanaks. Sellest peost tahan osa võtta, kuigi temast kaugel: suurte avaruste tagant olen mõttes *birthday party* l, mis seal, kas tema enda majas või mõnes teises, küllap koguni ametlikult University of Southern California korraldusel, nagu arvata võib, paljude ilusate kõnede saatel ära peetakse. Tal on veel küllalt sõpru tol päikeselisel rannikul, kuigi paljud emigratsioonikaaslased, kes sinna elama asusid, on surnud või ära kolinud. On lahkunud Werfel, Bruno Frank, Alfred Neumann, ja meid, nagu nii mitmeid teisigi, on Euroopa järele omaks võtnud — kui seda peaksin kahetsema, siis kas või hea naabruse kaotuse pärast selle südamliku, huvitava vestluskaaslasega.

Kakskümmend aastat ja veidi rohkemgi mõtlen ma tagasi: lugesin siis Münchenis erilise mõnuga Feuchtwangeri suurt satirilist romaani «Edu», kosutavat lõbustust igapähele, keda rängalt vaevas vahvat poliitiline sigatsemine, mis ähvardavalt esile oli kerkinud; raamat oli hämmastav näide sellest, kuidas koomiline kunst suudab alalise puhul lohutada, kuigi teab, ja ka sa ise tead, et kunst võib alati üksnes osutada ja põhjani paljastada, tema võitu aga takistada ei suuda. Kui hämmastavat kergemeelsust ilmutab kirjanik säärasel juhul! Ta teab täpselt: kui see, mida siin pilan, võimule pääseb, mis on liigagi tõenäoline, siis murrab mu töö mul kaela, siis ei saa ma siia jääda, pean põgenema, kui veel pääsen. Teadlikult uuristab ta pinda iseenda jalge alt, vaevalt küll üleemeelikkusest. See on sund, on vaimu käsk, mis ei talu nahahoidmist ja mis surub alla igasuguse kartuse.

Feuchtwanger oli tollal juba täies kuulsuses. «Juut Süss» oli olemas ja «Inetu hertsoginna», jutustavad teosed, milles ta juba oli päriselt too, kelleks on jäänud: soliidne, avajaviitlik, tõsine ja see, mida inglased nimetavad *readable*, tähendab: aval, nauditav, põnev, kohmakuseta, vaatamata ajaloolise alusmüüri kogu põhjalikkusele. Nii hea maine oli tal juba Inglismaal, kuigi mitte veel Ameerikas, et teda võeti mõõdupeuna kõige muule, mis jõudis sõnapoole kanalit. Kõrgeim kiitus, mis kellelegi osaks võis saada, oli «It's nearly like Feuchtwanger».¹ Ja veel milline häädamine!... Ükski nimi pole iial olnud nimekam ja ühtlasi häädamatum.

Kummaline on, et ma teda Münchenis, mille poeg tema oli ja kus mina nelikümmend aastat mööda saatsin, isiklikult vaevalt tundsin. Oli juhuslikke kokkupuuteid, kuid sõbralikku kontakti ei tekkinud. See juhtus alles Sanary-surmeris, kuhu jõudsin 1933. aastal pärast pikemat viibimist Luganos. Kui kena

THOMAS MANN SÖBER FEUCHTWANGER 90. SÜNNIAASTAPÄEVAKS

seal oli! Ergas ring Saksamaa-põgenikke oli kogunenud René Schickele ümber, kes moodustas keskuse: Julius Meier-Graefe, Arnold Zweig ja minu vend Heinrich olid seal, kohtuti Aldous Huxley'ga, satuti kokku Paul Valéryga ja nähti ära, et Lääne estetism on võimetu mõistma seda, mis meid Saksamaalt oli välja peletanud. Valéry pidas šarmantseks, et natsid vaimu nõnda põlgavad. «Kui vaimu on, võib see ju päris hea olla», vastati talle. «Ah, ca c'est tres bien!»² hüüdis ta, nüüd jällegi võlutuna säärastest pöördest.

Väikesed suvised aiapööd ühendasid kirjanduslikku kolooniat värskekirjutatu intüimseks ettelugemiseks. Elasime väikeses villas «Colline'il» punaste kaljudega sinise mere kohal, esimeses oma kodus pärast pikka hotellielu. Ent mis oli see võrreldes uhke majaga, kuhu Feuchtwanger, kohal juba enne meid, tublisti paljaks rõõvituna, nagu ta siiski oli, elama oli asunud! Kui ta meile maja näitas, soovisin, et doktor Goebbelski seal olnuks nägemas, et elu on ka mujal ilus. Elukunstnikuna, tööka mõnulejana oskab Lion igal pool leida kõige ilusama maja kõige ilusamas paigas ja oma suurele virkusele — selles põhiliselt küsimus ongi —, kõige mugavamalt tingimusi luua. Hiljem Californias ei olnud ega ole praegugi lugu teine. Kuidas ta seal elab, on muinasjutuline. Talle kuulub Santa Monica lahke äärsel maalilistel küngastel suurepärase merevaatega tõeline loss, mille avarates eluruumides laiuvaid hinnaliste raamatute ridu ta pidevalt täiendab. Aga töötuba ülakorrusel, ka rohkem saal kui tuba, on mööbli ja seadmete poolest kõige teenindavam ja organiseeritum, mida iial olen näinud. Seal töötab ta oma naissekretäriaga iseloomi, isegi kummalist meetodit järgi, millest edaspidi veel tahan juttu teha. Seal sündisid väsimatus, lakkamatus töös tema «Goya», tema algupärase kontseptiooniga «Jean Jacques».³ Seal dikteerib ta praegugi pärast tavalist põhjalikku ettevalmistust hilise pealelõunani oma «Toledo juuditari», mille ühtlasest edasijõudmisest ta mulle

teada annab ja mille puhul «Goya» ajal talletatud Hispaania ajaloo ning atmosfääri tundmine talle kasuks tuleb.

Ühendriikidesse olime jõudnud enne teda, tegelikult pääses ta tulema üksnes hädavaevalt. Olime tema pärast hirmul olnud ja ajuti uskumise kuuldusigi ta surma kohta. Liiga kauaks, nagu nii mõnigi teine, oli ta Prantsusmaale jäänud, otse keset sõda, mis saksa emigrantidele ohtu ja õnnetust tõi. Koos Golo, mu teise pojaga, kes heas usus oli tulnud Sveitsist, et võidelda liitlaste ürituse nimel, heideti ta kontsentratsioonilaagrisse. Hiljem võttis Ameerika konsul ta oma hoole alla: usun, et konsul pidas teda mõnda aega enda juures peidus ja Roosevelti «Presidential Emergency Advisory Committee» tõi ta koos naisega, oli vist 1940. aasta augustikuu, üheaegselt minu venna, Neumannide ja Werfelitega siia meie poole üle. Pacific Palisadesis siis arenes edasi Sanarys alguse saanud sõbralik läbikäimine, millest nüüd puudust tunnen; tulid ohtralt õhtud, kas tema juures või meie pool, tõsiste ja lõbusate kõneluste ning mälestustega, maailmaarutamisega, vastastikküsimistega tööst, mis meil parajasti käsil olid. Feuchtwanger läks neist intüimsetest lugemistest kaugemalegi: aeg-ajalt kutsus ta «California-sakslased» kokku oma töötuppa, et lubada meile mõõdukalt, iga-aastaselt üledramatiseerimist vältivas lihtsas laadis, mis ometi märku andis, kui väga ta sõna puhtust ja täpsust tähtsaks peab, tunni või poolteise pikust esialgset pilguheitmist sündivasse teosesse.

Ütlesin, et ta oma raamatuid dikteerib. Ent see pole kõik. Ta dikteerib neid juba embrüonaalses olukorras, esimesi mõtteid ja kaalutlusi teose kohta, karakterikavandeid, tegevustiku alternatiive, mida ta vaeb ja milles kahevahel on: see on sünni- ja arengulugu, loomuline monoloog, pool teost juba valmis, pool alles mõtisklused selle üle, mis stenograafiliselt kirja pandud, ja kõik see on tal käepärast, kui jõuab kätte lõpetus: teose eri variandid must valgel, õigemini kirjutatud taustal, sest nad on sinisele, rohelisele, pruunile, punasele paberile kirjutatud ja pealegi veel nummerdatud, märkimaks üksteisele järgnenud staadiume, mis teos dikteerimisel läbinud ja mis kõik peavad ära andma oma parima nüüd, kus romaan

lõpliku vormi saab. Kunagi pole ma näinud kummalisemat tööviisi. Mulle, keda dikteerimine iseenesest kohutab ja kes romaani väljamõtlemisel ei saaks kasutada stenografeerivat vahendajat toas, on see võõram kui võõras. Ent originaalne ta on ja peaks kirjandus-üliõpilastele ülmat huvi pakkuma.

Mulle on «Väike Meister», nagu me teda tavatsesime kutsuda, väga armas. Erakordselt haritud, õpetatud filoloogina ja tugeva ajaloolasena on tal palju anda. Tema jutt, säilitanud koduselt mõnusa Müncheni-varjundi, olgu see siis kirjanduslik, poliitiline või puhtinimlik, on elustav ja õpetlik, tema naer soe ja nakkav, tema arvamusd maailmast ja inimestest ennem humoorikad kui ranged. Eriti meelsasti kuulan pealt, kui ta räägib iseendast, isiklikest asjust, oma kirjastus- ja tõlkeprobleemidest, oma lalaldasest edust, ja tööpoolest, sellest kõneleb ta sageli ning põhjalikult. Mõne teise puhul võiks see igavaks muutuda, ent innukas mõnune, millega see sünnib, on niivõrd võluv, et teda tõelise naudinguga kuulad ja küsimusi esitades püüad teema juures kinni hoida.

Elupidu, mida ta nüüd tähistab, paneb igal pool palju sulgi liikvele, ja seda õigusega, sest tuhandeid ja tuhandeid inimesi paljudel maadel on tema looming rõõmustanud, liigutanud ja rikastanud. Minu südamlikud soovid lähevad tema poole teele meie veidi ebakülaalishkeks muutunud Ameerikasse, keda ma küll paluksin Feuchtwanger rahule jätta tema raamatute, tema aia lilled ja tema töö juures, millega ta au toob riigile, kus ta seda tööd teeb.

1954

Saksa keelest tõlkinud
URSULA POKS

AKSEL TAMM

ARUANNE
SÕIDUST
ITAALIASSE

(Vt. «Sirp ja Vasar» nr-d 17–26)

KAHETSUS

Süvenemisel selgus, et «Perseuse» ja oma reljeefportree selle kuklale on teinud hoopis Benvenuto Cellini, mitte keegi muu.

Kahetsen, eriti «Nooruse» 6. numbri mõistatuselahendajate ees.

¹ Ah, see on väga hea! (Prants. k.)

² Mõeldud on ilmselt 1952. a. ilmunud teost «Narrenweisheit oder Tod und Verklärung des Jean Jacques Rousseau».

³ Peaaegu nagu Feuchtwanger. (Ingl. k.)

Teatri argipäevast ja teatrist argipäevas

Karin Kask

Plaani saab ikkaqi tälta kvaliteediga!
ANTS LAUTER

Loomingulistes tippudes peegeldub selle või teise hooaja tulemuste maksimum. Nende järgi hinnatakse hooaega õnnestunuks või vähem õnnestunuks. Tipud kronoloogilises reastuses annavad saavutuste joone arengupildis. See on kohalik mõõdupuu. Kui võrdleme oma tippe teiste vabariikide omadega, leiame eesti teatri kohta nõukogude lavakunsti selle või teise hooaja või ka perioodi panoraamis. Saab teha kaugemaidki võrdlusi. Igal juhul on vaatlus-ühikuks tipud ja tippude tipud, teatri pühapäevad. Hooajal kolm-neli lavastust, mõnikord rohkem, halbadel aegadel mitte sedagi. Ülejäänud loigatakse maha. Unustatakse kunstihindajate poolt. Ehismetall on kunstimaagist eraldatud.

Meeldinud etendus on rohkem kui hea õhtu. Ta võib äratada huvi noorus, tuua teistkordselt teatrisse senise eemalseisja. Ja vastupidi: pettumus peletab huvi, tekitab umbusk, tõukab hoopiski eemale. Mis meeldib, ei pruugi kattuda kriitika avaldatud hinnangutega. Ka mitte teiste vaatajate omaga. Teatrisaali diferentseeritud maitse ja vastuvõtt on teada. Teatrid arvestavad seda repertuaari koostamisel: žanriline mitmekesisus, lavastuses kasutatava teatrikeele laad, emotsionaalse ja intellektuaalse vahekord, tinglikkuse ja üldistuse astmed jm. on seejuures kaalul. Milline ka poleks teatripoolsete kontaktide arvestamine (ja ettearvestamine) vaatajaskonna kunstimaitselt erisuguste kihistustega, on kõikidel puhkudel ometi oluline lähtumine nõukogude kunsti üllastest ülesannetest aidata kaasa miljonite inimeste ideelisele rikastamisele ja kõlbelsele suunamisele, rahva hea kunstimaitselise ja kultuuriharjumuste kujundamisele.

Ideaalne oleks, kui langeksid kokku lavastuste sisukus, hea kunstiline teostus ja kõrged külastusnäitajad. Iga-päevases teatritraktis seda eriti sageli ei sünni. Iga-aastased kokkuvõtted näitavad, et paljupaadatud lavastuste seas on nii dramaturgiliselt kui ka teostuselt üpris kesised ja hoopis halbu, maitset labastavaidki. See, kuidas teater peegeldub tegijale tagasi vaatajaskonna huvitatuses, on ajavahemikus 1972–1974 (esimene kvartal) jälgitav järgmistes sõnalavastusteatri külastatavuse näitajates:

üle 50 tuhande vaataja: H. Bahri «Mees, naine ja kontsert», V. Härma–P. E. Rummo–O. Ehala «Oliver ja Jennifer»;

40–50 tuhat vaatajat: E. Vaiguri–V. Tormise «Külavahelaulud», A. H. Tammsaare–V. Panso «Inimene ja inimene», N. Gulbise «Äiu-äiu, poiss kui karu», M. May–M. Hennequini «Minu naine, luisakaja» (Vene Draamateatris);

30–40 tuhat vaatajat: E. Vetemaa «Õhtusöök viiele», O. Lutsu «Tootsi pulm» («Ugalas»), J. Popwelli «Missis Piper toimetab juurdust», A. Hindi «Kotermann», K. Kilveti kompositsioon «Oh armastus, sina kallis magus mees»;

20–30 tuhat vaatajat: A. Liivise «Pühapäev on tore päev», M. Traadi–V. Panso «Tants aurukatla ümber», K. Süvalepa «Soolaleivapüü», J. Smuuli «Lea», A. Liivise «Sikud ja lambad»;

15–20 tuhat vaatajat: C. Goldoni «Võõrastemaja perenaine», H. Ibseni «Naine merelt», M. Rožšini «Valentin ja Valentina», G. Rjabkini «Takso poole tunni jooksul».

Loetelus pole arvestatud enne 1972. aastat esietendunud lavastusi, ka mitte lastetükke.

Et on tegemist eri aegadel teatrilavale tulnud lavastustega, mis on suuremal või vähemal määral mängitavad edaspidigi, siis ei pretendeeri esitatud külastatavusnäitajad muutumatulle suhteile ja järjestusele. Ometi kaistub selles viimaste aastatega piirdumas paljupaadatud lavastuste väljavõttes teatri ja vaataja vastastikune andmine-saamine.

Kahekümne enamkülastatud lavastuse pingerida lubab järeldada, et mitmekihilises vaatajaskonnas prevaleerib naerupakkuva äratundmismõnuga, tihti ka lüürlis-emotsionaalsest tegevusliinist läbipõimunud teatrietenduste eelistamine (ja ka teatrite pakkumine!). Üle poole loetletud lavastustest on koomikahelged (tuginegu see siis karakteri-, teksti- või situatsioonikoomikale). Kaasaegne probleemiterav näi-

dend on niisamuti teatrisseetooja. Luts ja Tammsaare kuuluvad läbi aastakümnete eelistatud kirjanike hulka (kuuekümnendail aastail oli «Tootsi pulm» üle 150 000 vaataja, järgnesid «Kevade», «Kihnu Jõnn», «Suvi», «Viini postmark», «Vargamäe», «Inimene ja jumal»). Filosoofilis-intellektuaalne näidend enamasti paljupaadatavaks pole kujunenud või kui, siis mõjustatuna kaasteguritest (poleemika, näitlejavõlu, kontseptsiooni aktuaalsus, koomikaelemendid jm). Tugevasti mõjustavad vaadatavust tutvav keskkond ja tuntud karakterid. Algpärandite eelistamine kinnitab seda. Ja vastupidi, olustikukaugus ja kommete erinevus võivad põhjustada tugevagi lavastuse vähest menu (I. Drutse «Meie nooruse lindude» lavastus oleks väärinud suuremat huvi!).

Kui oletada, et ühe publikuosa teatristaamised piirduvadki ainult eeloleetud paljupaadatavate lavastustega (või ühe osaga neist), millise tagasipeegelduse saaks ta meie kaasaajast, just tänasest, 1973–1974. hooaja tegude- ja probleemirohkusest?

I. Dvoretcki aktiivse sotsiaalse suunitlusega «Võõras mees» RAT «Vanemuises», G. Bokarevi «Terasevalajad» Vene Draamateatris ja L. Zuhhovitski «Orpheus» Noorsooteatris annavad küll hooajale ilmet, kuid ulatuvad suhteliselt tagasihoidliku külastajatehulgani. Rohkesti vaadatud lavastustest pakuvad inimestevaheliste suhete, nende paigaltihkumise, muserdumise süvenemata käitlemist «Õhtusöök viiele» ning «Valentin ja Valentina». Suurem osa paljumängitavaid näidendeid annab meie elust aga naeru- (ja kõver-) peegli esitatud tagasipeegelduse. Üle pea kasvanud ja üle käte läinud noored, väikekondanliku välise klantsi tagajärjeks või lausa materiaalsest saamatumusest ajenduvad vanemad, printsibiitid õpetajad («Äiu-äiu, poiss kui karu»), heaolu kasvuga levinud tarbimismentaliteet, kõlbeline minnalaskmine («Soolaleivapüü»), arusaamatused, naaklemised, sõnadepildumine perekondlikus ringis («Pühapäev on tore päev»), väikekondanlik ahnitsemine («Sikud ja lambad») — see kõik on vaatajale hindamiseks seatud. Välja-naermiseks, hukkamõistmiseks, enesekriitikaks. Kas pole tänapäeva sellises käsitluses ja rohkete vaatajateni viimises ühekülgusega liialdamist? Kas ei kõla meie kaasaja probleemisügavus liiga tagasihoidlikult? Ülemäära tagasihoidlikult meie kaasaegse nägemiseks kogu tema komplitseerituses, tunnete intensiivsuses, tema ideelistes pürgimustes ja inimlikus suures.

Selles, mida pakub teater oma vaatajate arvukamale osale, on TRA Draamateatri ning RAT «Vanemuise» ja teiste vabariigi teatrite vahel suur vahe. Kui kumbki nimetatud suutis viia kümnete tuhandete külastajateni hooegade paremiku kuuluvaid ja sellistena premeeritud lavastusi (Draamateatris «Inimene ja inimene», «Õhtusöök viiele», «Lea»; «Vanemuises» «Külavahelaulud», «Äiu-äiu, poiss kui karu»), siis ei saa seda öelda kahjuks ei Noorsooteatri ega Eesti NSV Riikliku Vene Draamateatri kohta. Hoopiski murettekitav on perifeeriateatrite külastatavuse üldpilt — «Tootsi pulm» (ikka ja jälle!), «Kotermann», «Pühapäev on tore päev», «Sikud ja lambad». Meie teatrinimesed tunnevad kaua-aegsele teatritraktikale tuginedes üpris hästi oma külastajaid ja eelnev arvestus, missugusele repertuaarile ole-tatakse rohkem vaatajaskonda või mille puhul võib eeldada ühe või teise publikuosa elavat külastatavust, on põhjendatud ning hädavajalik. Kuid loogiline oleks ju seegi ettemõtlemine, et mida arvukamale inimhulgale ühte või teist lavastust välja pakutakse, seda nõudlikum peaks teater ise oma kunsti suhtes olema. Sest mida parem ja sisukam on hulganisti vaadatav lavastus, seda suurem peaks olema kunsti kasutegur inimeste ideelis-esteetilisel suunamisel. Ja vastupidi — halb kunst on teatri enda kõige kurjem vaenlane. Vaataja maitset rikkudes, täisväärtusliku asemel praaki pakkudes kaotab teater vaatajas partneri, kes võiks kunsti arengut toetada. Nõudlikum vaataja pöörab teatritele lihtsalt selja. Mida suurem on teatri mõjuvõime, seda ettevaatlikum tuleb olla: teater võib muutuda kaheteraga mõõgaks tegija käes, on öelnud Stanislavski.

Just seetõttu ongi põhjust teatri-

etenduste kvaliteedi pärast südant valutada. Seda enam, et paljupaadatavate lavastuste hulgas on rohkem madalatasemelisi ja halvamaitselisi kui kunsti nimetust väärivaid.

Meie tänase teatri tase selgub täies ulatuses alles aastate pärast, kui on tekkinud distants. Muretseda mak-sab tema pärast aga täna, nüüdsete teatritegemiste aegu. Sest kõige suuremat kurja tuleb keskpärasusega harjumisest ja nõrgemagi taseme välja-vabandamisest.

Kuuekümnendaist seitsmeküm-nendaist aastasse liikunud teatri pide-vaks ja peamiseks hädaks on olnud võimekate režissööride vähesus. Põlv-kondade vahetus annab end tunda. On puudu kogemustega lavastajaid, re-žissööridest-pedagoogidest. Tase on ebahütlane ja ebastabiilsem kui kunagi varem. Kasvanud on ka vahe suuremate teatrite ja perifeeria-lavastuste vahel. Kui «Ugalas», Pärnu Draamateatri ja Rakvere teatri tippsaavutused ulatusid viie-kümnendate keskel Draamateatri ja «Vanemuise» lavastuste tasemele, siis seitsmekümnendail aastail on see va-hemaa üldmuljes hoopiski suurem. Perifeeriateatrist läheb teistest mõne-võrra ette Pärnu Draamateater (K. Raidi lavastused). Režissuuri taseme ebahütluses pole põhjust kahelda. Kuid ometigi ei saa vältida küsimust: on siis kogu häda ainultki režissööriproblee-mis? Kas vastab meie näitlejaskonna loominguline potentsiaal tulemustele?

Näitleja looming sõltub märksa rohkem temast enesest kui lavasta-jast. Sest oleneb ju ainultki näit-lejast nagu mis tahes muusikustki, kuidas ta oskab käsitleda oma instrumenti, võluda esile neid või teisi nüansse, et luua kujutlustele vastavat kuju. Lavastaja seevastu, ükskõik millised tema isiklikud võimed polekaki, on alati sõltuv niihästi kandvatest näitlejatest kui ka kogu trupist...

PETER BROOK

Kõige selgemaks saab nende sõnade tähendus sel juhul, kui on võimalik jälgida lavastuse sünniprotsessi, proo-ve. Lavastaja ja näitleja looming, nen-de otsingud on siin selgesti eraldatavad. Lavastaja tõlgendus, kontsept-sioon, vormiline taotlus, mõttekan-va ja süvavõime on otseselt näha, peo peal. Ja ehmatusega märkad esi-etendusel või ka hiljem, kui palju on sellest puudu jäänud, mida lavastaja tahtis, mille poole püüdis, millest oli korduvalt ja korduvalt juttu. (NB! Seda saab juhtuda ikka ainult siis, kui režissöör on tõepoolest oma võime-te tasemel!) Etenduste jooksul võib tulemus veelgi moonduda, veelgi kaugeneda sellest, mida proo-visaalis püüti saavutada. Ent võib ka juhtuda vastupidist. Kõik ole-neb näitlejast. Tundub paradoksaalne, kuid praktika kinnitab, et mida võimekam, fantaasiarikkam, loovam, ot-sivam on lavastaja, seda suuremad on tihtipeale puudujäägid selle vahel, mis oleks võinud olla ja mis välja tuli. Ja alati jääb heade lavastajate puhul veel küllaltki palju järele seda, mis heata-semelise lavastuse mõõdu välja annab. Mõistan lavastuse loomingulist protses-si jälginud teatrilinimeste ahastavat

ütlemist: «Proovid olid huvitavamad kui see, mis välja tuli!» Jah, oleks näit-leja B asemel mänginud näitleja A, D asemel C, F asemel näitleja E naa-berteatrist, siis oleks lavastus hoopiski teine saanud. (Seda ei tuleks mõista kitsalt andekuse probleemina, pigem on asi professionaalses võimekuses!) Kuid näitlejad A, C, E on nii-kuinii üle koormatud, lisaks teat-rile rollidega televisioonis, filmis, raad-ios, mitmesuguste kohtumistega jne. Maksimaalne tulemus oleks teoreetil-selt võimalik, kuid tegelikult osutub see võimatuks. Kui lubada endale sel-list ümbervahetamise mängu, siis saab kujutluses kombineerida hiigelavastu-si. Kuid võib vastupidiseidki tulemusi saada: nii mõnegi varasema etalonla-vastuse saab kujutlusis täiesti ära lammutada, kui asendada see uue koosseisuga. Ja kuidas ka ei mõtleks, ikkagi ei jõua välja nõiarangist — näitlejaid on palju, andekaidki pole ehk nii vähe, kuid meistreid, kes oma tööd tunnevad, kella peale ei vaata ja uut mõtet ei karda, on siiski vähe. Ja üpris vähe tuleb juurde neid, kelle pärast vaataja omakorda teatrisse tu-leb. Tehnikadoktoriks saadakse üha sagedamini alla kolmekümnet. Kuid näitleja alles alustab...

Kas pole mitte asi selles, et heade lavastajate pikast ootamisest on ka näitleja iseenda unustanud? Kaks hal-ba sõna on mõjustanud, õigemini sega-dust toonud näitleja ja lavastaja vahe-korda — «lavastajateater» ning «osa-täitja» («исполнитель»). Stanislavskilt käibele läinud «lavastajateater» («театр режиссера», mida ta ise va-bandas kui tööalast, suvalist, kokkulep-pe alusel kasutatavat!) on tinglikult tarvitamist leidnud kõrvuti mõistetega «kirjanikuteater» («театр автора»), «näitlejateater» («театр актера»), «kunstnikuteater» («театр художни-ка») jm., selleks et märkida nimetatud lavastuskomponentide omavahelist su-het. Ka lavastajateatris jääb näitleja režissööride võrdväärseks partneriks, loovaks kunstnikuks-kodanikuks, kelle puhul «osatäitja» on sobimatu, aegu-nud mõiste. Meenutagem, et Meierhold, kes nimetas end kavalehel lavastuse autoriks, suhtus näitlejasse kui otsin-gukaaslasesse, kui loovasse kunstnikus-se. Pärast mitmeid läbitehtud arengu-etappe jõudis Stanislavski seisukohale, et režissööri on lavastuse valmimise protsessis kõige kohasem ämmaaman-daga võrrelda, kelle ülesandeks on abistada näitleja loomingulist loomust, eemaldada kõik see, mis võib takistada kuju loomulikkust sündi. «Lavastaja peab kaasa aitama rolli orgaanilisele kujunemisele, selle asemel et end ise rolli loojana kujutledes vägivaldselt peale suruda valmis resultaati,» rõhu-tas Stanislavski. See tähendab, et rolli looja, autor on ikkagi näitleja ise. Ta pole mitte lavastaja korraldusi täitev osatäitja, vaid kunstnik, kes teab, mida ja mille nimel ta midagi teeb. Kahtlema-ta on see märksa raskem, kui olla la-vastaja õale ja mõistusele toetuv osa-täitja. Ja kas polegi meie teatri üks olu-lisi hädasid, et meil on liiga vähe näit-lejaid-Cyranosid ja on märksa rohkem võõraid sõnu rääkivaid Christiane? (Järgneb.)

Stseen Teatriühingu hooajapremia saanud «Orpheusest» (lavastaja Mikko Mikkilinen). Pildil: Zina — Marje Loores, Richard Tiikov — Vello Janson.

MÄLESTUS- TAHVEL MAJAL IMANTA 8

5. juulil avati mälestustahvel NSV Liidu rahvakunstnikule prof. Ants Lauterile. Selle asukohaks on Imanta tänava maja nr. 8, kus oli meie teatrikorüfee kodu tema elu viimasel kolmeteistkümnel aastal.

Meie seas on olnud neid, kes olid suured oma ajas, ajaloo. Lauter on selle poolest erandnähtus, et tema kohta võime öelda: ta oli suurmees ka tänases päevas, oli suur kuni viimse hetkeni, oleks seda ka praegu. Ta seisis juhtijana kõigi meie näitlejate eesotsas aastast 1913 kuni aastani 1973. — Nii ütles oma mälestuskõnes Eesti NSV rahvakunstnik Voldegar Panso. Ants Lauterist kui isikust ja teatrimehes kõnelesid veel Eesti

NSV kultuuriministri asetäitja Paul Uusman ja RAT «Estonia» lavastaja Arne Mikk. Avaldati lootust, et mälestustahvile järgneb peatselt Ants Lauteri monument «Estonia» teatrihoone ees ja Ants Lauteri tänav. Riiklikult Akadeemiliselt Meeskoorilt kõlasid «Leelo» ja «Mu isamaa on minu arm», koori juhatas prof. Gustav Ernesaks.

Seejärel viidi pärgi ja lilli Metsakalmistule Ants Lauteri hauale, kes sel päeval oleks saanud 80-aastaseks.

EESTI AUTORI TEOS LEIPZIGI TEATRI LAVAL

12. mail oli Leipzigi «Kammerspieles» Ardi Liivese komöödia «Kallimast kallim» (pealkirja all «Der graue Hut») saksakeelne esietendus. Lavastus oli Horst Smiszekilt, lavakujundus Volker Wendtlt ning muusika Siegfried Tiefenseelt. Esietenduse kohta ilmus seni teadaolevaid andmeid viis arvustust: ajalehtedes «Neue Zeit» (25. mail), «Leipziger Volkszeitung» (14. mail), «Union» (15. mail), «Sächsisches Tageblatt» (15. mail) ja «Mitteldeutsche Neueste Nachrichten» (16. mail). Kahel arvustusel olid juures etenduse fotod. Elavast vastukajast ajakirjanduses võib oletada, et etendus äratas tublisti tähelepanu.

Kõik viis arvustust on ühel nõul, et õhtu õnnestus ja publik lõbutses suurepäraselt. Oli isegi aplausi etenduse kestel, näiteks kui Joki kasutas abieluvoodit kõnepuldina või kui Aki keset ägedat abielutüli palub oma meest poosi säilitada, sest viimaks ometi leidis ta temas modell oma agitaatoriskulptuurile.

Eristlik klitust pälvivad mõlemad peaosallised, Friedhelm Eberle Jokina ja Marylu Poolman Akina, kes lahendavad oma osa parimas mõttes kabareelikult paljude omapoolsete nipidega. Rõhutatakse kasulikku lõdvustust, mida toob F. Eberle sellelaadne roll, et mitte muuta šablooneks traagiliste kangelaste osades ja kasvatada Hamleti mõttekortsse. Näitlejatar Poolman näib samuti kasutavat kõiki selle tänuvõimalusi ning andvat eriti hiljgavaid üleminekuid armukadedast, süüdistavast abielunaiseist alandlikuks, oma süüd tunnetavaks naisukeks.

Säravaimaks näitlejatööks loetakse Wolfgang Jakobi nelja lühiosa, eriti näitleja rolli. Ta esitavat need niilhästi komöödiat kui ka tragöödiat.

diantlikult kui ka kriitiliselt, irvitades omaenese mina ülistamist, kartust karjääri pärast ning argust isegi sõbra suhtes. Siinkohal hõbab üks kriitilisi: braavoi!

W. Jakobi kõrval olevat Ingrid Hillel teatavaid raskusi oma kolme osaga, kuid õhtu kordaminekut see ei takistanud.

Lavastaja Horst Smiszeki kohta öeldakse üksmeelselt, et ta lavastas tüki kerge naljana, väheste irooniaga, ehkki seda oleks võinud lavastada ka teisiti, rõhutada groteski, kriitilist suhtumist või isegi esile tuues moraali, et omakasu ei tohi pidada tähtsamaks üldkasut.

Kavalehel nimetatakse autorit üheks silmapaistvamaks eesti lavakirjanikuks ning loetletakse tema olulisemaid teoseid. Kahjuks esineb tema nimi paaril korral Ardi Liivese kujul, samuti mainitakse eksikombel «Kallimast kallimat» ning «Helli kaabut» kui erinevaid teoseid.

Ehkki kriitikud ei pea Liivese «Kallimast kallimat» mitte just suureks kunstiks, vaid ainult lõbusaks farsiks, leivad kõik, et edu oli teenitud, mäng hea, tükk osavalt kirjutatud. Paneksini punkti kriitik Günter Hoffmanni lõpu-repliigiga «Leipziger Volkszeitungis»: «Niisilts amüsanantne õhtu, mille löid Horst Smiszek, Volker Wendt, kellelt pärinesid groteskselt kirju lavakujundus ning kostüümid, ja «Kammerspieles» ansambel. Kui sellest lavateosest teha järeltule mainitud nõukogude autori teiste teoste kohta, tuleb öelda: see on tõeline avastus meie lavadele.»

Rõõmustav on ka teade, et järgmise lavastab Ardi Liivese «Kallimast kallima» Rostocki teater.

Refereerinud HELGA VIIRA

«Tampere teatrisuvi»

Tänavusel «Tampere teatrisuvi» saab keskseks praegusaegne soome näidend. Üldse on kavas 12 uut algupärast, nelst kolm esmalavastatud suveteatrit. «Tampere teatrisuvi» peetakse 15.—20. augustini, peale etenduste toimuvad ka

seminarid, näitused, tutvustatakse lavastustest tehtud filme. Uueks jooneks kujuneb see, et esinema on kutsutud kolm välismaa teatrit: «Vanemuine» Tartust, Essen Linna-teater ja Rootsi teatritrupp «Proteus».

TUNNUSTUSEKS ERIAUHIND

See veider ratastel koju režissöör-lavastaja Rein Raamatu käes (pildil ülal) ongi Zagrebi rahvusvahelise multifilmifestivali žürii eriauhind, mille ta «Lennu» eest kaasa sai: esimene rahvusvaheline tunnustus «Tallinnfilm» joonisfilmiloojate noorele grupile. Festivali bületäänist saame teada, et eriauhindu anti Zagrebis välja kolm: kõrvuti «Lennuga» sai selle veel prantslase Philippe Fausteni teos «Türannia» ja kanadalase Salomonie J. Pootoogooki «Cape Dorseti multifilmid». Samas märgitakse, et eriauhinnad anti leidlikkuse ning uute võimaluste avastamise eest multifilmi jaoks.

Pöördusime REIN RAAMATU poole paari küsimusega.

Kuidas iseloomustate Zagrebi festivali ja «Lennu» selle foorumi taustal?

Tänavusel Zagrebi festivalil oli esindatud 28 maad rohkem kui 400 filmiga. Vastav selektsioonikomisjon lubas neist võistlusekraanile 102. Esindatud olid väga paljud nimekad meistrid ning peaaegu kõik multifilme loovad keskused. See võimaldas saada hea ülevaate praegusaegsetest arengutendentsidest, näha erinevaid laade ning stiililisi lahendusi, sügavamalt tutvuda nimekate režissööride isikupärase käekirjaga. Viimast võimaldasid ülevaatlitult ning sisukad retrospektiivid inglase Bob Godfrey, ameeriklase John Hubley, tšehhi Brětislav Pojari ja Nõukogude vanameistri Fjodor Hitruki loomingust. Üldmulje festivalist jäi väga meeldiv. Ikka rohkem veendud, et multižanr kätkeb ammen-damatuid võimalusi fantaasiatäheks, leidlikkuse demonstreerimiseks ning vaimukustega üllatamiseks sisulistes lahendustes. Samuti teostusliku virtuos-likkusega häämmastamiseks. Festivalie-kras pakkuks seda kõike heldelt. Siin võis näha muinasjutte ning põnevusfil-me, filosoofilisele sügavusele pretende-rivaid etüüde ning fantastikat, filme lastele ning täiskasvanutele. Ilmselt ju-ba žanriline mitmekesisus ja muudki eripärasused tingisid, et võistlusfilmid olid jaotatud kuude kategooriasse ja igas kategoorias või klassis selgitati pa-rimad. Festivali kõige silmapaistvamaks teoseks ning Grand Prix' vääriliseks tunnustati Jugoslaavia film «Päevik». Režissöör Nedeljko Dragić kujutab sel-les väga vastuoluliste muljete laeku-mist inimesse Ameerika reisil, nende põiminguid ning seoseid inimese mõtte-maailmas. Film on tehtud ülikõrge kinematograafilise kultuuriga, on la-kooniline ning mõjuv. Samuti A-kate-goorias (filmid üle kolme minuti) sai Jugoslaavia esikohia. Siin Borivoj Dov-nikovići filmiga «Teise klassi reisija», mis on lugu nn. väikesest inimesest, ke-da kogu aeg tabavad viltuminekud ning saatuselöögid. Huvitavad olid sa-mas klassis ka ameeriklase Sam Weis-si film «Legend John Henry», mehest, kes kaevab lõputut tunnelit, ja Tšeh-hoslovakkia film «Lindude elust», mil-les tõmmati naljakas paralleel inimes-te ja lindude perekonna vahel. Fakiir muudab maagiaaegseid külastanud pe-rekonna lindudeks ja nende elu on tei-sel tasandil üllatavalt samasugune. B-kategoorias (filmid alla kolme minuti) sai esikoha Ungari linatöös «Sisyphos». Müüt muutub selles ülistuseks inimvõ-i-metele, elutöö sümboliks. D-kate-

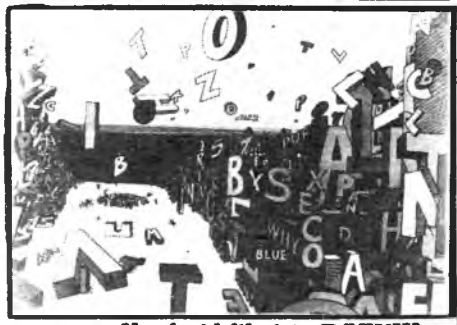
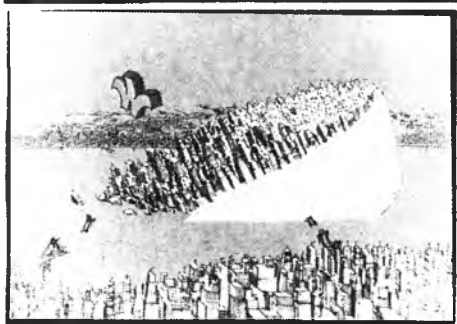
goorias (muinasjutud lastele) saavutas esikoha meie «Sojuzmultfilmi» režissöö-ri J. Noršteini ekraaniteos «Rebane ja jännes»: toredasti jutustatud lugu, kui-das jännes rebase lõpuks oma majast välja sai. Nõukogude filmide edu Zag-rebis kinnitas parima muusikalise la-henduse eest antud preemia Kiievi stuudio filmile «Kuidas naised mehi müüsid». Teos baseerub ukraina rahva-laulul.

Mis puutub «Lennu» vastuvõttu fes-tivali foonil, siis paistis, et algul ei saa-nud publik nagu teosega päris head kontakti, ent hiljem kostis linastamise ajal saalis aplause. Ka ise teost nüüd üle vaadates tundub venitatust.

Kõrvuti «Lennuga» said Zagrebis žü-rii eripreemia prantslase Philippe Fau-steni «Türannia» (selle filmi lähtealuseks oli prantsuse XVII sajandi filosoofi Pascali ütlus: «Jõud ilma õigluseta on türannia», ja kujutatigi inimeste tume-date jõudude küüsis), mis oli tähelepa-nuväärne oma joonistusliku laadi poo-lest, ja kanadalase Salomonie J. Poo-toogooki «Cape Dorseti multifilmid», mis pakkusid vaimukaid lahendusi.

Mis on praegu käsil?

Hiljuti sai joonisfilmigrupil valmis «Värvilind», mille lavastajad-kunstni-kud on Leonhard Lapin ja Rein Raid-me. Arvo Paistikul on praegu teoksil «Täheke» ja minul ettevalmistamisel «Kilplased», mida teen koos Priit Pärna ja Kaarel Kurismaaga. Valmis loodame saada aasta lõpuks.

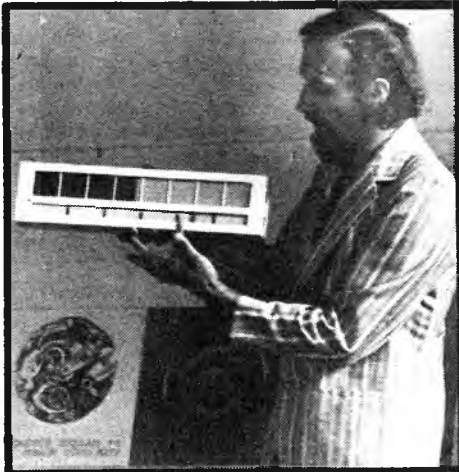
Kaadreid filmist «PÄEVIK»

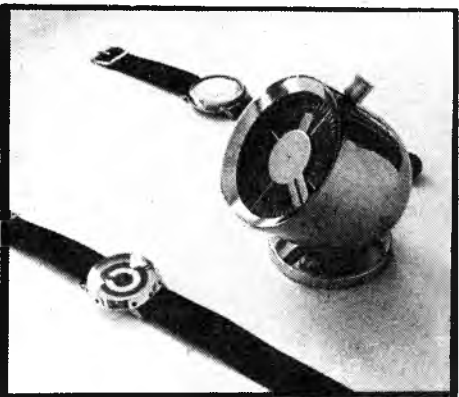
Tõnu Virve (teatridekoratsioon). Tilitri-
kujundus: «Eesti Reklamifilmi» reklaami-
studio saatesarjale.

Jüri Kask (maal) / «Kohusetunne» (õli).

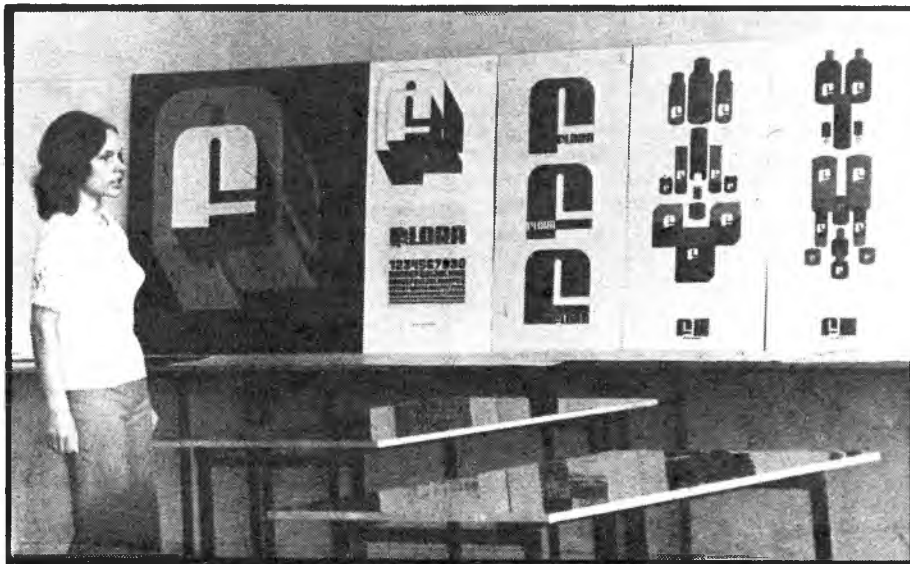

Diplomitööd kaitseb tööstuskunsti õhtu-
se psakonna lõpetaja Tõnu Riit.

Tõnu Riit. Osa diplomitööst «Kellad».

JAGATI DIPLOMEID

Diplomitööd teemal «Tarbekeemiakoondise «Flora» firmapakendid» kaitseb Anne
Kõll.

EESTI NSV RIIKLIKU KUNSTIINSTITUUDI 1974. A. LÕPETAJAD

MAAL: Vassili Gretško, Aleksander Jurjev, Jüri Kask, Heiti Polli, Iris Uuk.
TEATRIDEKORATSIOON: Helle Janson, Tõnu Virve,
GRAAFIKA: Lubsandorž Purbejev, Vladislav Stanševski, Milvi Torim, Silvia Anslang
SKULPTUUR: Märt Mõhuste, Lembit Palm, Dmitri Sevtšenko.
KERAAMIKA: Merike Andre, Ilme Pärnoja, Galina Serblina, Viive Talvik.
KLAASEHISTÜÜ: Tiilia Lott, Reet Ohna.
METALLEHISTÜÜ: Aurelia Budryte, Irene Jürna, Marje Kerem, Tiilu-Ruth Sei, Tiia
Eving, Petras Viitkus.
TEKSTIIL: Tatjana Lössenko, Tiia Meier, Sirje Raudsepp.
MOOD: Male Ird, Mari Kaarma, Nora Kivite, Inna Pedanik, Badamsuren Tsendsuren.
NAHKEHISTÜÜ: Vassili Dudarev, Reda Marks, Karin Rekand, Danute Stepanova,
Ingrid Vaino.
ARHITEKTUUR: Tiina Alas, Harald Arman, Ksana Fuks, Viivi Järv, Merle Kinks,
Konstantin Kuzmin, Juhan Kuttli, Jüri Kuusemets, Maritsa Lukk, Anne Melsner, Ene
Mellov, Krista Mirov, Lia Murumägi, Andres Mänd, Leili Müür, Tiina Nigul, Jüri
Okas, Alar Oruvee, Jaan Ollik, Tiit Pukk, Kristiina Sachris, Heli Sööt, Riina Trei,
Anu Valli, Igor Volkov.
RUUMI- JA MÖÖBLIKUJUNDUS: Epp Aarmann, Urmas Hakk, Aleksel Kase, Pia
Kasemets, Anu Kipper, Aili Kristjuhan, Eeva Saan, Virve Stöör, Jaan Ummelas, Ants
Viirelaid.
TÖÖSTUSKUNST: Reet Amberg, Jüta Graps-Gräfs, Villu Järmut, Anne Kõusaar,
Anne Saan, Lea Sagur.
ÕHTUNE OSAKOND
RUUMI- JA MÖÖBLIKUJUNDUS: Sæde Hallop, Marge Leinbok, Mare Puusepp,
Galina Valdre.
TÖÖSTUSKUNST: Anne Kõll, Reedik Piiibe, Astrid Rannamäe, Tõnu Riit, Matti
Öunapuu.

TARTU KUNSTIKOOLI 1974. A. LÕPETAJAD

KUNSTILINE KUJUNDAMINE: Liilia Himmist, Taani Janula, Krista Kaal, Raimo Kuusik,
Küllä Laidla, Salma Laanemaa, Aime Lillemets, Tiia Marks, Male Minski, Olev Mölder,
Arvo Sildnik, Vello Soa, Rein Tammik, Galina Tšilokova, Endla Toots, Andres Valdna,
Sirje Veiderpass.
NAHKEHISTÜÜ: Küllike Grauberg, Evi Hellmets, Indrek Laansalu, Tiia Loik, Olli
Mägi, Tähete Poom, Ludmilla Rjazanova, Imbi Sadrak, Tiina Tammik, Ly Toompuu,
Aino Villing.
PUITEHISTÜÜ: Voldemar Järveküla, Ilmar Jõudvald, Toomas Kersalu, Rein Kütt,
Eda Mald, Raimo Randoja, Sulevi Rikkinen, Lembit Suurorg, Rein Toots, Mart Vester,
Verner Vislap.

Reet Amberg. Osa diplomitööst «Vormel
III tüüpi võidusõiduauto «Estonia 18» ku-
jundus».

Vladislav Stanševski (graafika). Ilust-
ratsioonid F. Petrarca «Sonettidele» (puu-
gravüür).

Keraamika eriala lõpetaja Viive Talvik oma diplomitööd
viimistlemas.

Viive Talvik. Reljeefne figuraalpannoo perekonnaselsuaktide büroo baariruumi.

FREUDISTLIKU KUNSTITEOORIA KRIITIKA

MARAT AFASSIŽEV

Oma psühhoanalüütilist meetodit kasutas tuntud austria arst ja psühholoog Sigmund Freud paljude ühiskondliku ning inimese eraelu ilmingute vaatlemisel. Raamatutes «Unenägude tõlgendus», «Tavapärase elu psühhopatoloogia» ja «Teravmeelsuse seosed alateadvusega» tõlgendas ta oma teooria abil unenägusid, ununemisjuhtumeid, kõne- ja teovääratust, teravmeelsust ja nalju, teostes «Tootem ja tabu», «Ühe illusiooni tulevik», «Mooses ja alnujumalus», «Tsiivilisatsioon ja rahulolematud» püüdis aga rajada moraali, religiooni ja tsiivilisatsiooni tekke ning olemuse psühhoanalüütilist teooriat. Psühhoanalüütilist kunstiteooriat arendas Freud teoses «Leonardo da Vinci, etüüd psühhoanalüütilisest», artiklites «Poeet ja fantaasia», «Dostojevski ja isatapmine» ning teisteski töodes.

Selle teooria järgi on kogu kultuurialane tegevus, sealhulgas ka kunst, seksuaalse energia ehk libido ühe osa sublimatsiooni resultaat. Sublimatsiooni protsess, mille eesmärgiks on osa seksuaalse energia rakendamise korvamine, võib toimuda küllaltki erinevates ühiskondliku tegevuse vormides. Ning just kunsti, nii nagu unenägusidki, pidas Freud selleks valiks, kus alateadvus end eriti selgelt ja vahetult ilmutab. Tema arvates leiab alateadvus kunstikujundites endale mõistuse tsensuurile vastuvõetavaid sümbolvorme, milles omakorda kehastuvat libido avaldumise eri vormid. Tegelikult esinevat loominguaktis ainult negatiivse jõuna, mis takistab alateadvuse vaba ja vahetult avaldumist.

Kuidas siis toimub too alateadliku energia sublimatsioon kunstiloominguks, teiste sõnadega — kuidas sünnib kunstitöö? Freud ei ole jättnud endast järele kunstivaadete kindlat süsteemi. Kuid tema mõningate väljapaistvate kunstnike elule ja loomingule pühendatud töid, mõtteavaldused kunstiloomingu eri küsimuste kohta ning eelkõige inimpsüühika uurimise üldmetodoloogilised sätted lubavad küllaltki täpselt määratleda freudistliku kunstikontseptsiooni iseärasusi.

Agas enne veel, kui asuda vaatlema Freudi kunstiteooriat, on otstarbekas tutvuda tema õpetusega unenägudest, milles alateadlike tungide avaldumise viise on käsitletud kõige laiemalt. See vastab psühhoanalüütilisest arenguolukorrale, sest Freud kandis enda leitud alateadlike tungide unenägudeks ümber kujunemise skeemid ja mehhanismid hiljem üle ka inimese teistele psüühilistele protsessidele, sealhulgas kunstiloomingu protsessile.

Freud omistas inimpsüühika tundmaõppimisel unenägudele väga suurt tähtsust. «Unenäod avavad inimese tegeliku olemuse... ja on vahendiks, mis kergendab meie tunnetuse pääsu hinge salapäikkusesse,» kirjutas ta oma raamatus «Unenägude tõlgendamine». Unenägude teooria aitab väga palju selgitada ka psühhoanalüütilist kunstiteooriat. Freud tunnistas, et ta unenägude tõlgendus, tekkinud esialgu neurooside analüüsi abivahendina, peab aja jookul liginema poeesia, müüdi, keele ja rahva eluolu seletusele. Raamatus «Unenägude tõlgendus» tegi ta esimese sammu unenägude ning müüdi, poeesia ja kunsti üldise lähendamise teel. Ta võrdleb unenägude teket loominguliste protsessidega, kasutab pidevalt näiteid ja loike kunstitööst, eriti Goethe, Shakespeare'i, Heine, Daudet'i, Schilleri, Sophoklese jt. teostest. Ka inimese tähtsaim, Oidipuse kompleks leidis Freudi poolt esmakordselt arendamist «Unenägude tõlgendamises». Selle järgi olevat poisslastele omane suguline kiindumus emasse, tütarlastel aga isasse, millest tulenevat poiste agressivsust isa (Oidipuse kompleks), tütarlastel aga ema suhtes (Elektra kompleks). Need kompleksid, mis on iga inimese alateadvuses kõige olulisemad, mängivad inimese saatustlikku osa, sest need ei sõltu välistest seadest.

Tendents siduda unenägusid ja kunstitöid on vaevast jhuslik. Freudi esitatud analoogiad unenägude ja kunstiloomingu vahel, unenägudele antud iseloomustused tekitavad vägisi mõtte, et psühhoanalüüsi rajaja tõi lihtsalt mõned kunstiloomingu elemendid oma unenägude teooriasse üle. Paljudes tema formuleeringutes on võimalik sõna «unenägu» asendada sõnaga «kunst», ilma et tekiks erilist ebakõla. Näiteks:

«NLKP Keskkomitee otsus «Kirjandus- ja kunstikriitika» on juba kolm aastat olnud nõukogude kriitika töös lähtepunktiks. Suurenenud on ka kriitika aktiivsus kodanliku massikultuuri reaktioonis olemuse, dekadentlike voolude ning nende taga seisvate kunstikontseptsioonide paljastamisel. Tänapäeval on kapitalistlikes maades saanud eriti suure leviku osaliseks mitmesugused bioloogistlikud kunstikontseptsioonid, millest olulisem on freudism. Avaldame Moskva psühholoogi Marat Afassiževi pikema kirjutise «Freudistliku kunstikontseptsiooni kriitika», milles on antud marksistlik hinnang Freudi ja tema järglaste õpetustele.

«Unenäod mõtestavad end peaaesjalikult kujunditega» või «Unenägu iseloomustavad ainult need tema sisu elemendid, mida me näeme kujundivormis... Unenägu loob nendest kujunditest situatsiooni, ta nagu kujutaks midagi olnut, dramatiseeriks mõtet.» Kriipsutades alla kunsti ja unenägude seost, kirjutas Freud, et unenäod võivad olla poeedidele ja heliloojatele inspiratsiooni allikaks ning nende vormi võib vahetult üle kanda kunstitöösse. Isegi rohkem: Freud oli veendunud kunsti ja unenägude suguluses. Ta arutles: «Meie tüüpiliste unenägude ja muinasjuttude ning teiste poeetiliste fantaasia avalduste vastastikused seosed ei ole juhuslikud ega erandlikud. Väga tihti jõuab läbitungiv poeedipilk... poeesiast unenägudeni.»

Kõigest sellest järeldub, et unenägude olemuse ja tekkimise selgitamine aitab oluliselt mõista ka freudistlikku kunstiteooriat. Mida siis kujutavad Freudi järgi unenäod ning kuidas nad tekkivad?

Freud heitis kindlalt kõrvale tema ajal üldlevinud arusaamise, et unenäod on oma olemuselt mõttetud ja juhuslikud. «Unenägu ei sarnane muusikalinstrumendi väära käsitusega, mil seda ei puuduta muusiku käsi, vaid mingi võõras jõud; ta ei ole mõtetu, ei ole absurdne, kuid ei eelda, et osa meie hingest magab, teine osa aga on virge. Unenäod on täisvereline psüühiline nähtus.» Neis toimub Freudi arvates mahasurutud alateadliku tahte varjatud ja sümbolne realiseerimine. Kujunemise protsessis töötleb unenägu aluseks saavald alateadlike impulsi isegi ühe ajal mittetäielikult väljalülitatud teadvuse tsensuur. Sellepärast kasutavad unenäod Freudi arvates neldsamu võtteid mida poliitilised kirjanikudki, kes, tahes küll selle maailma vägevatele kibedat tött näkku öelda, on ometi vastavalt tsensuuri võimule ja tundlikkusele sunnitud kasutama lubatud kriitikavorme või väljenduma viidetega või hoopiski varjama oma rünnakuid mingi maskiga.

Nagu näeme, teeb Freud vahet unenägude avatud ja varjatud sisu vahel. Varjatud sisu peituvad tema arvates unenägude tõeline olemus ja väärtus, sest just seal ilmnevad alateadlike soovid ja tungid. Ent niivõrd, kui võrd alateadvuse sisuks on seksuaalsed ja agressiivsed tungid, kasutavad unenäod teatud sümboleid, mis moodustuvad alateadliku energia ning värske elamuste (päävase sette) ühildumise resultaatina ja mille abil nad maskeerivad oma sisu ning viivad selle läbi teadvuse tsensuuritõkke. Freudi kujundliku väljenduse

järgi «kannavad unenäod pidulikult peenutsemise maski». Ta loetleb terve hulga asju ja ilminguid, mis on seotud alateadlike tungidega ja aitavad kaasa unenägude ilmumisele. «Unenäod,» kirjutas ta «kasutavad mõtte varjamiseks sümbolikat. Nende sümbolite seas on väga palju neid, mis alati või peaaegu alati tähendavad ühte ja sedasama. Enamikule magajast kujutavad kuningas ja kuninganna vanemaid, prints või printsess teda ennast. Toad on enamikus unenägudes naised.» («Unenägude tõlgendamine».) Kogu unenägude tõlgendamise kunst seisneb Freudi arvates unenägude selgest mõttest nende mõtte leidmises, mis on peidetud sümbolite varju ning mis moodustavad nende peamise sisu. Unenägude avalik mõte olevat palju vaesem nende varjatud mõttest.

Kuid mil viisil too «rikas sisu» niivõrd moondu, et pääseb teadvusesse läbi tolle tsensuuri?

Freud arvates maskeerib tõeline sisu end tihendamise, ümberpaigutamise ja kujutavuse abil. Tihendamisel ühinevad paljud erinevad kujutlused üheks, ümberpaigutamine toimub aga siis, kui alateadvuse energia tungib nendesse süütuksse kujundisse, mis ühe ajal vabalt teadvusse võivad sattuda ning endale niiviisi väljapääsu võimaldavad. Tähtsaim võte mõistmaks Freudi kunstiteooriat on unenägude kujutavus, mil unenäo põhjuseks olev värvitu ja abstraktne mõtteimpulss moondub plastiliseks ning konkreetseks väljenduseks. Kujutavus on tingitud unenägude võimetusest anda vahetult edasi kujutluspiltide taga peituvaid mõtte loogilisi suhteid ja hinnanguid.

Oma seisukohtade selgitamiseks võrdleb Freud unenägusid maalikunstiga. «Unenäod,» kirjutas ta, «annavad loogilisi seoseid tihti edasi ajaühitsuse võtte abil. See toimub sarnaselt tolle kunstnikuga, kes kujutab ühe kooli kõiki filosoofe või poete koos Ateenas või Parnassil, ning sellele vaatamata, et nad mitte kunagi pole seal koos olnud, ei tee mõtlevale peale raskust neld niiviisi tervikuna silme ette manada. Unenäod kasutavad samasuguseid kujutusmeetodeid.» Nii seisnebki unenägude kujunemise kogu «tehnikas» alateadlike tungide sifreerimises ja sümboliseerimises, unenägude eesmärgiks on aga nende tungide pinge nõrgendamine ja seega alateadlike jõudude surve vähendamine teadvusele.

Kunstilooming on Freudi arvates seotud reaalsuse printsibile ning ühiskonna eetilistele ja esteetilistele normidele mittevastavate tungide väljatõrjumise-

ga teadvuse sfäärist: jättnud seljataha lapsepõlve, ei saa inimene neid endale enam lubada. Kuid nii nagu naudinguprintsiibi asendumine reaalsusprintsibiiga ei tähenda veel esimese kadumist, vaid ainult selle tagasitõmbumist, nii avaldavad ka teadvusest väljasurutavad Oidipuse kompleksi tungid visa vastupanu ja peituvad alateadvuses, säilides seal teadvuse tsensuuri range kontrolli all. Nende omapärase kompensatsioonina tekkivat lastel kirmängude vastu, mis hiljem areneb kalduvuseks fantaseerida. «Reaalsusprintsibi rakendamine kaotas mõtestatud tegevuse liigi, mis on vaba reaalsuse kriteeriumidest ning allutatud ainult naudingule, — too fantaseerimine, mis saab alguse laste mängudest ning jätkub ilmsi unelamise näol, vabastab end täielikult igasugusest reaalsete objektide toetusest,» kirjutas Freud.

Oma teooriat fantaasiast kui kunstiloomingu alusest arendab ta kirjutistes «Poeet ja fantaasia» ning «Psühhoanalüüsi sissejuhatavad loengud». Nendes käsitleb ta mõtet, et fantaasia allikas peitub alateadvuses, selles kogu inimpsüühika jõu varamus. Kuna inimene on juba lapsepõlvest peale sunnitud arvestama välismaailma ning ühiskonna kitsendusi ja keelde, siis ainsaks väljapääsuks, et vabaneda oma alateadlike tungide ning nende kitsenduste vahelisest lahendamatu vastuolust, on fantaasia ja selle alusel sündinud kunst. «Kunst,» kirjutas Freud, «jõuab omapärasel teel lepitusele. Kunstnik on inimene, kes kaldub algselt tegelikkusest kõrvale, sest ta ei suuda leppida viimase nõudmistega jätta rahuldumata oma tungid; ta leiab ruumi oma egoistlikele ja auahnetele mõtetele fantaasia sfääris.»

Erinevalt neurootikust, kellel tume- dad alateadlikud tungid tungivad teadvusse ning tekitavad psüühilisi traumasid, elab kunstnik need tungid valutult läbi oma fantaasias. Ja ehkki kunstnikul on rohkem kui teistel inimestel tegemist «tugevate tormiliste tunde- puhangutega, sest ta tahaks olla võimas, rikas, kuulus ning pälvida naiste armastust, ei ole tal ometi võimalust seda kõike saavutada. Sellepärast eraldub ta nagu kõik rahulolematud tegelikkusest, kandes oma libido ja koguni huvi soovitu vastu üle fantaasia sfääri.» («Psühhoanalüüsi sissejuhatavad loengud».)

Fantaasia ilmumine, mis on tõestuseks alateadlike tungide tugevast survest teadvusele, loob aluse neuroosideks. Hiljem võivad need viia inimese patoloogiliste muutusteni. Seega peituvat juba kunstiloomingu allikates eeldused haigestuda. See Freudi seisukoht andis tõuke arvukate hullumeelsuse ja kunstiloomingu seoseid ning võimalikust kunstiloomingu allikana uurivate tööde ilmutamiseks.

Freud arvates suudab kunstnik ise haigestumist vältida, sest ta ei jää fantaseerimise staadiumi pidama (paljas fantaseerimine võib muutuda inimpsüühika tervisele ohtlikuks), vaid leiab sealt tagasitee reaalsusse oma kunsti näol. Erinevalt tavalisest unistajast ei varja kunstnik oma fantaseerimist, vaid kannab selle üle loomingusse. Siit tulenevalt olevatki kunsti funktsioon peaaesjalikult inimese egoistlike, auahnete ning eelkõige seksuaalsete tungide rahuldamine.

Tõsi, Freud tunnistas, et edu puhul saavutab kunstnik ka tegelikkuses seda, mida ta varem valdas vaid oma kujutelmades: au, võimu, naiste armastust.

Freud liidab suvaliselt fantaasia olemuse, tema rolli inimese elus ja kunstiloomingu, kitsendades kunsti rolli vaid puhtisiklike, kasuahnete ja bioloogiliste vajaduste väljendamiseni, eitades tema tarvidust kajastada välisilma reaalsust. Tegelikult on aga isegi kõige kujutlusrikkam ettekujutus maailmast — näiteks mütoloogiline, religioosne — küll kummaline, kuid siiski looduses ja ühiskonnas valitsevate reaalsete suhete peegeldus. Seda rohkem puudutab see loomingufantaasiat. Kunstniku kujutlusvõime on elu tunnetamise ja väljendamise võimas instrument, olles iseloomulik kõigile kunstiloomingu etappidele elu faktide jälgimisest kuni töö lõppamiseni.

(Järgneb)

Leonardo da Vinci loomingus arvas Freud nägevat fugevaid Oidipuse kompleksi jälgi.

AURORA SEMPERI TÄHTPÄEV

Alles see oli, kui pidasime meie aktiivse ja staažika muusikakriitiku seitsmekümneaasta juubelit, kui käesoleva lehe veergudel ja mujal tuli juttu tema elukäigust, tema töödest ja toimetamistest... Ent miski ei püsi paigal. Mõõdunud on viis aastat ja homme jõuab Aurora Semperil kätte kolmekordne 25.

Lubatu sel puhul pilku heita nende juubelivaheliste aastatele. Tööjõudlus — niisama kõrge, kui mitte kõrgemgi! Umbes 75 muusikaalasele kirjutisele lisandusid lahkunud elukaaslane Johannes Semperi mälestuste kõite trükiks ettevalmistamisel abistamine, tema varasema perioodi luuletõlgete korraldamine.

Muusikaarvustaja ametit hakkas Aurora Semper pidama Tartu «Postimehes» ligi neli aastakümnet tagasi. Viimased kümmekond aastat on ta olnud «Rahva Hääle» truu autor. Juubilaril on suured kuulajakogemused, tema kirjutised paeluvad hea analüüsi ja sõnaseadmisega. Eks arvustus ja artikkelgi ole looming! Esiteks, ta ei saa kunagi liiga valmis: ikka tahaks midagi veel kohendada. Teiseks, kunstiteose looja, interpreet või arvustaja peab emotsionaalselt muljete-teadmiste (sisu) kõrval valdama tehnilisi väljendusvahendeid (sõna) ja arhitektoonikat (vorm).

Hiljuti olin A. Semperiga koos ühel klaveriõhtul, kus ta tunnistas: päris iga päev kontserte kuulata ja nende kohta ajakirjanduses pajatada läheb paljaks. Aga Aurora Semperi artiklid ilmuvad ikkagi õige tihti. Olen ise olnud tunnistajaks, kui ta pärast õhtust kontserti istus kirjutama, et juba järgmisel hommikul retsensioon toimetusse ära anda. Virtuoso... Kõik see räägib juubilarist suurest kohusetruudusest, enesedistsipliinist. Ja veel tema hoolet ja murest meie muusikakriitika pärast.

Tahes-tahtmatult tuleb siinkohal meelele ja keelele tõsiasi, et meie vabariigi muusikaelu sündmustest ülevaate andmine peaks olema järjekindlam, südamasjaks rohkem kui ühele-kahele. Kahju on, kui muusikaringkondades liiguvad kuuldused mõnest mõõdaläinud elamuslikust kontserdist, ent ajalehtedes ei leia selle kohta sõnakestki. Muidugi, kriitiku nahas pole teps mitte mõnus olla, sest kes teab, millest vaenupisikud signineda võivad. Lihtsam on mitte kirjutada. Nähtavasti nii kaalutleb mõnigi meie muusikateadlane. (Omavahel öeldes, ega kerge ole ka arvus-

tajast endast, nagu antud juhul, kirjutada!)

Kui meeldib, et Aurora Semperil jätkub alati julgust avaldada ausalt oma arvamusi, oskust teha seda diskreetses vormis. Juubilaril tähelepanuväärivate artiklite najal taastuvad sellised muusikakäsitlused nagu Moskva ansambli «Barocco» kontsert, Henry Purcelli ooperi «Dido ja Aeneas» ning Carl Orff'i kantaadi «Carmina Burana» esitus, Rudolf Tobiase juubelpidustused, Arvo Pärdi kantaatsümfoonia «Laul Armastusele» esiettekanne jpt. A. Semperi sulest leiame märkmeid isegi estraadilaulude VII rahvusvaheliselt festivalilt «Kuldne Orpheus».

Aurora Semper on mitmekülgsete kunstihuvidega inimene. Muusika kõrval kirjandus, kujutav kunst, üldse kunst. Suur teadmishimu on viinud teda paljudesse maailma maadesse nii turistina, külalisena kui ka muusikafestivalide kuulajana.

On tõepoolest sütitav näha nii palju nooruslikkust ja reipust, nii palju elujulgust ja -tugevust, kui on meie juubilaril Aurora Semperil.

Täname Teid tehtud töö eest ning soovime edaspidiseks lakkamatuid energiararusid. Ootame järjekordse artikli ilmutumist, olles Teid näinud «Estonia» kontserdisaali 7. rea paremal tiival...

Suurima lugupidamisega
ADA KUUSEOKS

MUUSIKAMAAILM-74

Asjasel balletifestivali Kairos tegid kaasa ka Moskva Suure Teatri solistid Natalia Bessmertnova, Malika Sabirova ja Vilien Galstjan. Käesoleva aasta esimesel kolmel kuul on nõukogude kunstnikud esinenud juba 14 riigis Aafrika mandril.

Dirigent Herbert von Karajan, kes on 18 aastat peadirigendina Lääne-Berlini Filharmonia sümfooniaorkestri ees seisnud, nimetati Lääne-Berlini aukodanikuks.

Moskva Teaduslike Filmiide Keskstudios valmis eksperimentaalfilm helli ja värvi sünteetilise Skrijabini kontseptsioonis. Ekraaniteose «Aleksandr Skrijabini värvi ja helli» operaator ja režissöör on Aleksandr Tarassov.

Tšehhoslovakkia pillimeistrid on kuulsad kaugel väljaspool oma kodumaad. Nüüd eksporditakse nende valmistatud kõrge kvaliteediga muusikainstrumente — flöödist kuni orelini — 90 välisriiki. Brüsseli maailmanäitusel sai kuldmedali kontsertklaver «Petroff». Praegu valmib kuulsas klaveritehases Hradec Kralovses 12 minuti järele üks firma «Petroff» klaver või pianino.

Margherita Wallmann tõi Roueni Kunstiteatris esmakordselt vaatajate ette prantsuse hellilooja Emmanuel Bondeville'i uus-ooperi «Antonius ja Kleopatra».

Poola hellilooja Augustyn Blochi uus ballett «Gilgameš» esietendus Gdanskis Ooperi- ja Balletiteatris Zbigniew Szwedczuki juhatusel.

Inglise hellilooja Peter Arthur Wisharti uus ooperi «Klytämestras» esiettekandjaks sai Londoni Ülikooli kolledži muusikaühing.

Londoni Sadlers' Wells Ooperi esietendus inglise hellilooja Gordon Crosse'i vastne ooper «Luca Vascosto». Ooperi aluseks on Georges Schehadé näidend «L'Histoire de Vasco» (1957). Lavastas Michael Gelliot, muusikajuht on Richard Armstrong.

Daugava ääres valmis muusikalinna-

uude vilekorpuselisse hoonekompleksi asusid Emil Darzinski nime kandev Riia Muusikakool ja Riia Koreograafiaakool. Uusehituse projekti autor on Lenini preemia laureaat arhitekt O. Zakamennõl.

Saksa DV ringhääling kinnitas Berliini Raadio sümfooniaorkestri peadirigendi kohale senise Berliini Riiglooperi dirigendi Heinz Rögneri. Tema eelkäija Rolf Kleiner loobus ametist tervislikel põhjustel.

Prantsuse Kultuuriministeeriumi peainspektoriks muusika alal valiti tuntud hellilooja ja organist Jacques Charpentier.

Jugoslaavia SFV uue hümnini võistlusel tunnustati 204 helitöö hulgast hümnini vääriliseks Taki Hrisiki meloodia. Tekstikonkurssile saabus 506-st tööst leidis žürii vaid ühe tähelepanuvääriva. Hümnini teksti saamiseks kuulutati välja uus konkurss.

Opereti- ja muusikalilaval on jõudnud järjekorras Tšaikovski kätte: Lääne-Saksa tuntud filmi- ja meeleolumuusika autor Peter Kreuder kirjutas R. Merzi ja G. Hageni libretole uue muusikali pealkirjaga «Tšaikovski».

Austria muusikaloolased asutasid muusikateaduse ühingu. Selle presidendiks valiti Viini professor dr. Erich Schenk, tema asetäitjateks professorid Gerhard Croll ja Otmar Wessely, peasekretäriks Theophil Antonicek.

Londonis tuli autori juhatusel esiettekandele Hans Werner Henze uus vokaal-tšukkel «Häaled», mille tekstideks on Brechti, Heine, Mo Chi Minh ja tänapäeva neogroopide lüürika. Solistid olid metsosopran Rose Taylor ja tenor Paul Sperrey.

Kavatsetavast 20-kõltelise Hugo Wolff helitööde valikkoost ilmus juba 9. osa, väljaandjaks Viini Muusikateaduslik Kirjastus I. Asja avati Austrias Perchtoldsdorffis ka Hugo Wolff muuseum.

Saksa DV hellilooja Max Buttingi 85. sünnipäeva puhul (täitus möödunud aasta lõpul) andis Saksa Muusikakirjastus Leipzig välja Dietrich Brennecke raamatu «Max Buttingi elutöö».

RAHVATANTSUFESTIVALILT MOLDAAVIAS

Kišinjovis üleilmailisel rahvatantsufestivalil käis tänavu žüriiliikmena ULLO TOOMI. Toimetuse palus teda rääkida suure peo muljetest ja meie vabariigi esindusansamblist.

Teatavasti oli tänavune, kolmas festival korraldatud esmakordselt konkursina. Moldaaviasse pääsesid üksnes oma vabariigis vastavate eelkonkursside võitjad. Moldaavia ja Vene NFSV olid esindatud nelja, Ukraina ning Gruusia kahe, teised liidu vabariigid ühe ansambliga. Osa võtsid ka Euroopa sotsialismimaade rahvatantsijad. Eesti NSV-d esindas Kirovi-nim. kalurikolhoosi «Randlane». Kokku oli 31 ansambli.

Kõik ansamblid tantsisid suurel avakontserdil ja seejärel kolme päeva kestel esines igaküls kolme palaga žüriies. Need olid ühtlasi avalikud kontserdid. Pärast seda sõitsid ansamblid iseiseivaid kontserte andma Moldaavia rajoonidesse.

Žürii hindas esinemistes eraldi rahvuslikku algupära, ballettmeisterite tööd (seadet), saatemuusikat, rahvarõivaid, meisterlikkust (esituse puhtust, ilmekust jne.). Maksimaalsele hindele (75 palli) kõige lähemale küündisid Gruusia tantsijad (73 palli). «Randlane», nagu Leedu ansambelgi, sai 64 palli.

Festivali esikohti anti 4 — Gruusia, Moldaavia, Poola ja Vene NFSV Orjoli tantsijatele. Teise koha said Moldaavia, Ukraina, Valgevene ja Bulgaaria ansambel. Kolmanda koha vääriliseks arvati 11 kollektiivi, nende hulgas ka kõigi kolme Balti liidu vabariigi tantsuansamblid.

Mulle näib, et Nõukogude Baltikumis on rahvatantsu arendamisel üldse edukamad olnud just leedulased. Neil on andekas tantsude kogu ja seadja Juozas Lingys. Üle saja tema seatud tantsu on huvitavad ning ei korda üksteist. Peale selle on Leedu NSV-s osatud rahvarõivade teha lavaliseks, efektseks. Ka leedu rahvamuusikas märkame erilaadset, on otsitud ja rakendatud algupära-

seid rahvapille. Läti rahvatantsu areng näib vähem intensiivne. Seal on sagedamini kasutatud üldisema, klassikalise tantsu elemente. Kuid rahvariided on samuti valitud lavalise sära järgi.

Tantsurühm «Randlane», kes esindas meie rahvatantsu, oli koosseisult hea ja vaatamisväärtne, tantsumeisterlikkus eeskujulik. Kuid meeste rõivad jäädväh kahvatuks. Esinduslikud pole ju ei põlvpuksid ega pastladki. Meie oleme oma tantsukunstis ilmselt konservatiivsemad. «Randlane» saatemuusika (Uno Veenre orkestratsioonid) valmistas rõõmu. See on ühtlasi eestipärane ja tänapäevane. Silma torkasid meie neidude pikad, maani seelikud, seda enam et teised (eriti Moldaavia, Vene, Ukraina) ansamblid on saanud mõjutusi tänapäeva moest ning kärpinud oma niigi lühikesi seelikuid. Ja see meeldib! Üldiselt on teiste rahvaste ansamblid läinud rahvarõivaste suursugusemaks muutmise teed, kasutatakse säravaid rinaehteid, diadeeme. Kõik tantsivad peoriides ja -kingades, ainult meie toome lavale tööjalanõud ning argipäeva, pastlad.

Ansamblid kasutavad enamasti oma ballettmeisterite tantsuseadeid ja -lavastusi, saateks laulud. Meie ansambritel on ilmselt rohkem etnograafilist omapära. Umbes sama, rahvalikumad suunda esindasid ka teiste sotsialismimaade rahvatantsijad. Kuid nende puhul jäi sageli puudu tantsumeisterlikkusest. Nähtavasti oli nende ettevalmistus juhuslikum. Eriti meeldib ja meisterlik oli poola tantsijate esinemine, nende garderoob rikkalik.

Etnograafilise pärlina pakkus mulle suure elamuse evenkide tants. Selles oli mingit ürgset jõudu, algupära ja tundeid. Muide, žürii hinnang läks nende puhul märgatavalt lahkku, poolt ning vastu.

Võrreldes Moldaaviast korraldatud esimest ja kolmandat festivali, näib, et ansamblid on võtnud suuna lavalisele vaatepildile (välja arvatud meie oma). Torkab silma teatraliseeritud, särav riietus, ehted, kirevad värvid. Sisse on toodud ikka raskemaid tantsuelemente, akrobaatilisi hüppeid. Otsitakse uudsust ja efekti.

MIS ON PUBLITSISTIKA?

(Algus 4. lk.)

«Maadlemine kompositsiooniga on olnud senini minu igapäevane amet ja paljudel puhkudel on ta mind õlgadele surunud,» kirjutas aastaid tagasi J. Smuul. Küllap visa töö vormi kallal ongi põhjus, miks Smuuli publitsistika-ramatuis võib leida kompositsiooni-selt suurmeisterlikke peatükke. Meenu-tagem kas või episoodi meteoroloogilise raketi stardist raamatus «Jaapani meri, detsember». Vastavalt pingele suurenemisele (valmistutakse raketi stardiks), leiab kirjanik oma kangela elust üha dramaatilisemaid episoodide; koos sekundite vähenemisega kiireneb ja muutub lakoonilisemaks ka jutustuse rütm. On nauditav jälgida, kuidas kaks eri liini (reportaaz ja portree) pidevalt täiendavad teineteist, sulades lõpuks ühtseks kunstiliseks tervikuks.

Üks keerulisemaid probleeme olukirjelduse ja publitsistika puhul üldse on tema mõjujõu eripära. Olukirjelduse ülesandeks ei ole lugeja informeerimine toimunud sündmusest või faktist, vaid aidata tal fakte sotsiaalsest aspektist lahti mõtestada. Selle eesmärgi saavutamiseks kasutatakse kunstilisi vahendeid, mõjutades mitte ainult lugeja mõistust, vaid ka tundeid, kutsudes lugejas esile esteetilisi emotsioone. Kogu keerukus, õigemini meisterlikkus seisnebki selles, kuidas fakti ja kunstilist kujundit orgaaniliselt kokku sulatada nõnda, et tekiks uus kvaliteet.

Nimetatud küsimus on pakkunud huvi ka teoreetikuile, sest just siin, fakti ja kunstilise kujundi isesuguses sulamises arvatakse peituvat tegurit, mis võimaldab publitsistlikke žanreid teisest kõige efektiivsemalt eristada. Asjalugu on aga sedavõrd problemaatiline, et üksmeel puudub ka teoreetikutel hulgas.

Kirjandusteadlane V. Rosljakov arutab näiteks järgmiselt. Kui romaanis, novellis või jutustuses on fakt vaid materjal kujundi loomisel, keskkond, mis annab kujundile ajaloolise konkreetsuse, elulise tõepära, siis olukirjelduse eesmärk on esitada see fakt lugejale, avada selle mõte, sotsiaalne tä-

hendus. Olukirjeldus kasutab kunstilist kujundit kui vahendit fakti erdamaks esiletoomiseks.

E. Žurbina käsitleb aga oma uurimustes fakti olemust mõnevõrra teisiti. Ta leiab, et kuivõrd olukirjelduse ülesanne ei ole fakte edasiandmine, siis fakt on vaid publitsistliku kujundi vormimise materjal. Fakt esineb olukirjelduses formaalselt, ta võib täita vaid esteetilist missiooni. Oluline on fakti mõte, kuidas ta lülitub olukirjelduse sisusse, kuidas seda fakti uuri-takse.

Kuigi probleem on üsnagi teoreetiline laadi, peaks see pakkuma ainet mõtisklusteks ka praktikuile.

Fakti uurimine ei tähenda publitsistikas ainult mõtisklust, arutlust fakti või faktide grupi ümber. Enamasti on tegemist autori mõttekäigu ülemineku-ga ühelt faktilt teisele, kolmandale, kusjuures eesmärk on fakte kõrvutamise, analoogia teel avada mingi nähtuse olemus, sisu. Säärane meetod räägib juba sellest, et publitsistika veenab või tõestab midagi poleemika abil. Polemiseerivad faktid. Sõltuvalt autori loomingulistest eesmärkidest, aga ka «kääkrjast» on nn. ridadevaheline poleemika mõnikord märgatav, sagedamini hoopiski varjatud. Nii või teistil publitsist sunnib, õigemini meelitab lugeja kaasa käima üprisli käärunist ja väsitavat mõtteed. Lugeja on lõpuks sunnitud publitsisti argumentatsiooniga nõustuma, ning mis veelgi olulisem, ise edasi minema, s. o. edasi mõtlema.

Publitsistika eelnimetatud tunnusojoone ignoreerimine on saanud komistuskiviks õige mitmete vabariigi ajakirjanduses avaldatud portreedele ja olustikule olukirjeldustele. Häda on vististi autori püstitatud eesmärgi üheplaaniilises nägemises. Olukirjeldus, mis veenab lugejat näiteks mingi majandi jõukuses, jääb poolikuks, kui autor ei suuda edasi anda oma suhtumist kujutatavasse, s. t. koos progressi kujutamise iganenu eitamist, tööes-rindlase portreerimisega looderluse taunimist jne.

Autoripoolse suhtumise puudumine ei vaesesta üksnes publitsistliku kirjutise veenvust, vaid esitab juba ka uue küsimuse: kas kirjutis üldse ongi publitsistlik?

Ballett «Merineitsi». Alo Põldmäe muusika, Olo Vilimaa libreto F. Tuglase samanimelise novelli järgi. Esietendus RAT «Vanemuises» 6. IV 1974. a. O. Vilimaa lavastus ja koreograafia, Meeri Säre kujundus. Dirigent Roman Matsov.

MUUSIKAST

Alo Põldmäe nimi tuli muusikaavallikkuse ette 1969. aastal Kahe ornamendiga oboele ja kammerorkestrile. Teos pani end kuulama üsnagi isikupärase värvika kõlamaailma ja mingi väga ausa ning peenestundelise lüriisiga. Võib-olla oli selles «Iluga palju noote», nagu algajate puhul mõnigi kord juhtub. 1970. a. kevadel lõpetas Põldmäe konservatooriumi professor Helno Elleri viimase diplomandina, lõputööks võrdlemisi komplitseeritud kompositsioonitehnika «Atmosfäärid» sümfooniaorkestrile. Ta on loonud veel reakamerteoseid, millest eredaimana meenub Prelüüd ja fugett neljale flöödile ja löökpillidele (avalikult ette kandmata) — prelüüdi natuke salapärase, õrn poeesia ja fugeti valkne huumor.

«Merineitsi» (valmis põhiliselt 1972. a. kevadel) ületab nii mahult kui ka sisuliselt kaalult Põldmäe seni loodu. Võib öelda, et suhteliselt noorel autoril on õige välja kujunenud käekiri. Tema stiili võiks nimetada uusimpressionistlikuks (helilooja leiab, et see määratlus väljendab kõige täpsemalt tema teadlikke taotlusi): pikaajaline süvenemine ühte kõlamuljesse, muusika kõlalis-tämbriks külje suur tähtsus, detailirohkus. Vahendid on muidugi teised kui sajandi alguse impressionistidel. Põldmäe muusika on enamasti aтонаalne, kuid selles esineb ka polütooniliselt ja toonaiselt lõike; eri võimalused liituvad sujuvalt. Autori tugevamaid külgi on peen orkestrivärvide tunnetus, eriti fantaasiaküllaselt ja kontrastjulgelt on instrumenteeritud «Merineitsi». Põldmäel on ka silmapaistev meloodiline anne — mitmed tema ornamendiliselt paindlikult meloodilised pole mitte ainult ilmekad, vaid ka lihtsalt ilusad. Vormile tervikuna on helilooja vahest vähem tähelepanu pööranud kui muudele elementidele, mistõttu mõned teosed kipuvad kohati mõjuma staatiliselt. Nii ulatusliku oopuse puhul nagu õhtutähted ballett on terviku ja õigete mõõtmete leidmine küllap kõige raskem. Kui «Merineitsi» lindistuse kuulamisel mõningad lõigud tundusid venivat, avaldati lootust, et teatris see mulje kaob. Aga etendusel mõjusid staatiliselt ikka needsamad lõigud, ehkki lavastuse ettevalmistamisel tehti juba kärpeid. Neid kavatsetakse veelgi ja kindlasti tuleb see teosele kasuks.

«Merineitsi» on olnud Põldmäele sobiv aine. Muusika, milles on hinges-tatud poeesiat ja peent vaimust, värvitõredust ja karakterust. «Häälestub» oma laadilt Tuglase novelliga algusest peale. Sissejuhatus «Aja voolamine» loob mõttetu avaruse tunde, milles oleks nagu hellust kõige oleva vastu, samas aga ka «raskuse vaimu» ja halbaennustavat rahutust. Õnnestunult on leitud kogu eksponeeriv muusikaline materjal, juhtmotiivid ja -tämbid, nagu meremotiiv (vibrafon, tšelesta, harf, oboe), Kaspari vägevust iseloomustav vaskpillide repliik, Pireti õrn pizzicato keelpillidelt, merekarbi motiiv metsaravetelt (lavaliselt pole viimane küll kahjuks täiel määral ära kasutatud). Eriti kaunis on Merineitsit esitlev habras altföödisoolo. Fantastilise maailma vahendamiseks on helilooja kasutanud ka elektronmuusikat, mille tämbrite valik on maitsekas ja muu materjaliga kooskõlas. Elektronmuusika kasutamine iseseisvas teoses on eesti muusikas esmakordne, varem on seda, samuti konkreetset muusikat, tehtud meil ainult filmide ja draamalavastuste kujundamisel.

Kurdise funktsioon kujunes novellist mõnevõrra erinevaks juba libretos, nii ka muusikas. Talle on antud kaks teemat. Neist teine, keelpillidelt, võiks iseloomustada ka novelli Kurdist, kelle süda on «lapselikult hell ja pehme», kes kannatab inimeste jõhkuse tõttu, ent samas imetleb Kaspari võimsust. Bassklarneti kiire, närviline liikumine aga (esimene olulisem teema) loob intelligentse ja ümbrust teadlikult jälgiva ning mõtestava isiksuse. Sellisena on Kurdis ilmsemalt kui novellis kunstnik, võimule alluv vaimu esindaja. Võrreldes Tuglase mõneti mõistatusliku ja kummalise Kurdisega on ta vähem omapärane. Et autorid vajasi just niisugust karakterit, saab selgeks balleti lõpus, kus Kurdis, lahkumisevald novellist, jõuab passiivselt kaastundelt otsustava tegutsemiseni.

Omaette muusikalise iseloomustuse (sordiiniga trompetitelt ja ksülofonidelt) on balletis saanud ka konnad, keda Kurdis pillimänguga püüakse meelitada, ise neid haletsedes. Lõpuvaatuse põhineb konnade muusikal ka ulatuslik episood rannarahvaga. Sellega on autorid tahtnud edasi anda mõtet: rasedus, despoosid alluv inimene sarnaneb lõksupüütud loomaga.

Teose arenduslikest lõikudest pole päris veenav mõningad, mis nõuavad suuremat aktiivsust. Eriti tuleb dramatismit puudu III vaatuse lõpus, mis kulmineerub Merineitsi põgenemisega. Siin mõjub

muusika mõneti pinnapealselt ilusana, lõpp on nagu liiga ootamatu. On juhtunud ka kogunisti kummaline asi. Põldmäe, kes «Merineitsis» on muidu ühtlaselt oma nägu, meenutab kahel korral järsku teisi heliloojaid: Pärti (I vaatuse «Konnade pealetung») ja Sostakoviitši (II vaatuse esimene noodatõmbamine). Ei tahaks küll väita, et aktiivsus oleks Põldmäe heliloojanatuurile päris võõras. Mitmed episoodid, näiteks II vaatuse pulmarongkäik (eriti algus), III vaatuse lauatants, on kirjutatud haaravalt ja sealjuures stilist välja langemata. Aga heliloojale omasem on praegu siiski habras lüürika, milles ta on alati omapärane ja siiras. Balleti parimad leheküljed on seotud mere ja Merineitsiga.

Kuna «Merineitsi» tõendab noore helilooja küpsset professionaalsust, kuna muusikas on nii palju kõitvat ja väärtuslikku, siis tahaks küll loota, et autor teose mõningad «iluvead» kõrvaldab, kas või järgmise lavastuse tar-

Julgeksin isegi väita, et kogu Vilimaa loomingul on mõned ühisjooned Tuglase novellistikaga. Mitte ainult kunstilise tunnetuse subtiilsus, muusikaalsus, värvikus, vaid ka kontsentreeritud tundeseisundite metafoorne kujutamine. Ja Vilimaa kasutab loomupärase vabaduse ning intuiitilise täpsusega motive eri ajastutest, kultuuridest, eksootilisest ja fantastilisest ainekse — inimese erinevad olemisvormid ajas ja ruumis oleksid nagu orgaaniline osa ballettmeistrist enesest.

Balleti autoritel on Tuglase motiivid otseselt seotatud tänapäevaseks kõlava saastamisprobleemiga inimese ja looduse vahetõrkedes ning inimühiskonnas. Proloog, kus muusika ja filmikaadrite abil antakse emotsionaalne võrdpilt päikeseliselt puhta ja saasta-

«MERINEITSI»

1966. aastal ilmusid H. Siimiskeri sulest järgmised read: «... paneb imestama, et meie kirjandust nii nobe eksplaateerima dramaturgia on osanud minna mööda paljudest Friedebert Tuglase novellidest, eriti aga ta «Merineitsist», mis kätkeb endas erakordse võimaluse värvikaks balletiks või muusikaliseks lavastuseks, milles lavaliselt dekoratiivse pildistiku ereduse, otse saagallikkusega kaasneks sootsiaalne konflikt, üldinimliku tunnetuse avarus...»¹

Kui Alo Põldmäe koos Olo Vilimaaga otsis mereainelise balleti süžeed, ei olnud ta neid ridu lugenud. Nõuandeid hääli tuli ikkagi kirjandusteaduselt: «Merineitsi» olevat toonud otsingute ringi Rudolf Põldmäe.

vis. Kunagi ja kusagil see ikka tuleb, sest mitte ainult eesti algupärase, vaid kogu maailma balletirepertuaaris on õhtutähted teosed lähevõttu.

«Merineitsi» muusika kõlab etendusel helilindilt, mille tegi Eesti TV-R sümfooniaorkester (vokaalpartiid ansambli «Collage») Roman Matsovi juhatusel. Esitust võib lugeda korrektseks, ent vaevalt täiuslikuks. Tiheidalt kirjutatud lehekülgede puhul jääb puudu orkestri eri liinide diferentseerimisest. Ka aidanuks dünaamiliste nüansside ja pinge gradatsioonit täpsem välja-töötamine vältida staatikat pikemates numbrites (pulmarongkäik, noodahet-mised).

Elektroonilised lõigud, tehtud Eesti Raadios küllaltki algulistes tingimustes (spetsiaalset stuudiot meie vabariigis teatavasti pole), kõlavad professionaalselt tänu helirežissöör Jaan Sarve entusiasmile, kes koos autoriga palju katsetas ja soovitud tulemuste saamiseks vahendeid otsis.

«Vanemuise» puuduliku koosseisuga orkestril poleks praegu kuidagi võimalik «Merineitsit» mängida. Igal mehaaniliselt esitusel läheb aga siiski kaotsi kahetusväärselt palju dünaamilisi ja kõlalisi varjundeid, tulemus on hallim ja üksluisem kui see võiks olla elava ettekande puhul. Pealegi mängitakse J. Sarve tehtud kvaliteetset stereolindistust monoaparatuuril. Saalistu aga paneb mehaanilise ettekande puudused talle tundmatu teose puhul kahjuks muusika arvele.

Nii et kunagi tahaks näha ka sellist «Merineitsi» lavastust, milles balleti värvi- ja varjundirikas muusika kõlab elavas ettekandes.

MERIKE VAITMAA

LAVASTUSEST

Tantsija Olo Vilimaa tegi «Vanemuises» oma esimese lavastuse, Stravinski lühiballeti «Ööbik» seitse aastat tagasi. Tema astumine ballettmeistrite kilda tolmus kuidagi endastmõistetavalt ja praegu ei kujutaks enam «Vanemuise» repertuaari Vilimaa muusikaalset, visuaalset kaunit (hea töökoosus kunstnik M. Säreaga), sisukate balletitõhtuteta.

Niisama loomulik tundub üleminek esimesele õhtutähted algupärandile. Kolmevaatuseline «Merineitsi» seab aga senisest hoopis keerukamad kompositsioonid ja kujundiloomise ülesanded. Arusaadav, et lavastus on pärast esietendust veel väheke muutunud ja alles läheneb võimalikule optimaalkujule.

Alo Põldmäe on vist Vilimaa «oma autor». Mõlemal valdavalt lüürilis-poeetiline maailmatunnetus, peen ja rikas fantaasia, erk värvimeel, hea maitse. Ka uusteoone nõrkused võivad osutuda ühist omaduste jätkuks: näiteks teatud staatika ja sordiin sael, kus süsinu ja kompositsiooniline areng eeldaks pingetõusu (see võib tulla ka kogeenemastusest esimese suurvormi ehitamisel).

Kirjandusteadus on «Merineitsi» puhul rääkinud «eluvaaatilisest looduspühuse kokkupõrkest inimliku jõhkusega», elu põhivahetõrked mütoloogilistest kehastusest, kus kujud ja sündmustik osutuvad vaid sümboliseiks nägemuslike (A. Aspel) ja viidatud novelli sünniaastail eriti aktuaalsele vägivallavõimu, truualamlikkuse ja vabadusest unistamise motiivide käsitlemisele sümbolise romantilises vormis (N. Andresen).

Põhimõtteliselt samalaadset lähenemist võib leida ka «Vanemuise» «Merineitsis». Samuti võib lavakujunduses ja liikumise stilistikas alimata sugemelt tuglasikest väljendusevahenditest, muidugi läbi tänapäevaste kunstnike ja teise kunstiliigi prisma.

Võiks isegi väita, et ballettmeistrina teiste tegelaste väljajoonistamisega ametis olles on Vilimaa Kurdis tantsulis-tegevusliku liini loo lõpupoolel osalt läbi töötamata jätanud, kui III vaatuses poleks oma äkkmõjult lausa sisenduslikku leidu. Mõtlen kaht nappi paljuütlevat «vaikusaloodi» Kurdis ja Merineitsi vahel. Muusikapaus saab võõritusvõtteks, mis annab siin aja-hetkele igavikuhõngu.

U. Vilimaa lavastustele on olnud teinekord põhjust tantsulise keele vaesust ja arendamatust ette heita. «Merineitsi» puhul otse sellist tunnet ei teki. Kuigi just täismõõdulises balletis pidid väikese, ebaühtlase trupi võimalused ballettmeisteri mõtteleenule veel omalt poolt piire seadma. Üksikuid koreograafiliselt nõrgemaid kohti saab muidugi märkida (näiteks I vaatuse mõrsjavälikus on balletlikku trafaretti), kuid üldmulje määrab ballettmeisteri kunstilise nägemuse terviklikkus, tantsulise mõtlemise loogika. Vilimaa on edasi läinud ka lavaruumi kujundliku rakendamise oskuses (II vaatuse tegelaskrõumade liikumisjoonised, laudade leidlik kasutamine tantsulikkumise konstruktiivse abielemendina III vaatuse pulmapeol).

Orjalikult tõmbi ja tahtetu rahva lahendus on antud põhimõtteliselt unifitseerituma ja hallimana kui märksa ramedam ning värvikam lugemismulje Tuglase kirjeldustest. Balletis saavutab see jõuetult ükskõikne inimroodu kohati masendava mõjukuse. Siiski ei tohiks ka vaimse ja füüsilise tasulilitatuse kujund (isegi rüve õgimisorgia III vaatuses toimub nagu sordiini all) kättesaadud muljet liigse üksluisusega lahjendada. Nii II vaatuse loomusevedamises kui III vaatuse pulmapeol jääb veel puudu tantsulisest kulmineerumispingest. Tantsurühm täidab oma seekord üsna harjumatu ülesannet päris püüdlikult.

Tegijate tõsidust ja loomingulist potentsi arvvestades ei taha tööolude, tantsijate korduvate haigestumiste jms. arvel hinnaalandust teha. U. Vilimaa väliselt lihtsa, aga teostamiseks nõudliku tantsujoonise maksimaalseks mõju-lepääsuks on rühmal ja solistidel vaja väga kontsentreeritud sisemist tunnetust, stillivalstu ja varjundite tabamise täpsust. Kui Vilimaa ise, A. Udovenko Merineitsina ja ka Pireti osatäitjad J. Poznjak ning R. Kozlova liikumise karakterit üsna täpselt edasi anda suudavad, siis paljude teiste puhul ei ületa tulemus veel ligiläheduse piire. Noore L. Pankini vapralt tantsitud Kasparis on rumaluhket võimukust, toore enesekindluse survet, jääb aga paratamatult puudu karakteri rüsuvalt võimsast mas-taapsusest, mida kunstiline kavatsus ilmselt eeldab.

Emotsionaalse laengu, millega teatri-saalist lahkume, määrab suuresti Alla Udovenko imepärane Merineitsi, sõnul-tabamatu salavirvendus, mis tema lavalisest olekust lähtub. Merineitsi tantsuline juhtmotiiv (ja ta liikumine üldse) on Vilimaa-ballettmeisteri eriti kordaläinud leid, poeetiline kaemuse nähtavaks-tegemine. Palju annab ka tantsija loom-ingulise isikupära vastavus.

Sünge problemaatikaga etenduselt saame äkitselt kaasa heleneva põhi-meeleolu? Vilimaa looming on küll ikka orgaaniliselt püüelnud harmoonia-le, mõnikord lausa vihuti tema põlv-konna kunstis avaldunud tumemeelse-male, rängalt häiritud maailmapildile. Vilimaa ei vaata vastuoludest mööda, kuid lahtine, purskeline dramatism ei ole ta loomingule omane. Pigem näeme seal eluhoiakuna tasakaalu saavutamisele suunatud sisenduslikku meele-kindlust. Vilimaa parimates töodes kõeb siseintensivsus, vaoshoituse välja-kilgus.

«Merineitsi» lavastuse Kurdis ületab endas passiivse kaastunde ja alistumise. Millest kõneleb Kaspari ja ta saat-konna käekäik lavastuse finaalis? On see kunstniku soovunelma hetkevisioon? Loitsimine? Kujundlikult väljendatud optimistlik veendumus? Või...? Vae-valt seda üheselt seletada annab. Iga-tahes näib Vilimaa kinnitavat kunsti võimalust ja kohustust ajastu probleemidesse omal kombel sekkuda.

LEA TORMIS

¹ «Looming» nr. 2, 1966. H. Siimiskeri: «Friedebert Tuglase mõeldes».

Tallinna Lenini Rajooni Rahvakohustus (eesistuja Elga Värva, kaasistujad Eesti Kalurikolhooside Vabariikliku Liidu peatehnoloog Male Kreek ja alljärgneva kirjutise autor) arutas vanemlike õiguste äravõtmist Natalia G-lt. Moraalselt laostunud ema ei saanud hakkama poja kasvatamisega. Poisi isa Vladimir G. pöördus esimest korda hooldusinstantsidesse juba aastat poolteist tagasi ja taotles, et poeg Juri tema ja ta uue abikaasa kasvatada antaks. Kuid midagi ette ei võetud. Kuni lõpuks kool ja miilits hädakella hakkasid lööma. Ent siis oli hilja: tekkis vajadus ema vanemlikud õigused gljo-tineerida. Mida kohus ka tegi. Isa hakkas poega endale nõudma alles siis, kui asi lõpueni hulluks läks. Varem tal polnudki väljavaateid Jurit endale saada. Sest emade n.-õ. igipõliseid õigusi kaitsevad hooldusorganite ja kohtute bastionid ühelt poolt ning iganenud arusaamiste valikraavid teiselt poolt.

Lähtugem normaalsest: laps vajab võrdset ema ja isa. Pole õige eelistada üht vanemat teisele, kui on tegemist tavalise perekonnaga.

Kuid mida teha, kui abielu laguneb ja alaealiste lastega abielupaar astub kohtulaua ette? Kummale jätta laps(ed), emale või isale? «Eesti NSV abielu- ja perekonnakoodeksi» (edaspidi lühendatult APK) § 66 ütleb: «1) Isal ja emal on oma laste suhtes võrdsed õigused ja kohustused. 2) Vanematel on võrdsed õigused ja kohustused oma laste suhtes ka juhul, kui nende abielu on lahutatud.» Niisiis rõhutab seadus mõlema vanema võrdsust. APK § 72 annab seejärel kohtutele üldmalt tähtsa juhtnööri: laste asjus tekkunud kohtulike vaidluste lahendamisel peab lähtuma ainult laste huvidest.

Kapriisne Temis võiks rõõmustada: ometi kord suurepärase seadusi Vanemate õigused on võrdsed nagu kohustusedki ja laste huvid saavad kaitstud igal juhul. Praeguses ühiskondlikus olukorras on paremat seadust võimatu tahta. Isa ja ema võrdsust ning laste eeliskaitset toonitavad koodeksi teisedki sätted. Kuid see pole kõik. Samadest poolte võrdsuse ja laste eeliskaitse üllatset põhimõtetest lähtub ka NSV Liidu Ülemkohtu plenumi 4. detsembril 1969. a. määrus nr. 10. Määruse punkt 13 toonitab, et laste üle tekkunud vaidluste lahendamisel tuleb kohtutel silmas pida, et mõlemal vanemal on «lapse suhtes võrdsed õigused ja kohustused. Lahendades selliseid vaidlusi, peavad kohtud lähtuma eelkõige lapse huvidest, arvestades seejuures, kumb vanemal on võimaline tagada lapsele paremat kasvatust, samuti lapse vanust ja kiindumust ühte vanemasse».

Ent tulgem nüüd kohtusaali puupinkide vahele tagasi ja vaadake, mis neist suurepärasest seadusest tegelikuses saab.

Natalia G-lt võeti vanemlikud õigused. Ühtpidi on see akt emade (ja isade) suhtes erandlik, teistpidi aga kohtupraktika seisukohalt üsna igapäevane. Vanemlikud õigused võetakse joodikutelt, liiderdajalt, päevavarastelt, vaimuhaigetelt, kurjategijalt jts.

Ja ometi. Kohtulikud vaidlused laste üle ei teki mitte vanemlike õiguste äravõtmisel (pole tavaliselt midagi enam vaielda), vaid siis, kui lahutajad ei ole omavahel otsustanud, kus hakkavad elama lapsed. Vanemlike õiguste äravõtmine ja vaidlus laste tulevase elukoha üle on juriidiliste tagajärgede poolest ja moraalses mõttes täiesti erinevad asjad. Igapäevases tegelikkuses aetakse need paraku segi ja lapse elukoha küsimus samastatakse emalt — tavaliselt just emalt — vanemlike õiguste äravõtmisega. Seda jämedat viga ei tee mitte ainult juriidiliselt harimatud lapsevanemad, vaid ka hooldusametnikud, kelle eelduste kohaselt peaksid mõningadki õiguslikud teadmised olema. Ning lõpuks — ja see on halvim — teevad sama viga kohtunikud, kelle kvalifikatsioon ei saa üldiselt kahelda. Üldlevinud väär arusaamine on säärase: kes siis emalt lapse ära võtab, selleks peab ta ikka joodik, liiderdaja, päevavaras, kurjategija või vaimuhaige olema...

Esimest korda puutusin selle probleemiga kokku umbes kolmeist aastat tagasi miilitsa piirkonnainspektori tööta. Seejärel ajakirjanikuna. Komanderingutes käies ja «lastejagamise» kohta kirjutades kaebusi lahendades tuli samuti ilmsiks, et loomulik tasakaal vanemate vahel pärast lahutust on purustatud. Nüüd olen seitsmendat aastat rahvakohtus kaasistuja ning selgub, et üheksal juhul kümnest jäävad lapsed pärast lahutust emadele ja kõigest ühel juhul isade kasvatada. Suhe 9:1 ei ole mõistagi täpne, kuid tegevalikult väga lähedal selve. Näiteks 1973. a. küüsti Tallinna Keskrajooni haridusosakonnalt arvamust laste üle tekkunud vaidluste lahendamiseks umbes kuuekümnel korral ning ainult viiel juhul kuuel juhul leidsid hooldusametnikud, et kohus võiks lapse ka isa kasvatada jätta. Seda teades ning eeldades, et nii hooldusamet kui kohus lähtuvad esmajoonelaste huvidest (seadus ju nõuab nii), tuleb teha ainuvalimlik järeldus: alaealiste lastega abielulahutajatest abielul üheksal juhul kümnest Lumivalgeke Kriimsilmaga. Ning abielulahutuste hulk suureneb järjest, suureneb ka kohtulikes vaidlustes figureerivate laste arv. Need arvud pole väikesed. Näiteks ainsuks 1973. a. arutasid Eesti NSV kohtud läbi 5025 lahutusasja ning hagi rahuldati 3916 juhul, neist alaealiste lastega 3316. Puuduliku kohtustatistika tõttu ei ole vaidluste laste tegelik arv teada. Kuid meie perekondade keskmist suurust arvestades võib teha tõenäolise

oletuse, et üksnes möödunud aastal määratud hooldusinstantsid ja kohtud kas nii või teisiti vähemalt 4000 alaealise lapse saatuse.

Niisiis, ühiskonnasisene loomulik tasakaal laste kasvatamisel pärast abielulahutust on jämedalt rikutud, lapsed jäetakse emadele. Püüan loetleda peamisi põhjusi. 1. Rutin. Paljud inimesed on siiani veendunud, et lapsega võib mõistlikult ümber käia ainult ema. 2. Paljude isade (suhteline) ükskõiksus oma laste vastu, mis niimetatud veendumust siiani turgutab. 3. N.-õ. negatiivsed kogemused raiskuläinud isadega. Neist on mõjustatud esmajoonelaste hooldusametid, kohtud jmt. Instantsid. 4. Vaidluse üle otsustajate pealiskaudsus või asjatundmatus mõningates pedagoogilist, psühholoogilist, ideoloogilist ja lihtsalt loogilist või olulist laadi küsimustes. 5. Küllaldase vastutustunde puudumine. Eri aspektidest lähtudes saab selles ühtviisi süüdistada nii emasid kui isasid, nii hooldusametnikke kui kohtunikke, nii üksikisikute mugandumist kui ka sageli kõverit kujundatud avalikku arvamust. 6. Teaduslikult põhjendatud kriteeriumide puudumine. Lastele üle valdlevate vanemate isiklike omadusi õpitakse tundma pealiskaudselt, sageli üldse mitte. Ei arvestata kõiki vaidluse õige lahendamiseks vajalikke tegureid jne. 7. Kõigest eelnenust tulenevalt — aetakse segamini lapse hooldamine ja lapse kasvatamine. 8. Faktor, mida ma nimetaksin femininseks subjektivismiks (tuleneb naiste rõhuvast ülekaalust avaliku elu mitmes sfääris). 9. Muud subjektiviivsed tegurid. Näiteks avaliku keelepeksu samastamine avaliku arvamusega; naishooldusametnike isiklikud halvad kogemused oma abikaasade jmt. asjaolud. 10. Haridusosakondade arvamuste puhtloogilise struktuuri puudused: kaugeleulatuvate järelduste tegemine vähestest või ühekülgetest faktidest; deduktiivne ja induktiivne põhiloogika eiramine; analüüsi pinnapealsus või tendentslikkus jmt.

Lahkuminevad abielupooled lepidvad sageli juba enne kohut omavahel kokku, kelle kasvatada jäävad lapsed. Mõnikord hooldusametid mõjustavad isasid «vajalikus suunas», püüdes selgeks teha, et ema on lapsele tähtsam kui isa. Ja isad loobuvadki. Tihti tahaksid nad küll lapsi enda juurde, kuid ei julge selle tahtmisega välja tulla, olles ette kindlad, et niikuini lapsi neile ei anta. Kuid leidub isasid (viimasel ajal järjest rohkem), kes püüavad rutini vägivallale vastu hakata.

Vaatame, mis nendega juhtub.

Naiste ülemvõim lasteasjanduses algab sünnitusmajast — ja selle vastu ei saa häält tõsta. Sünnitusmajadele järgnevad lastesõimed — sealgi on naiste ülemvõim täielik. Lasteaedades — naissed. Koolides — naised. Haridusosakondades — naised. Haridusministeeriumis — ikka naised. Lõpuks rahvakohtutes — loomulikult jälle naised, kas ees- või kaasistujatena.

Võtmepositsioonidele asunud naised ei pruugi olla otseselt pahatahtlikud. Enamasti on nad ise emad ja siiralt veendunud, et lapsele polegi maailmas midagi tähtsamat kui ema. Isiklikud puudused neil kordadel unustatakse. Ja kui lapse saatuse pärast muretses isa alustab käimisi mööda naisinstants, satub ta paratamatult naiste ringkaietse. Naised jäävad naisteks ja näevad asju esmajoonel oma ilusate naiselike läbi. Isa, kes riskib naiste ringkaietse purustama hakata, peab olema kas hulljulge või oma lapse käekäigu pärast viimase piirini mures või siis lapsesse nii meelelt kiindunud, et unustab igasuguse ettevaatuse ja reaalsustaju.

NSV Liidu Ülemkohtu plenumi 4. detsembril 1969. a. määruse p. 24 ütleb: «Juh-tida tähelepanu eriti sellele, et abielu- ja perekonnasuhetest tulenevaid asju tuleb kohtulikuks arutamiseks põhjalikult ette valmistada.»

Kui kohtud paluvad haridusosakondadelt arvamust laste määramise kohta, eeldavad nad, et vastavad ametnikud juhivad asja uurimisel ja seisukoha andmisel APK § 73 lg. 2 mitmekülgetest nõuetest. Ent kui lugeda haridusosakondade seisukohti, siis need on vaid naeru-väärsuseni primitiivsed korterikrjeldused. Vanemate isiklike omaduste kohta ei ütle need tavaliselt mitte midagi. APK § 73 lg. 2 nõuded ei arvestata. Nende asemel pannakse arvamuses «argument», mis näikse sobivat asendamata üksikõik missuguseid (isade) häid isiklike omadusi: väike laps vajab ema. See on hoolduslik trumppä, mis kohtulauale viisatakse. Seda kuules peab jääma mulje, et ilma emata laps hakkub See «väide» on kõige lõõvam. Kõige usutavam, ja kõige ohtlikum! Sest selle taha võib peita eranditult kõik — oma halva töö, pealiskaudsuse ja vastutustundetu, oma võimetuse asjaolusid objektiivselt hinnata. See «väide» peab kohtule antava arvamuse kum-ned puudujäägid tasa tegema. Selle läbi paistmatu suitsukatte varjus on ülimalt mugav laste üle tekkunud vaidlusi pimesi lahendada. Väike laps vajab ema — ja kõik!

Palun andeks, ei ole kõik. Eesti vanim psühholoog professor Konstantin Ramul kirjutab 1969. a. ilmunud raamatus «Teaduslik psühholoogia ja elu»: «Et väikese lapse «armastuse» väljakujunemisel tema eest hoolitseva isiku, ema või kellegi teise vastu etendab esmajärgulist osa füüsiline kontakt sellega, siis võib, eriti väikese lapse kunstlikul toitmisel, ema osa lapse suhtes väga hästi täita ka isa...» (Minu sõnenduse. — R. R.)

Täpselt sedasama kinnitavad teisedki teaduslikud seisukohad. Füüsiline kontakt tekitab väikelapse kaitsetuse- ja

julgeolekutunde. Väikelapse normaal-seks arenemiseks on füüsiline kontakt ülimalt oluline, kuid pole põhimõttelist vahet, kas tal on see ema või isa, vanema või mõne kõrvalise hoidjaga. Peaasi, et kontakt oleks küllaldane. Pli-sike laps vajab füüsilist õrnost, vajab soojust ja armastust, toitu ja hoolitsemist, ja iga normaalne isa võib talle vajaduse korral seda anda samavõrd kui emagi.

Kuid hoolduslikul pseudoargumendil on veel teine väga ohtlik aspekt — pedagoogiline. Võimatus teha praaki on just siin kõige suurem. Väitega «Väike laps vajab ema» tahetakse öelda, et isad ei oska lapsi korralikult hooldada: ei oska süüa teha, nõusid pesta, tube koristada, laste rõivaid pesta-paigata jne. Esiteks on see väide absurdne sel põhjusel, et enamik isadest — vähemasti minu üsna suure tutvusringkonnas

RUDOLF RIMMEL,

rahvakohtu

kaasistuja

MIKS ABIELLUS

— oskab kõiki neid töid niisama ladu-sasti kui emad, vahel paremini. Tei-seks on aga väide juba põhimõtte-liselt vale, sest just siin taanda-takse lapse kasvatamine hooldamisele.

Tallinna 21. keskkooli direktoril, Ees-ti NSV teenelisel õpetajal Artur Tikil on valmis käskiri «Isadest ja isade-le». Nagu teised spetsialistid väidab te-magi, et lapse optimaalne kasvatusiga on kaheksanda ja kolmekümenda elukuu vahel. Ta kirjutab: «Ühelt poolt ei tohi sel perioodil lapse arengust ette rutata... teiselt poolt aga on veelgi halvem, kui kasvatus hooldamise peen- raha vastu vahetatakse. See sobib loo-mafarmi, mitte aga lastetuppa.»

Kui tegemist on pisikesel lapsega, peaks haridusosakondade ja kohtute lä-henemine asjale olema eriti igakülgne ja objektiivne. Kuid just siin lahenda-takse asi lausa jultunud pealiskaudsu-sega: väike laps vajab ema! See ette-otsustatus on end nagu kobra väikeste laste kohale püsti ajanud, ja pole tial teada, kuidas situatsioon lõpuks (tule-vikus) laheneb. Ehk on hoopiski nii, et paariaastasele lapsele oleks just isa tarkus, tasakaalukus, armastus ja kaalne mõtlemine rohkem ära kulunud? Miks etteotsustatult arvata, et nimelt ema pedagoogilised eeldused on suuremad?

Siinjuures oleks tarvilik meele pida-da mõned objektiivsed asjaolud, millel kohtu-likes vaidlustes laste üle võiks olla tea-tav suunav tähtsus.

1. Naiste emantsipatsioonil on mitmeid negatiivseid kaasnähtusi, näiteks suitse-tamise ja alkoholi mis peadpõõritav kasv, võrreldes meeste samade näitajatega, jmt. (sõjaajargsed meditsiinilised uurimused). 2. Alkoholi mis kõrval on abielule pu-rnemise peapõhjusiks mõlema poole võime-tus arvestada teist inimest — oma abika-aat — ja abieluiks ettevalmistamatus (tead-laste N. Kruvitali ja V. Perevedentsevi seisukohad). 3. Isata jäänud lastest on suur protsent väikesi kontaktivõimega, tunde-vaesed ja sidemelõdvad (psühholoogiliste uurimuste järeldus). 4. Viimastel aastatel tegelevad isad lastega rohkem kui vara-semal ajal (A. Tiki ja teiste koolide ja-med). 5. Eesti NSV on abielulahutuste poo-lest üks esimesi Nõukogude Liidu (de-mograafiline statistika) ja lahutuste arv suureneb järjest. 6. Perekondade lagune-mise põhjus on teaduslikult uuri-tud nii vähe, et etteotsustatavalt üldisi järe-lusid on riskantne teha (demograafide seisukoht). Näiteks kui joomine on lahu-tuse üks sagedamalt põhjust, siis samal ajal pole üldse teada, kui palju üks pool teise poole alkoholi mis nii või teisiti soo-dustas. 7. Kohtus selguvad tavaliselt vaid lahutuse motiivid, mitte põhjused.

Tõele au andes: mõnikord vaidlusta-vad kohtud haridusinstantsi arvamuse kui pealiskaudse ja saadavad selle täiendamisele. Kuid kahjuks tehakse seda väga-väga harva. Kohtute töökoor-mus ei ole väike, vägikalka vedamiseks haridusosakondadega pole aega, ja nii minnaksegi kergema vastupanu teed. Ot-suste kvaliteet kannatab.

Hooldusametnike demagoogiliste väl-dete arsenal on vahel mitmekesine. Näi-teks on laialt pruugitav seisukoht, et perekonnas joondub tütar ema, poeg aga peamiselt isa järgi. Seda tendents-likku seisukohta on kasulikk võrrelda näiteks uurija Meida Inno tööga «Konf-liktid ja häired laste ning vanemate suhetes». (Esimest korda kanti see ette juba 1969. a. Tartus peetud pedagoogil-isel konverentsil. (Vt. «Sovetskaja Pe-

dagogika i Skola» nr. 3.)) Meida Inno uurimistöö hõlmas neli erineva suuru-sega kooli ja 707 üksikkonfliktit. Muude tulemuste hulgas selgus, et 51 protsen-ti kõigist kokkupõrgetest on lastel otseselt emadega ning kõigest 25,6 prot-senti isadega. 22 protsenti konfliktidest oli lastel üheaegselt mõlema vanemaga, ülejäänud vanavanematega. Uurimisel ilmnis veel üks mõtlemapanev asjaolu: eri vanuseastmes lastest (11—17 aastat) on konflikte emadega rohkem just tüd-rukutel. Poiste ja emade suhted on pa-remad. (Muuseas, andmete usutavuses ei maksa kahelda, neid kontrolliti jä-relvestlustes lapsevanematega.)

Uurimuse tulemuste põhjal Meida Inno nendib, et isad on laste vastu pal-ju õiglasemad, valesüüdistusi esitavad nad väga harva. Samal ajal on just emade valesüüdistused lastega tek-kivate konfliktide peapõhjust. Lisaks

muule halvale: suurem osa emasid ei vabanda hiljem laste ees.

Selline on siis Lumivalgekeste ja Kriimsilmade vanemlik pale sotsioloogiapeeglis. Ka parima tahtmise korral ei saa Lumivalgekestele teha näiteks sellist komplimenti, et nad kõik eranditult on head lastekasvatajad... Kõige käegakatsutavam järeldus eeltoodud andmetest on ehk see, et lastega tege-levad rohkem emad. Kuid sama ilme on seegi järeldus, et isa-Kriimsilma pe-dagoogiline vaist on tihti parem kui emal-Lumivalgekesel.

Eespool rääkis naiste ringkaietsest, mille tõttu mehed (isad) jäävad kohtus või enne kohut kaotajaks pooleks. Pal-judest tädiest kaitstud lapsuke jäetak-se emale. Mõne aasta pärast (olenevalt lapse vanusest) juhtub aga sageli nii, et naiste ringkaietseesse lisandub uus lül — veel üks naine, miilitsa lastetoa ins-pektori. Ta registreerib paljudest tädi-dest ja emast eskorditud lapsuke oma kartoteegis.

Üldised andmed miilitsa lastetubades ar-vel seivate alaealiste kohta on melle tea-da, arvestust peetakse korralikult. Kuid and-probleemi seisukohalt polnud neist üldandmeid kasu. Täpsemate andmete saami-seks palusin abi ilgi kahekümne vaba-riigi miilitsaosakondade lastetubade ins-pektoriilt. (Siinjuures aitäh kõigile lisatöö-est, mis nad minu palvel tegid.)

Nagu eespool öeldud, andis näiteks Tal-linna (endise) Keskrajooni hooldusinstants üheksal juhul kümnest arvamuse kohtule emade kasuks ja kõigest ühel juhul isa kasuks. Isade diskrimineerimine on kees-tunud aastaid. Samal ajal oli Keskrajooni miilitsa lastetoas aastavahetusel arvel 27 last, keda kasvatasi üksikud emad, ja kõi-gest üks laps, keda kasvasat üksikisa. Tal-linnas Kopli piirkonna lastetoas on üksiku-te emade käe alt sattunud arvele 40 last, üksikisade juurest aga jällegi kõigest üks laps.

Üksikemad ja üksikisade vahelkord on kõrgis lastetubades enam-vähem ühesugu-ne. Näiteks Tallinna Mererajoonis on suhe 99:4, Paldes 28:3, Rakvere linnas koos poole rajooniga 40:4, Tartus 25:1 jne., jne. Kärdis aga, kus miilitsa lastetoas on üld-se arvel kõigest 16 alaealist, on üksikema-de kasvatidke tervenisti 11, ülejäänud 5 on tulnud perekondadest. Üksikisade lapsi pole arvel ühtegi.

Muidugi, neist suhteliselt kaudsetest peegeldustest ei saa teha lõplikke järe-lusid. Ent siiski. Lisagem siia laste-koodu, eriinternaatkoollide, erikute-koolide ja alaealiste kolooniate andmed — ja selgubki kurb tõsiasi, et paljud naised ei mõista nende õlgadele lange-vastutuse tegelikku suurust. Ei tohi kahe silma vahele jätta sedagi, et pal-jud emad lihtsalt hindavad oma võimeld ja võimalusi üle. Võime laps liimale tuua ei tähenda veel võimet lapsest kor-ralik riigikodanik kasvatada. Sugupool-te bioloogilised ülesanded ei võrdsustu sotsiaalsedega. Laste määramise biolo-giline põhimõte (nii seda paraku võib nimetada) pole end kohtupraktikas alati õigustanud ning nõuab revideerimist. Abielu lahutamisel peab laps jääma pe-dagoogilises mõttes võimekama vanema hoolde. Kui kasvatuslik kriteerium kõr-vale heita, kui jätta laps vähem arene-nud ja vähemusütliku vanema juurde, on praak enamasti kindel. Kanajalgadel seisv pedagoogiline hurtsik kukub lap-sele kaela.

Haridusosakondade arvamused sisal-davad üldreeglina ka ideoloogilise tü-hiku. Vähemalt mina pole küll juhtu-nud kordagi lugema, et oleks silmas peetud laste üle valdlevate vanemate poliitilist küpsust, nende maailmavaate

selgust ja ideoloogilist kindlust. Ei ole kaht sarnast inimest. Suured vahed on üksikisikute poliitilises haridustasemes, nende maailmatunnetuses. Erinevused on suured sageli ka ühes perekonnas. Ühiskond ei eksisteeri väljaspool ideoloogiat, ja laste poliitiline väärastamine algab kodus. Ideoloogilist harimatu või vildakate vaadetega lapsevanem ei kasvata tänapäevaseid tugevat ühiskonnaliiget.

Mitte miski ei asenda ideoloogilist hälli. Makarenko pedagoogika lähteprintsiibiks oli: kergem on last kasvatada kui hiljem ümber kasvatada. Kui lahutatakse väikeste lastega (või väike-lastega) abielupaar, algab lapse teadlik kasvatamine alles pärast lahutust ning jääb peamiselt üksikvanema asjaks. Talle langeb kahekordne ideoloogiline vastutus.

Suur Makarenko rõhutas alati, et lap-

«... paremad materiaalsed või elamuolustikulisel tingimused iseenestest ei või põhjustada lapse üleandmist selle vanema kasvatada.»

Mõistagi ei sattunud sõna «iseenestest» selgitavasse määrusesse iseenestest, vaid kindlatel põhjustel. Hiljuti aga kuulsin ühe hoolitusametniku suust väidet: sissetulek ja korter ei loe üldse midagi... Püüdkem vaadata, kuidas asi siiski tegelikult on.

Esiteks on selge, et Ülemkohus seadis esikohale kasvatatavate laste nõuded, mitte hoolituslikud; viimased seonduvad ju tihti otseselt parema korteri ja suurema palgaga. Kui aga, tseks, oletada, et korteril — lapse elukohal — ja vanema materiaalsel kindlustatusel tõepoolest mingit tähtsust ei ole, siis satume vastuolule meie partei poliitikaga üldse. Palku ju tõstetakse pidevalt, järjest paremaid kortereid ehitatakse pide-

vatada. Nimelt isa juurde. Vladimir ja Natalia G. lugu, millega kirjutist alustasin, pole üheski mõttes erandlik. Üldskeem on neil puhkudel umbes selline. Abielu lahutatakse, laps jääb emale. Mõne aja pärast võetakse laps militaarsarvele. «Vahetatakse signaale» kooli, kodu, milita ja alaealiste asjade komisjoni vahel. Ema hoiatatakse. (Mõned emad käivad samal ajal «kohakaasuse alusel» viinaravil või istuvad vanglas.) Ema vanemlikke õigusi kaitses pime müür. Isa on mängust väljas. Asi läheb veel hullemaks, sellest kuulub suur avalikkus. Ema hoiatatakse jälle. Isa on ikka mängust väljas. Asi läheb veelgi hullemaks. Siis hakkab isa last enda juurde tahtma. Ema hoiatatakse... Jne., jne. Kuni ussitatud situatsiooniõn puult alla varisema kipub. Nüüd tarvis kähku emalt vanemlikud õigused ära võtta. Läheb lahti sagin. Alaealiste asjade komisjon jookseb, hoolitusamet jookseb, lasteinspektorid jooksevad, ühiskondlikud inspektorid jooksevad samuti, õpetajad ja tohtrid jooksevad kah. Kõik muudkui jooksevad. Isegi isa otsitakse jooksult üles, et ole nüüd hea mees ja võta laps endale...

Eesti NSV kohtutes on tehtud otsuseid, milles laste soove pole arvestatud. On teada küllalt juhtumeid, kui emale määratud laps on põgenenud isa juurde. Laps tuuakse tagasi kohtuaituri või isegi milita lastetoa inspektori abil. Kuid ta põgeneb jälle. Isa võtaks lapse enda juurde (milline isa seda ei teeki!), aga ei tohi: ta peab alluma seadusele. Nisugused kohtuotsused on lapse suhtes vägivaldsed. Ja mis lapse huvide kaitsmisest saab siis üldse rääkida? Nisugune kohtuotsus tallab jalge alla lapse kõige puhtamad tunded. Last põgenemist tõlgendatakse tavaliselt nii: laps on loll ega tea midagi, isa on samuti loll ja lisaks sellele alatu, sest «meelitas» last enda juurde... Noh nii lihtne see asi paraku pole. Laps juhindub esmajooneliste tunnetest (armastusest isa vastu), mitte mõistusest. Isa juhindub nii tunnetest kui mõistusest. Last määratakse emadele, keda laps ei armasta, näitab kõige selgemini, kui ohtlik on naiste ringkattest ja avalikust rutiinist tulenev subjektivism. Pole ju raske kujutada, mis moodi selline kohtuotsus traumeerib lapse psüühikat ja mismoodi hakkab laps suuremaks kasvades üldse kohtusse ja nõukogude seadustesse suhtuma. Talle tehti ju ülekohut! Lapsed pole rumalad, nad taipavad rohkem, kui arvatakse. Ja mis autoriteet saab olla vanemal, kelle juurde laps vägivaldselt elama pannakse?

Tartu Rajooni TSN Täitevkomitee haridusosakonna juhataja pedagoogikateadlane Valdur Lulla (kes muide kahekümmend aastat n.-õ. õnnetute laste kasvatamisega tegelnud) ütles ühes eravestluses, et tänaseks on kujunenud uut tüüpi isa, kes paljuski erineb tollest isast, kelle põlvkond tegi läbi Suure Isamaasõja. Tänased isad, väitis Valdur Lulla, sulavad perekonda loomulikult kui temavärsed pärast sõda. Sõjast jäid julmad jäljed. Paljud isad ei naasnud. Ühiskonnasine loomulik tasakaal oli kõvasti rikutud. Olude sunnil tegelesid lastega rohkem emad. Ja lastekodud. Sõda on ammu möödas, põlvkonnad vahetunud. Ühiskond on sooliselt stabiliseerunud, isade defitsiiti ei ole enam. Kaasaegne perekond erineb suuresti sõjajärgsest.

Kõige selle tõttu — praegune kohtupraktika kõrgub nagu vildakas monument neile isadele, kes jäid sõtta. Tõde tänastest isadest on moonutatud.

Jah, lihtne on lahutuse põhjusti näha siis, kui mees joo ja peksab naist. Keerulisem, kui olukord on vastupidine: naine joo ja läheb mehele kättega kallale. Endise piirkonnavolinikuna võin öelda, et piirkonnas elanud naisjoodikutega oli rohkem tegemist kui meestega. Pool tosinat siniseks joodud naise Lumivalgekest kasvatasi lapsi. Ainult ühel oli vallaslaps, teiste võsus jäid neile abieludest. Minu piirkonnas (täpselt Tallinna südalinnas) elas mitu perekonda, kus agressiivseks pooleks olid nimelt naised. Nad kaklesid (sõna otseses mõttes) oma meeste ja naaberitega. Oleme ju kõik näinud rohkem kui korra hüsteerikuid, psühhopaate, joodikuid, skandaalitsejaid loomu poolest või lihtsalt kasvatamatuid naisi, emasidki. Muide, ka kõrgema haridusega perekonnades. Neist asjust ei räägita avalikult, sest inimesed (siin esmajoonelised mehed) hõbenevad ja eelistavad vaikida. Kodusõjad peetakse maha segieksitud korterite tummade seinte vahel. Ainult lapsed on mõnikord veriste lahingute tunnistajaks. Kui skandaalitseb mees, kutsutakse milita. Kui rääskab naine, püütakse tili vaikelt sumutada. Kohtus räägitakse sellest harva (oma praktikast mäletan vaid paari juhtumit), kuigi poole avameelsus on üks tee õige otsuse juurde. Lapsed ei ole süüdi! Kui mees oma naise haibu külgi tunneb, peab ta lapse huvides hääbist üle saama ja rääkima kohtule tõtt, ainult tõtt. Kui lahutab lasteta abielupaar, on üks asi. Kui abielulahutusega kaasneb vaidlus laste üle, on hoopis teine asi. Pole midagi kohtuvamat kui laste jäätmine skandaalist ema meelevalda. Isadel tuleb selle üle tõsisemalt mõelda. Austades emasid ei tohi vaikida nende puudustest.

Võõraste abielu- ja abielu- (või -põrgute) kõrgesse salaugastesse ei ole kellelgi võimalik tungida. See ei õnnestuks ka geeniaalse kohtunikul. Ja siiski: tõde tänastest isast on moonutatud.

Mõnelehelises kohtutoimikus on paar iseloomustust (kuivad), palgatõend, mõni akt, mõni muu tähtsusetu paberike ja lõpuks haridusosakonna seisu-koht: lapsed vajavad ema, lapsed jätta emale. Toimik on pliske, sinna mahub ema üksinda, isa tavaliselt ei mahu. Tihti teda polegi tahetud sinna mahutada. Isa kui lapsevanemat, isa kui lapse suurt sõpra ja kaitsjat; isa kui tugevat isiksust, kelle üle laps uhkust tunneb; isa kui ilusate naljade väljamõtletajat; isa kui asjalikku õpetajat ja tasakaalukat kohtunikku. Lõpuks isa kui lihtsalt isa. Toimikus muutub ema Lumivalgekeseks, isa Kriimsilmaks. Kohtus kuulen ma, et noh, pole viga, isa hakkab maksma alimente ja sellega on vanemate võrdsus tagatud. Neil kordadel tahaksin hüüda: «Kus te olete, Kriimsilmad, keda ma iga päev isadena näen?!» Aga Kriimsilmad vaikivad. Siiski mitte alati. Vahel surub mõni neist maha hirmu ligipääsmatute ametkondlike bastionide ja rutiinil sügavate vallikraavide ees ning hakkab oma lihast last endale nõudma. Kuid...

Tõde isadest on moonutatud: kohtuotsuste suhe on nende kahjuks 9:1.

Kohtupraktika viltujooksmise põhjustest sai ühes artiklis kirjutada vaid pealiskaudselt. Hoopis kõrvale jäid mitmed probleemiga kaasnevad asjaolud, igaüks siiski tähtis ja eraldi käsitlemist vajav. Kahjuks ei olnud võimalik üksikasjalikult analüüsida ka kõiki demagoogilisi argumente, mida haridusinstantsid isade vastu kasutavad. Suurimaks süüdlaseks kohtupraktika vildakuses võiks pida avalikku rutiini ja haridusinstantside tendentslikku tegevust. Eesti NSV Haridusministeeriumi vastavad ametnikud küll kinnitavad, et nende instruksioonid kohustavad allasutusi lähtuma igal konkreetsel juhul konkreetsetest asjaoludest ning ikka ja ainult lapse huvidest. Kuid mis kasu on instruksioonidest või tsirkulaaridest, kui nendest kinnipidamist keegi sisuliselt ei kontrolli? Haridusosakondadel puudub isegi ülevaade, kui palju on neilt kohtud arvamus küsinud ning kuidas arvamus emade ja isade suhtes jagunenud. Lühidalt ja selgelt öeldes: keegi ei tea täpselt midagi. Töö, millel ühiskonna suhtes lausa erandlik tähtsus, on lohakil üksikametnikest kuni ministeeriumini välja. Muide tunnistavad seda ka haridusametnikud ise («... ega siis meie kah kõike jõua»). Inimesed, kes arvamusel allkirja annavad, ei kannu mingit sisulist vastutust.

See kõik näitab, et ametnikud, kes on võõraste laste saatuse eest vastutama pandud, tegelikult kardavad seda vastutust. Kardavad sellepärast, et nad ei oska või ei suuda või isegi ei taha oma tööd kvaliteetselt teha.

Etteotsustatus emade kasuks süvendab võrdselt mõlema abikaasa vastutustundetust, soodustab abielude lagunemist ning moonutab nõukogude perekonna demokraatlikku olemust. Tuleta siin meelde, et ainuüksi möödunud aastal otsustati Eesti NSV kohtutes nii või teisiti umbes 4000 alaealise lapse saatust. See on suur arv! Mis saab lastest edasi, ei tea samuti täpselt mitte keegi. (Kui ehk millits välja arvata, mõnikord.) Oleks aeg sotsioloogid tööle panna ja üksikvanemate juures kasvavate laste käekäik läbi uurida.

Laste vastu ükskõiksed isad on süüdi. Oma võimeld ülekandavad emad on süüdi. Avalikkuses vahv kasvatuslik rutiin on süüdi. Halvasti töötavad haridusinstantsid on süüdi. Rahvakohtud on samuti süüdi. Ning tundub, et ka Eesti NSV Ülemkohus ei ole laste üle peetavaid kohtuvaldlusi üldistanud ja kohtuid objektiivselt juhendanud. Kuidas muidu võis kurjakuulutav suhe 9:1 sündida? See sündis ju kohtutes, ei kuskil mujal! Kuidas ka ei oleks, ent juba kalne inimese mõistus ütleb, et tegelikus elus ei tule mitte ial üheksa Lumivalgekeste kohta üheksat Kriimsilma. Vähemasti abieluinimeste hulgas. Kogeme tihti, et kui isa on Kriimsilm, siis ka ema pole Lumivalgeke. Aga kui mitte, siis küsigem: miks siis Lumivalgeke abielus Kriimsilmaga? Kas ta polnud ehk küllalt tark? Lumivalgeke abieluliit paadunud võsaviilemiga on siiski erandlik. Võin seda öelda kui endine piirkonnavolinik, probleemi uurinud ajakirjanik ja keskmise staažiga rahvakaasistuja. Või mida siin üldse rääkida, kui me kõik seda nitgi teame!

MÖTTEVAHETUSEKS

LUMIVALGEKE KRIIMSILMAGA

sekasvatus pole vanemate eraasi, vaid tähtis riiklik ülesanne. Kasvatatakse kodanikke, uut ühiskonnaliiget. Makarenko ei eristanud kasvatusharusid ühe või teise eellistamise mõttes; ta eristas neid vaid selleks, et rõhutada iga üksiku tähtsust nii osa kui ka tervikuna. Ta oskas väga hästi näha (näiteks) üldise töökasvatuse ja lapse seksuaalse suunamise otsest seost, kuid ükskõik millest ta ka ei lähtunud, alati toonitas ta lapse teadliku poliitilise harimise tähtsust. (Muuseas. Kui meenutada Makarenko pedagoogilisi töid, tuleb meelde üks iseärasus. Tavaliselt rääkis Makarenko lapsevanematest üldiselt, kui aga ta nad teineteisest «eraldas», siis kirjutas ta näiteks «isa ja ema» või «papa ja mamma», mitte «ema ja isa» või «mamma ja papa». Isa oli Makarenkol ikka esikohal. Kuid seda muuseas.)

Võiks öelda, et kui Makarenko rajas nõukogude kasvatussüsteemi pedagoogilise suuna, siis Krupskaja pani aluse selle ideoloogilisele küljele. See, mis Makarenkole oli üldine, muutus Krupskaja käsitusel sageli eriliseks. Krupskaja pedagoogilistes töides on ideoloogiline seotud üldiste kasvatusprobleemidega nii tihedalt, et ühe eraldamine teisest pole võimalik. Krupskaja teravalt poliitiliste seisukohtade õigsust on elu kinnitanud ja nende eiramine igapäevases lastekasvatuses ei oleks tänapäevalgi mõeldav. Sest laste määramine abielulahutustes ei ole mitte ainult puht-juriidiline, vaid paljuski ideoloogiline akt. Üheaegselt laste olustikulise käekäigu määrab kohtuotsus laste ideoloogilise käekäigu.

Meie noorsoo ees seisvaid programme ülesandeid praegusel ajaloolisel etapil käsitleb põhjalikult Leonid Brežnev. Tema teos «Noortel tuleb ehitada kommunismi» annab mitmed tähtsad suunad noortele endile ja kõigile instantidele, kes noortega tegelevad. Otseselt vanemate kasvatuslik osa peab tulevikus veelgi suurenema. Leonid Brežnev rõhutab noorte teadlikkuse ja selge maailmavaate vajalikkust iga tegevussfääris. See ei ole juhuslik vajadus. Tänapäevase suhtlemise labüündis on ideoloogial esmajärguline tähtsus. Ka haridusosakondade töö selles suunas ei saa hõluda leheprigilises pinnavees. Kohtutele antavais arvamusis ei tohi puududa perspektiiv. Praegu on nii, et laste üle käivad vaidlused lahendatakse sageli hetkeolukorrast lähtudes: momeidil kasvatab last ema, las laps sinna jääbki. Aga mis siis, kui laps isa juures kasvades omandaks ka küpsema maailmavaate?

Vanemal, kelle juurde jääb laps, peab olema kahe inimese tarkus, kahe inimese tasakaalukus, kahe inimese õpetajavõimel, lõpuks kahe inimese lapsemeelsus, et oma lapsega paremini kontaktetuda. Mida suuremad on vanema silmaring ja kontaktivõime (teine sõltub sageli esimesest), seda suuremad on ta eeldused muutuvast maailmas stabiliseeruda nii vaimse kui hingelisel. Üksikvanema jõud või jõuetus mõjustavaid last kõige otsesemalt.

APK § 73 lg 2 loetelu sisaldab muu hulgas nõude, et õpitaks tundma laste üle valdlevate poole korteri- ja elukondlikke olusid. NSV Liidu Ülemkohu pleenumi määruse p. 13 selgitab:

valt, materiaalse heaolu tõus tervikuna on samuti pidev jne., jne.

Eesmärgiks on laste heaolu. Sellest tulenevalt, esiteks, lapse elukohas hügieenile ja siit tervisele mõjuvad tegurid. Teiseks, mängimisele — tulevikus õppimisele — mõjuvad asjaolud. Kolmandaks, ümbruskonna soodsus lapse füüsilise seisundi suhtes üldse. Näiteks kui laps ühes korteris pidevalt halge on, pidurdab see tema arengut igas suhtes, eriti mõistagi siis, kui laps alles pisike. Neljandaks, korteri kui last esteetiliselt ja psühholoogiliselt kujundava keskkonna olemus. Psühholoogid on kindlaks teinud, et madalad laed ja kitsad ruumid mõjuvad lastesse veel halvemini kui täiskasvanutesse. Hall ümbrus muudab inimese halliks, lussas korteris areneb ilumeel joudsamini jne. Viiendaks, lapse ettevalitkust ja iseseisvust kujundavad asjaolud. Näiteks, kui lapsel on liiga väike liikumis- ja mänguruum ning ta ei kuule alati muud, kui et ei tohi seda ega tohi teist, hakkab see varsti pidurdama lapse initsiatiivi ja teda nüristama nii hingelt kui vaimult. Lapse keelamine ja käskimine on omavahel tihedasti seotud ja paljuski sarnased; selles suhtes oleks kasulik teada näiteks dotsent Elango vastavaid uurimusi. Kuueandaks, korteri kui elukoha funktsionaalsed võimalused (komfort, tehnikseeritus jmt.), mis lapse arengut samuti soodustavad või pidurdavad. Jne., jne., jne. Selle kõige eiramine ei oleks lapse huvidega kooskõlas. Täpselt samuti võime diferentseeritult analüüsida kummagi vanema rahalist võimalust.

Korter ja raha ei tee veel kodu. Aga kui laps jääb ühe vanema juurde, muutuvad tähtsaks vahel tähtsusetudki asjad. Lapse heaolu peab olema võimalikult igakülgne, lisaks armastusele vajab ta korralikku elamist ja külladast kindlustatust. Eelnevast võib teha järelduse: materiaalsed ja korteritingimused peavad olema tähtsad siis, kui nad osana mõjustavad tervikut.

Seoses eelöelduga lühidalt advokaatidest, kelle osalemine laste üle käivate vaidlustes on igapäevane, kuid kahjuks sageli formaalne ja puhtesinduslik. Olukorra sisulist analüüsi kuuleb nende suust paraku harva. Mõnikord serveerivad nad asjaolusid, millest võiks saada süžee näiteks olustikuks soparomaanile. Vahel ülistatakse taevani oma võitaja voo-ruust, mis kohtuistungil paraku faktiliselt tõendamist ei leia. Jne. Peab tunnistama, et vahel püüavad advokaadid siiski enne istungit ära teha selle sisulise töö, mis hoolitusametil tegemata jäänud. Nad püüavad mõlema vanema võimalusi ja eeldusi võrdlevalt analüüsida. Ning sel teel tõestada, et laps tuleb jätta nimelt tema võitajale. Ent need positiivsed näited on erandlikud. Ometi peaksid advokaadid olema mitte ühe või teise vanema esindajad, vaid vanemate esindamise kaudu lapse huvide kaitsjad. Vajeldakse ju lapse tulevikule. Advokaatide esinemishonorar pole lõpuks hõlptulu, vaid tasu kvalifitseeritud töö eest.

Eraldi käsitlemist vajab haridusosakondade esindajate seisundis protsessis. Praktiliselt on hoolitusinstantside arvamus muutunud samaväärseks ekspertisiaktidega ja esindajad ise sattunud ekspertidega võrdsesse seisundisse. Kui aga võrrelda näiteks tehnilise, meditsiinilise, psühhiaatrilise, raamatupidamise vmt. eriala ekspertisiakti mõne haridusosakonna arvamusga, on kohe selge, et viimane ei kannatagi mingit võrdlemist: tase on nii madal. Kohtunikud satuvad raskustesse. Ühe poolt peavad nad hoolitusinstantsi seisukohasse suhtuma kui valmis tõesse, teiselt poolt aga — kui tõde kõigub nõrda del savijalgedel — peaksid nad arvamusel valdustama... Selleks puuduvad aga sageli muud otseste tõendusliku väärtusega faktid. Sellises veidrassundisituatsioonis kaldub kohus enamasti arvamusel üsaldama, kuigi hoolitusametnike ekspertiseisund antud olukorras on enda ehtimine võõraste sulgedega.

Asjade hilisem käik (lapse sattumine militaarsse, kaldumine kuritegevusele jne.) on näidanud, et paljudel juhtudel pidanud laps jääma teise vanema kas-

ARUTUSEL OLI NÄITLIK AGITATSIOON

Et üldistada eesrindlike kogemusi, mida on omandatud niisuguste näitliku agitatsiooni, poliitilise ja kunstilise mõjutamise vahendite väljatöötamisel ja rakendamisel, mis tõstavad efektiivselt töötajate tööalast ja poliitilist aktiivsust ning aitavad neid kasvatada kommunistliku teadlikkuse vaimus, selleks korraldatakse tuleva aasta esimesel poolel NSV Liidu Rahvamajanduse Saavutuste Näitusel deviisi all «Partei plaanid on rahva plaanid!» üleliiduline parimate näitliku agitatsiooni vahendite näitus.

Vabariiklik komisjon, kes peab selleks valima parimad näidised, pidas 9. juulil EKP Keskkomitee propaganda- ja agitatsiooniosakonnas oma koosoleku osakonna juhataja U. Nõmme eesistumisel.

Ülevõtted stendidest, pannoodest ja muudest näitliku agitatsiooni vahenditest olid komisjonile esitanud 62 ettevõtet, majandit ja organisatsiooni neli Eesti linnast ja üheksast rajoonist.

Komisjon märkis parematena ära fotod, mis on esitatud S. M. Kirovi nimelise kalurikolhoosi, Saue näidissovhoosi, Vaida sovhoosi ning Tallinna aiandussovhoosi poolt. Näituse organiseerimiskomiteele esitamiseks väljavalitute hulgas on kolhoosi «Hiiumäe», ETKVL-i Tallinna Kaubandusliku Inventari Tehase, Tallinna Masinatehase, «Eesti Tööstusprojekti», Tallinna 42. keskkooli, L. Kullmani nimelise Tartu Linnakooli, Vinni näidissovhoostehnikumi, Kohtla-Järve Piimatoodete Kombinaadi ja teiste näidised. (ETA)

Nõukogude kirjanduse päevad Kasahstanis

Juuni lõpul leidsid Kasahstanis aset nõukogude kirjanduse päevad, mis langetasid kokku nimeka luuletaja, lauliku ja helilooja Kenen Aserbajevi 90. sünnipäeva pidustustega. Peeti need akõnini kodukandis Kirovi-nimelises kolhoosis Džambuli oblastis. Nõukogude kirjanduse päevad, millest võttis osa arvukalt kirjanike delegatsioon esotsas NSVL Kirjanike Liidu esimese sekretäri G. Markoviga, aga algasid pidulikult Alma-Atas, seejärel grupi viisilised sõidud mööda Kasahhi NSV-d — Džambuli, Karaganda, Tšimkendi, Semipalatinski, Pavlodari, Kzöl-Orda, Taldõ-Kurgani, Kustanai, Tselinogradi, Aktjubiinski, Kokšetavi ja Ida-Kasahstani oblastis. Alma-Atas Abai-nim. Ooperi- ja Balletiteatri juures asuval väljakul

korraldati määratu raamatulaat, mida kirjandussõbrad rohkearvuliselt külastasid. Sealsamas kohtusid nad vahetult nendesamade raamatute autoritega.

Kokku sai teoks 700 kirjanduslikku kohtumist, kus vilbis ligikaudu miljon inimest. Kõikjal võeti kirjanikke vastu elava huviga, suure külalislahkusega. Rohket materjali loominguliseks tööks andsid need kohtumised.

Pärast ringsõite oli Alma-Atas loominguline diskussioon, kus arutati, kuidas kirjandus peegeldab tänapäeva elu, millisesena kujutab tööinimest, meie päevade kangelast, rahvaste sõprust ja vendlust.

Nõukogude kirjanduse päevad lõpetas luuleõhtu V. I. Lenini nimelises palees.

Kultuuripidustused on lõppenud

Leedu NSV kirjanduse ja kunsti päevade Vene Föderatsioonis on lõppenud. Kunstikollektiivid, solistid ja kultuuri- tegelased esinesid nende päevade jooksul Moskvast, Gorkis, Sverdlovskis, Voronežis ja Uljanovskis.

Vene NFSV Ministrite Nõukogu korraldas Leedu NSV kirjanduse ja kunsti päevade lõppemise puhul vastuvõtu. Vennasvabariigi kunsti- ja kirjandusmeistrite tervitas soojalt NLKP Keskkomitee Poliitbüroo liikmekandidaat, Vene NFSV Ministrite Nõukogu esimees M. S. Solomentsev.

(TASS)

Orden muuseumi lipul

Lenini ordeniga NSV Liidu Revolutsioonikeskmuseum — üks meie maa tähtsamaid teadus- ja kultuuriasutusi ning revolutsioonirelikviile varamu — on saanud 50-aastaseks. Sotsialismi saavutuste aktiivse propaganda eest ning viljaka tegevuse eest töötajate kasvatamisel Kommunistliku Partei ja nõukogude rahva revolutsiooni-, võitlus- ja töötrahvitsioonide najal autasustas NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium muuseumi teise ordeni, Oktoobrirevolutsiooni ordeniga.

AUTASUSTAMISI

○ Pikaajalise eduka loomingulise töö eest ja seoses seitsmekümne viienda sünnipäevaga anti maalikunstnik Juhan Muksele Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukiri.

○ Seitsmekümenda sünnipäeva puhul ja seoses pensionile minekuga pälvis Eesti NSV Riikliku Filharmoonia administratoor Martin A. E. niko kauaaegse kohusetruu töötaja Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukirja.

TÄNUAVALDUS

Südamlik tänu kõigile, kes mind juubelpäeval mees pidasid.

Kaarli Aluoja

ÕIENDUS

Palume lugeda «Sirbi ja Vasara» eelmises numbris 5. leheküljel ilmunud arvutust «Mõkola Suki sisukas kontsert» kolmanda veeru teise lõigu lõpp järgmiselt: «Beethoveni mis tahes sonaat on igale piaristile proovikiviks, mille puhul loomingulise tõlgenduse sügavus võib maksimaalselt avalduda. Siin see avalduski!»

ESTICA

■ Kirjastus «Dnipro» andis välja Aadu Hindi «Tuulise ranna» esimese osa Alevtina Sproglise tõlkes, trükiarvuga 30 000.

■ Ajalehe «Literaturni Ukraina» 18. juuni numbris on mitu sõnavõttu ukraina kirjanduse ja kunsti päevadele sõitjalt, Eesti kultuurist, kahe vennasrahva sõprusest ja varasemast kokkupuutest meie maa ja rahvaga jutustavad lehelugejale Ukraina NSV kultuuriminister Oleksii Romanovski, kirjanikud Mõkola Olinok, Maria Gluško ja Volodõmõr Brovtšenko ning kirjanduskriitik professor Oleg Kilmõnok. Luuletaja Mõkola Sõngaiiski aga esineb kahe Mats Traadi luuletuste tõlkega.

LEOPOLD VIGLA

Pärast rasket haigust lahkus meie hulgast Tallinna Riikliku Konservatooriumi õppejõud, Eesti NSV rahvakunstnik Leopold Jaagu p. VIGLA.

L. Vigla sündis 9. jaanuaril 1900 Tartumaal Valguta vallas. Juba varakult ilmnedid tema muusikalised võimed. Tartu Linnakoolis õppides lõpetas L. Vigla muusikaõpetajate suvekursused ja alustas 1919. a. pedagoogilist tööd Saadjärvel. Seejärel oli ta muusikaõpetaja ja teatri dirigent Narvas, jätkates samal ajal muusikalisi õpinguid.

Suure Isamaasõja puhkedes evakueerus L. Vigla Nõukogude tagalasse. Kutsutuna Eesti Laskurkorpusesse, oli ta ansambli kunstiline juht ja hiljem Korpuse orkestri dirigendina suuremate muusikaürituste hing.

Vabastatud Nõukogude Eestis jätkus L. Vigla ammendamatu energiat kõigile. Ta oli «Estonia» teatri dirigent ja Riikliku Filharmoonia direktor ning puhkpilliorkestri dirigent. Pikemat aega töötas ta Tallinna Muusikakoolis õpetajana ja 1962. a. alates Tallinna Riikliku Konservatooriumi õppejõuna.

Leopold Viglal oli väga suuri teeneid puhkpillimuusika taseme tõstmisel meie vabariigis. Juba 1947. aasta üldlaulupeoks suutis ta organiseerida ja ühte koondada sõja ajal laialiläinud puhkpilliorkestrid. Ta oli Üldlaulupeo Peakomisjoni presiidiumi liige, vabariikliku puhkpilliorkestrite sektsiooni esimees, vabariikliku puhkpilliorkestrite juhtide orkestri asutaja ja peadirigent. Ta tundus asendamatu paljudes žüriides ja komisjonides, õppejõuna seminaridel. Ta ei öelnud kunagi abist ära seal, kus oli vaja käed külge panna. Väärrib meenutamist seegi tõik tema töörohkust elust, et ta oli tunnustatumaid akordionimängu spetsialiste meie vabariigis ja terves Nõukogude Liidus.

Kommunist Leopold Vigla oli Nõukogude Eesti muusikaelu organiseerijaid. Teenete eest muusikakultuuri arendamisel on teda mitmel korral autasustatud Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirjaga. 1947. a. anti talle Eesti NSV teenelise kunstniku aunimetuse ja 1970. a. Eesti NSV rahvakunstniku aunimetuse.

L. Vigla oli väga nõudlik ja kohusetruu inimene, millega võitis kõikide lu-

gupidamise, kes teda tundsid. Vaatamata raskele haigusele täitis ta tööülesandeid oma elu viimaste päevadeni. Ta ei tunnistanud pealiskaudsust ning oskas järjekindlust ja nõudlikkust enda vastu sisendada ka oma õpilastele.

Tema kasvandike hulka kuulub terve põlvkond noori ja juba keskealisi muusikuid, interpreete, dirigente ja õppejõude, kes edukalt jätkavad oma õpetaja tööd.

Mälestus Leopold Viglast, kommunisti ja vabariikliku muusikaelu ühest juhist, armastatud õppejõust ja dirigendist jääb kauaks püsima meie mälestusse.

EESTI NSV KULTUURI-MINISTEERIUM

EESTI NSV KÕRGEMA JA KESKERIHARIDUSE MINISTEERIUM

EESTI NSV ÜLDLAULUPEO PEAKOMISJON

TALLINNA RIIKLIK KONSERVATOORIUM

Hüvasti! Jätt lahkunuga toimub Poliitiharidusmajas (Sakala t. 3) reedel, 12. juulil kell 13, matustalitust kell 14. Muldasängitamine Metsakalmistul.

ALEKSANDER MÄLTON

Eesti Nõukogude teatrikunstnik on tabanud valus kaotus. 10. juulil 1974. a. lahkus ootamatult RAT «Vanemuise» kauaaegne näitleja, Eesti NSV rahvakunstnik, NSV Liidu riikliku preemia laureaat Aleksander Mälton. Üle viiekümne hooaja võttis ta aktiivselt osa eesti teatrikunstist viljelemisest, äsja lõppenud hooaeg «Vanemuises» jäi tal viimseks.

Aleksander Mälton sündis 17. septembril 1901 Viljandis käsitöölise perekonnas. Haridustee jäi isa surma tõttu majanduslike raskuste pärast pooleni. Töötades maalrina, trükitöölisena, aednikupoisina, võttis Aleksander Mälton innukalt osa «Koidu» seltsis harastatavast näitemängust. 1920. a. asus ta tööle «Ugala» teatris, kus kujunes varsti juhtivaks näitlejaks nii sõnalavastuses kui ka operetis. Viljandi teatril andis A. Mälton oma elust seitse aastat.

Mänginud 1937—1939 Pärnu «Endlas» ja 1942—1944 Tallinna «Estonias», tegi ta kõige kaalukama osa oma elutööst «Vanemuises». 1939—1942 ja 1944—1974 — see on tervelt 33 aastat.

Kokkuvõtete tegemine A. Mältoni pikast ja rikkast loomingulisest teest seisab alles ees. Kuid ka kõige tagasihoidlikumate umbkaudsete arvestuste järgi tähendab see ligi 7000 teatrietendust ja sadu erinevaid rolle. Aleksander Mältoni näitlejameisterlikkust, karakteriloomise oskust, loomingusühholoogilist sügavust ja võitlevust ei suuda aga väljendada mingid arvud.

Meenutagem A. Mältoni selliseid osatäitmisi nagu V. I. Lenin V. Višnevski näidendis «Unustamatu 1919», mille eest talle anti NSV Liidu riiklik preemia, ja nimiosa A. H. Tammsaare «Põrgupõhja uues Vanapaganas». Eriti palju suurepäraseid karaktereid lõi ta A. Jakobsoni näidendides: dr. Miilas («Elu tsitadellis»), Samuel Kondor («Võitlus rindejooneta»), Lehtmet («Rooste»), Samuel Sunne («Kaitseingel Nebraskast»), Naumann («Suremine»), prof. Liigand («Vana tamm») jt.

Ta oli meister paljastama igasuguseid sotsiaalseid ja inimlikke pahasid.

Meelde tulevad dr. Vain E. Vilde «Tabamata imes», Lui A. Liivese «Robert Suures», praost Lusik R. Parve «Õnd-suse labürindis» jpm. osad.

Aleksander Mälton oli agar abistama ka isetegevuslikke näiteringe lavastuste ettevalmistamisel, viimasel ajal eriti Põlva rajoonis Kiidjärvel, kus ta oma suved veetis.

Valitsus hindas kõrgelt A. Mältoni teeneid eesti nõukogude teatrikunstis. 1951. a. sai ta Eesti NSV teenelise kunstniku, 1970. a. Eesti NSV rahvakunstniku aunimetuse. Teda autasustati Tööpunalipu ordeniga, medalite ja aukirjadega.

Aleksander Mältoni rikas looming jääb püsima eesti teatrijalukku. Vanemuislased mälestavad sügava lugupidamisega oma lahkunud kolleegi ja sõpra.

EESTI NSV KULTUURIMINISTEERIUM

EESTI NSV TEATRIÜHING

RAT «VANEMUINE»

Leinatallitus algab laupäeval, 13. juulil kell 12.30 «Vanemuise» suure maja ovaalsalil. Arasaatmine Suure-Jaani kalmistule, muldasängitamine kell 17.

Ajakirjanike X kokkutulekul Võrtsjärve ääres Kivilõppel andis Eesti NSV Ajakirjanike Liidu vastutav sekretär Elmar Nittim Endel Velistele ajalehe «Sotsialismi Tee» toimetusest üle Soome—Eesti fotovõistluse saadud II koha autasud.

OLI JA ON

Ungaris vilbib ja võtab osa Béla Bartóki nim. rahvusvahelisest koorifestivalist Debrecenis Eesti NSV Teaduste Akadeemia naiskoor vabariigi rahvakunstiniku Arvo Ratasepa juhatusel.

Eesti NSV TA Ohiskonnateaduste Osakonna ajaloo- ja filoloogiateaduste nõukoogu avalikult koostöölekuul kaitses väitekirja «Kaagu-Eesti vanemal rauaajal» Ajaloo Instituudi arheoloog- ja etnograafiaspektori nooremteadur Silvia Laul. Dissertatsioon hinnati ajalookandidaadi kraadi väärtuseks. Väitekirja «Eesti vokaalide põhitooni mõjustavaid foneetilisi tegureid» põhjal andis sama nõukoogu filoloogikandidaadi kraadi Keele ja Kirjanduse Instituudi eksperimentaalfoneetika laboratooriumi nooremteadurile Vende Kullile.

Tuleval aastal tähistab V. I. Lenini nimeline Moskva Raamatukoogu poeletesajandat aastapäeva. Juubelmärgi ja suveniirmärgid kavandab kunstnik Jüri Arrak, see valmistatakse Kunsttoodete Kombinaadi metallistööde ateljees.

Kolmenädalasele kontserdireisile Ukraina NSV-sse sõitis Eesti NSV Riikliku Filharmoonia estraadiorkester «Vana Toomas» Arved Haugi juhatusel. Lauljatest on kaasas Boris Lehtlaan, Rein Tuus, Nikolai Samohvalov, Anne Grünberg, Merike Kutsar ja Margarita Polozenska. Esinetakse Simferopolis, Sevastopolis, Jaltas, Kertsis jm. Seejärel on kavas kontserdid Moskvast.

Neil päevil avati Väägveres kohaliku kooli hoonele mälestustahvel omaaegsele tunnustatud kontrabassikunstnikule Ludvig Juhile, kelle sünnikodu oli Väägveres.

Tuljaku võistutantsimist alustas möödunud aastal Pärnu kuurordiklubi Anna Raudkatsi nimeline rahvatantsurühm. Võistutantsimist korraldatakse igal aastal paljudes, kus meie rahvatantsumümm, «Tuljaku» looja, on elanud ja töötanud. Järjekorras teine seessugune tantsuüritus sai tänavu teoks Aegviidus. Osa võttis 30 tantsupaari kaheksast rajoonist, peakohtunikuks oli Eesti NSV teeneline kunstitegelane Ott Valgemäe. A-klassis tulid võitjaks Pärnu ETKVL koondise «Auto» rahvatantsurühma liikmed Eldor Peet ja Viivi Vesjola, B-klassis sama rühma tantsijad Heiki Sai ja Erika Tõnismäe ning D-klassis Endel Tamm ja Elve Kukk Eesti Kultide Ühinu Pärnu osakonnast. Igavesti rändava vimpeli sai koondise «Auto» rahvatantsurühm.

Möödunud kuu lõppu päevil sai Värskas teoks Võru, Põlva ja Valga rajooni loodusõppereid VIII kokkutulek. Setumaa ajaloo ja geograafia vestles Põlva keskkooli direktor Paul Lehestik, Värska ümbruse kujunemise aastatuhandete jooksul kõneles loodusteadlane Jaan Eliart. Tehti matk kirjanik Paul Haavaoksa sünnipaika, metsatalu, kus paljud on säilinud nii, nagu oli esialgsed ajal.

«Helis»-nimeliste kooride kokkutulek, V heliaad korraldati tänavu Pärnu rajoonis Audrus. Selle organiseeris H. Põhkelmanni nim. tehase segakoor «Helitron». Kontserdil Audru sovhoosi pargis juhatajad ühendkoore Eesti NSV teeneline kunstitegelane prof. Tuudur Vettik ja Eesti NSV rahvakunstinik prof. Jüri Variste. Lõkkeõhtul Pärnu-Jaagu piir rannas võeti «Helide» perre uus liige, Kehra sovhoosi segakoor «Helin».

Kärdla kultuurimajas avati Hiumaalt pärineva kunstniku Kaljo Põllu teoste näitus, kus on eksponeeritud üle kahekümne mitmesugustes graafilistes tehnikates töö aastast 1965—1973.

Tallinna linna kultuuriosakonna, Kunstilise Isetegevuse Maja ja Eesti NSV Rahvaloomingu Maja ühise ettevõtmisena korraldatud tantsumuusikavõistlusel väärilis zürri (Harri Kõrvits, Raivo Tammik, Hans Hindpere, Ebe Pille) otsusega II preemia Horre Zeigeri džässipala «Duke Ellingtoni meenutades (24. mai 1974)». Kolm II preemiat pälvisid H. Zeigeri muusikapala «Paadid rannas» ning Peeter Preesi «Ekspress» ja «Uus maja».

Tallinnas «Kalevi» spordihallis algasid Moskva tsirkuse külalisesinemised. Kavas on kõik tsirkusekunsti žanrid, programmi seob NSV Liidu rahvakunstiniku Oleg Popovi esinemine.

Kunstilise Isetegevuse Maja korraldab 15.—26. juulini Viljandis Isetegevusliku kujutava kunsti suvekursuse. Juhendajaks on kunstnikud Tiit Pailo-Vaik, Raivo Korstnik ja kunstiteaduste kandidaat Kaalu Kirme.

Tehti kokkuvõtet EPA kirjandusvõistlusest. Luules pärisid II auhinna metsanduse III kursuse üliõpilaste Pille Tusti ja III auhinna Mihkel Mere võistlustööd. Satiiri vallas sai ergutusaunhinna P. Tust.

Meie vabariigis on külas tuntud filminäitleja Alla Demidova. Kohtumisel Tallinna Elitajate Klubis vaadati ka filmi «Tulen sinu juurde», milles külaline mängib peaosas.

Eesti raidkunstnike suvebaasis Saaremaal algas nädala algul jälle töö. Seekord on siin skulptorid P. Horma, A. Jürjo, A. Kuulbusch-Mölder, M. Mikof, S. Mölder, H. Palm, L. Palm, E. Tober jt.

Turismireisile Saksa DV-sse sõitsid tarbekunstnikud J. Vahtramäe, M. Kuke, E. Voss, I. Laas ja U. Varik.

S. KONJONKOVI 100. SÜNNIAASTAPÄEVAL AVATI - MOSKVAS MEMORIAALMUUSEUM

10. juulil avati Moskvast, Tveri piirist 28. suure skulptori Sergei Konjonkovi endises ateljeekorteris tema memoriaalmuuseum. Kunstiteadlased, restauraatorid ja meistri Joonistusi, nende hulgas L. Tolstõist teadustöötajad on säilitanud sisustuse ja osanud taaselustada õhkkonna, reed.

K. EGLE SURNUD

25. juunil suri Riias 88. eluaastal Läti NSV teeneline kultuuritegelane, väljapaistev kirjandusteadlane ja bibliograaf Kariis Egle, kelle nimega on lahutamatu seotud läti rahvusbibliograafia areng.

Kirjandusloolisel ja bibliograafilisel tegevust alustas K. Egle 1920. aastatel. Eriti viljakaks kujunes see nõukogude ajastul. 1946. a. rajati tema eestvõttel P. Stučka nim. Riia Riiklikus Ülikoolis raamatukogunduse kateeder, mille juhatajana ta pidas erilaseid loenguid 1952. aastani. Aastail 1945—1947 töötas ta

ühilasi Läti NSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudi bibliograafiaosakonna juhatajana. Tema «Lühike läti bibliograafia ajalugu» (1957) on avaldatud ka vene keeles. Suurt tööd tegi K. Egle J. Rainise, A. Upitsi, R. Blaumanise, V. Lācise jt. personaalbibliograafia teostajana. Mainitud bibliograafiatest leiame muide ka Eesti-poolset andmetükki.

Teadusliku töö kõrval tegutses K. Egle viljakalt ilukirjanduse tõlkijana.

O. KUNINGAS

UUSI RAAMATUID

LEHED LÖKKETULES. Valimik läti lühiproosat.

Valimikuga on püütud anda läbilõike ja põgus kujutus läti lühiproosa žanrilisest, temaatilisest ja stiililisest mitmekesisusest. Siin on esitatud Andrejs Upitsi (1877—1970) «Traakialane Kilon», Linards Lācens (1883—1938) «Kiviga aknasse», Pāvils Vilpisi (sünd. 1904) «Lehed lõkketules», Vilis Lācise (1904—1966) «Neil teekonda» ja «Haukapoeg», Anna Sakse (1905) «Potikuninga jutustus», «Kameella» ja «Granaadipuu», Arvids Grigulise (1906) «Kūds», Zanis Grīva (1910) «Lumi valgeke», Miervaldis Birze (1921) «Ekslik diagnoos» ja «Üks õun», Bruno Sauliise (1922—1970) «Õnnetus ei hūda tules» ja «Vāga

lõbus inimene», Evalds Vilks (1923) tondijutt «Keskõisel tunnil», Egons Līvis (1924)

Jüri Nõmm. SARVEPROOV.

Autori esikraamat sisaldab paarikümne lühilugu, nagu «Perekonnatüli», «Kohvikujutt», «Loll temp», «Rõugu-Idüll», «Filosoofid», «Põgene-mine», «Ühel keskööl», «Egols-ti õppäev», «Mahajõud

kamm» jt., mis käsitlevad eranditult noorte inimeste suhteid, eetilisi ja moraalseid probleeme. Kujundanud Kall-sa Puustak. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 24 000 eks. 168 lk. Hind 24 kop.

Иван Сlepnev. ХЛЕБ ОЖИДАНИЯ. Стихи.

Ivan Slepnev on sündinud Pihkvamaal 1948. a., lõpetanud Leningradis merekooli ning sõltunud Eesti laevadel. «Ootuse leib» on tema esikteos. Luulevihikus kirjutab autor oma armastatud sünnipaigast, mereelu muljetest

jm. ning püüab oma luuletustes järgida vene klassikalise luule traditsioone. Saatesõna kirjutanud Nikolai Strašnov. Kaane kujundanud V. Pääsuke. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 2000 eks. 40 lk. Hind 10 kop.

SLOVAKI MUINASJUTTE.

Sarja «Saja rahva lood» kuuluv raamatuke sisaldab muinasjutte «Loitsija», «Emand Kassike» ning «Punakuningas ja Kuldjuukse-

ke». Slovaki keelest tõlkinud Leo Metsar. Illustreerinud Peeter Ulas. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 40 000 eks. 44 lk. Hind 31 kop.

Helga Tõnson. META KODANIPORK.

Sarja «Teatriteed» järjekordest raamatu peatükikes «Bellugus», «Siinpool laaees-riiet», «Koorilaulust laaees-diks» (1944—1949), «Heliseval teel» (1950—1953), «Erivärvi-lis tagasipeegeldusi» (1954—1964), «Kontserditegevus» (1944—1964) ja «Mõttepude-meld mitmest salvest» vaat-leb autor Eesti NSV teenelise kunstniku, riikliku preemia laureadi, Mita Kodaniporgi suhteliselt lühikest, ent inten-

sivset loomingulist teed, aas-taid tulvil lakkamatut enese-täiendamist ja otsinguid. P-kemalt peatatakse ja antakse hinnanguid tema lauldud-mängitud ooperi- ja opereti-kujudele. Lõpuks Meta Koda-niporgi lavarepertuaari loe-telu. Illustreeritud fotodega. Kaane kujundanud V. Toots. Eesti NSV Teatriühingu väl-jaanne. Kirjastus «Eesti Ra-mat». Trükitud 7000 eks. 120 lk. Hind 69 kop.

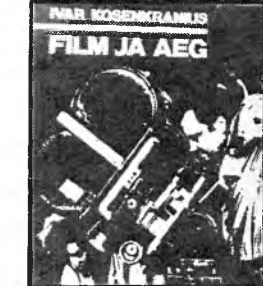
Paul Ariste. VADJALANE KÄTKIST KALMUNI.

Vadjalastel pika aja vältel kirjapandud keelenäide kogus avaldab autor need folklooristikud ja etnograafilised tekstid, mis on seoses vanade vadjalaste olme-ga hällist haurani. Tekstid käsitlevad uskumusi, kombestikku ja tavalisi ema raseduse ajast, lapse sünnist, ristimisest, hoidmisest ja kasvatusmisest, sugulastest ja noortest enne abiellumist. Ohtrasti on tekste kosjadest ja pulmadest. Tekste on ka pulmanäidetest, esmaõõõgusest, võõrsikäl-gust ja pärapõhust. Samuti on tekste abielurahva omavahe-

listest suhetest ning vallali-seks jäänutest. Viimased tek-stid on surmasõnumitest, sur-mast, matustest ja usust too-nelasse. Avaldatavas alne-stikus tuleb esle eri murraku-te sõnavaralisi, morfoloogilisi, fonoloogilisi ja foneetilisi jooni. Kogumik pakub huvi lingvistidele ning etnoloogi-dele, ent muudelegi lugeja-le, kes tunnevad huvi ühe hääbuva rahva mineviku vas-tu. Emakeele Seltsi Toimetis-ed nr. 10. Eesti NSV Teadus-te Akadeemia väljaanne. Trü-kitud 1000 eks. 188 lk. Hind 83 kop.

Ivar Kosenkranius. FILM JA AEG. Essaid, etüüde, portreevisandeid.

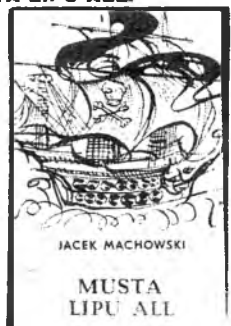
«Seadnud käesoleva raamatu kaante vahele rea filmikunstile pühendatud etüüde, portreevisandeid, mis on kir-japandud ja suurelt osalt avaldatud aastail 1966—1972 meil ning üleilmailises ajakir-janduses, üksikult juhtudel aga ka Poola ja Soome filmi-ajakirjades, loodan, et need kirjatööd nüüd järjepan-nu lu-gedes aratavad filmisõprades suuremat huvi ekraanikunsti mitmekülgsese arenguprobleemide vastu meie, nõuko-gude kinematograafia, samuti maailma filmiüli peegeldu-ses.» loome autori saatesõ-nast. Raamat koosneb kol-mest osast: «Ajaloost ja nüü-dismotiivest», «Eesti filmi ra-jajooni» ning «Portreevisan-deid ja etüüde mitmest kaa-rest». Viimases tehakse juttu Aleksandr Dovženkost, Mih-hail Rommist, Sergei Jutke-vitšist, Mark Donskoist, Mih-

hail Kalatozovist, Dmitri Sos-takovitšist, Sergei Bondar-tšukist, Jüri Järvetist, René Clairist ja teistest, filmi mõ-just moele jm. Illustreeritud fotodega. Kaane kujundanud P. Soo. Makett: P. Kass. Kir-jastus «Eesti Raamat». Trü-kitud 10 000 eks. 204 lk. Hind 1.67 rbl.

Jacek Machowski. MUSTA LIPU ALL.

Piraatluse algmed juurdu-vad nii hallides aegades, et neid võib julgesti koos me-rendusega tekkinuks pidada. Oma raamatus esitab poola autor Jacek Machowski vär-vikaid kirjeldusi heitlustest mereröövlitega, lugusid antiikmaailma piraatidest. Põh-ja mereröövlitest, Berberli, Karibi, Põhja-Ameerika ve-te, India ookeani, Lõuname-rede, Kaug-Ida ning tänapäeva mereröövlitest, samuti lehekülgi õhupi-raatlusest ja piraatidest eet-ri-s. Poola keelest tõlkinud Aleksander Raid. Kunstiliselt kujundanud Alex Kütt. Kir-jastus «Eesti Raamat». Trü-

kitud 30 000 eks. 256 lk. Hind 42 kop.

E. Etverk, A. Garšnek, A. Kass, P. Kass, H. Krusberg, M. Teeäär. MATEMAATIKA KÕRGEMATESSE KOOLIDESSE ASTUJAILE.

Kordamisõpiku teine, muu-detud ja täiendatud trükitud Kaane kujundanud

O. Käärik. Kirjastus «Valgus». Trükitud 15 000 eks. 368 lk. Hind 65 kop.

«Madarsi perekond» ja «Must Niklāvs», Zigmunds Skujinši (1926) «Sunnimaa» ja «Ruhnu saare Juhannes», Vladimirs Kaljaks (1930) «Saatan», Regina Ezera (1930) «Koor-rem», Dagnija Zigmonte (1931) «Ole tugev, Jutai», Aivars Kalve (1937) «Põua-vālk sūdaōōl», Egils Lukjans-kise (1937) «Pronksnalne» ja Alberts Belst (1938) «Allvee-laevakomandōr». Koostanud ja järeleõna kirjutanud Karl Aben. Tõlkinud Almi Ojalo, Karl Aben, Valli Helde ja Ita Saks. Kaane kujundanud Raoul Koik. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 28 000 eks. 356 lk. Hind 73 kop.

L. Brežnev. KOIK RAHYA HOVANGUKS, NÕUKOGUDE INIMESE NIMEL. Kõne välja-tele 14. juunil 1974. aastal. ETA tõlge. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 5000 eks. 27 lk. Hind 3 kop.

J. Kahk, H. Liigi, E. Tarvel. BEITRAGE ZUR MARXIS-TISCHEN AGRARGESCHICH-TE ESTLANDS DER FEUDAL-ZEIT, Neue Ergebnisse, neue Probleme, neue Methoden.

Artikleid feodalsmaiege Eestimaa marksistlikust ag-raarajaloost. Uusi tulemusi, uusi probleeme, uusi meele-deid. Venekeelse resümee-ga. Kaane kujundanud V. Toots. Eesti NSV Teaduste Akade-mia väljaanne. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 800 eks. 152 lk. Hind 78 kop.

VI OLÜMPIASLAULUPEO TEATMIK. Tartus 6. ja 7. juu-til 1974.

Enam kui saja fotoga il-lustreeritud teatmikus võta-vad sõna Eesti NSV kõrgema ja keskerihariduse ministe-r, VI Olümpiaslaulupeo organi-seerimiskomitee esimees Aare Purga, ELKNO Keskkomitee esimees sekretär Indrek Toom-e, laulupeo aujuht Gustav Ernesaks, rahvatantsude üld-juht Uilo Toom jt. Edasi andmeid esinejatest. Tõkst eesti ja vene keeles. Koosta-nud A. Luur. Kaane kujunda-nud G. Pant. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 10 000 eks. 96 lk. Hind 50 kop.

MÄNGUFILMID 74. Filmi-läenutuse ja Reklamali Vali-tuse fondis olevate mängu-ja multifilmide nimestik. Sei-suga 1. aprill 1974. Tekst eesti ja vene keeles. Trükitud 2000 eks. 100 lk. Tasuta.

ВОПРОСЫ ГРАММАТИКИ. (Сборник статей синтаксиче-ского семинара).

TRU vene keele kateedri väljaanne. Trükitud 400 eks. 116 lk. Hind 32 kop.

«KOSIMUSED JA VASTU-SED» nr. 6 (1977).

Avaldab kirjutise Eesti NSV 34. aastapäevaks, samuti ku-jundagitatsioonis tehases, arve ja fakte Kommunistli-kust Noorsooühingust, and-meid tööpuudusest kapitalis-mimaades ning retsensiooni J. Kahk raamatule «Sarna-susjooned» (K. Hallik). Vasta-takse küsimustele «Miks on vene keel muutunud rahvuste-vahelise suhtlemise keeleks?», «Milliseid uusi teraviljasorte eelistada?», «Kuidas on are-nunud Tšehhoslovakkia ma-jandus?», «Mida kujutab en-dast üldsuse käendus?», «Mis funktsioonid on Parlamen-tidevahelisel Liidul?», «Millised on maailma suurimad elektri-jaamad?», ja «Mida on huvita-vat leitud tähtedevahelisest ruumist?». Ajakirja «Eesti Kommunism» väljaanne. 80 lk. Hind 8 kop.

«MEIE REPERTUAAR» nr. 6.

Muusikalehkelelgele antud meesansambelite H. Otsa «Külaleel» (U. Kreen) tsüklist «Hiig külalpoiste lau-lud», U. Naissoo «Vankrisõit» (H. Runnel) ja S. Fine'i «Ar-mastus», naisansambelite, V. Iljini «Kodumaa», M. Novika-se «Jää veel mõneks viivuks» ja D. Golostšokini «Tulge, une-näoli» ning instrumentaalan-sambelite F. Mandre «Viker-kaar». Tekstid tõlkinud P. Kilgas, A. Otto ja H. Karmo. Näiteringid leiavad numbrist J. Glue' ja A. Thomase lava-loo «Perekonnapiidu» (inglise keelest tõlkinud M. Lehtorg), V. Ardovi minikomöödiat «Te-nete järgi», H. Karro, B. Lül-le, A. Kalitsa ning tšehhi ja ungari estraadipalu (tõlk. P. Kilgas, Toivo Karindi). Rah-vatantsijate kirjeldatakse A. Gajevoli ja M. Djomina naisrühmatantsu «Põhjamai-ne fantaasia», mis on loodud Kaug-Ida rahvaste tantsude motiividel. Eesti NSV Rahva-loomingu Maja väljaanne. 64 lk. Hind 40 kop.

«ARTIKLITE JA RETSEN-SIOONIDE KROONIKA» nr. 3. Märts 1974. 188 lk. Hind 67 kop.

«SOTSIALISTLIK PÖLLU-MAJANDUS» nr. 12. Juuni 1974. 48 lk. Hind 25 kop.

«KEHAKULTUUR» nr. 12. Juuni 1974. 30 lk. Hind 30 kop.

VOILÀ, KULLAKE!

Sa ütled, et mida rõõmustamisväärselt leian ma siin sel tänaval kõndimisest, kui kõik ilm on meie vastu ja kogu elu hall. Ja kui lõrtsi sajab.

Kuid ju kõigest lõrtsi, kullake!

Kõrge maja teravaviilulisel katusel ripneme Sinuga meeletus olukorras: katust on järsk, ilma pisimagi servata ja üleni jäätunud. Sul, mu lemmik, on ühe jala all mingi vaevumärgatav kühmuke, väikseimgi liigutus, isegi tühipaljas gravitatsioon võib Su iga hetk alla sadatada. Ja hüvasti siis, elu, hüvasti armastus! Sul ju pole midagi armastuse vastu, nagu ma olen tähele pannud? Vabanda, see viimane on muidugi kir-

janike sadistlik väljahautis; ühesõnaga hüvasti, elu! No aga kui elu hall on, nagu me kaldume arvama, on allapranstamine ka iseenesest veidi ebamugav tegevus. Nii et — tere aga, allapranstamine!

Mina, tähendab, hoian kinni ühest teadmata päritoluga traadist, mis üle katuse suundub, ega ole mul kühmukestki jala all, lihtsalt ripun. Ja nüüd ma küsin: milline on meie kirkaim soov sel ülimalt kriitilisel hetkel? Olla maas,

tänaval, arvan ma, tervelt ja puutumalt, seista või, veel parem, kõndida.

No ja — voilà! — siin me kõnnimegi! Tere, elu, tere, armastus, fantaasiavaene väljamõeldis, hüvasti, allapranstamine! Eks ole hall värvus kõige majesteetlikum ja lubavam, ülimalt paslik elule!

Eh, midagi ei aita mu leidlik kõne. Kuid eks mine ja ripu siis tõeliselt! Ainult et — arvad Sa kullake, et Su kirkaim soov seal katusel ikka tähtub?

V. RENCIN (Tšehhoslovakkia)

A. TAMM (NSV Liin)

1. Mu vallaliste sõbrataride juurde võib sisse astuda õhtuti ja ette teatamata. Tavaliselt on juba mõni külaline kohal. Ja ikka võib kedagi ühes võtta. Mu vallalised sõbratarid ei tule kunagi ette teatamata, helistagu nad kas või siitsamast nurga pealt. Nad tahavad, et ma siis üksi oleksin. Nad ei too kedagi ühes.

2. Mu vallalised sõbratarid elavad vanades majades, kas siis neljandal korral või alumisel, endises kaupluseruumis. Nad väidavad, et nad ei soovi iga nädal korteribüroos käia. Tegelikult ei tahagi nad elada uues majas: nende praegusi kortereid pole nimelt võimalik ära vahetada.

3. Mu vallalised sõbratarid on uhked, et neid on võimatu ära vahetada. Selle üle kõigepealt. Nende nimesildid on käitsi maalitud ja paistavad silma. Nimesildi naabruses ripub kirjalokk ja selle kõrval nõõri otsas pliats nende jaoks, kes asjata käia said.

4. Esikutes on punased kookospõrandad. Esikuseintel ripuvad joonistused, plakadid, kõõga kellad. Ühe sõbratari juures eesttoas teises otsas põrandal seisab 12-kõiteline teatmeteos.

5. Ka WC-d pole mu vallalistel sõbrataridel äravahetatavad. Seda juhul, kui nad ei kasuta madalama korruse oma ega häälesta end kaasosanike maitsele. Ühel on see ruum keldris kahe luku taga, seest vahariidega üle lõõdud. Istute seal vahariidest taeva all. Teise sõbratari juures tuleb klostiruumis enne otse minna ja siis paremale pöörata. Nii jõuate sihile, mis seisab kõrgel alusel. Pikka teed lähendavad raamatud sukakendipildid seinale. Kolmanda juures tuleb enne jalgratas WC ukse eest pliidi äärde lükata. Nii näeb kohe, kas keegi juba ees istub.

6. Mu vallaliste sõbrataride köögid on ka nende pesu- ja eineruumid. Köögi-seinu kaunistavad värvusfotod keedureseptidest, sibulakimbud ning rippriiulid sibulamustris portselaniga. Laudadel on linad siniseruudulised. Köögikapid ja toolid on omavärvitud, punased või valged. Soolja vee jaoks on nad lasknud üles seada väikese elektriboileri ning selle kõrval kolme poolega peegli, et kõik õigesti ära paistaks.

7. Mu vallaliste sõbrataride elutoad torkavad silma laiade kušettide poolest. Kušetid on kaetud vaipade või samettkiide ning patjadega. Kõrval seisavad vitriinid vanaema nipsasjakestega. Televiisorid jäävad kergesti kahe silma vahele, sest häbi pärast peidavad nad aparaadi raamatute vahele. Nad ei kasuta kattekardinaid. Valgustiteks pruugivad nad arhitektide seinalekinnitatud töölampe. Seinad on valgeks krohvitud ja pilte täis, et neid ei tuleks nii tihti valgendada. Pildid on va-

hetatud, suuremeelsuse hoos ostetud või kingitud. Vahel ka iseenda maalitud. Teiste seas ripub vähemalt üks ikoon, juhuks, et Tema siiski olemas on.

8. Mu vallalised sõbratarid ei käi juuksuri juures, kuid neil on (sala)lokirullid. Nad lõikavad vastamisi üksteise juukseid. Mu vallalistel sõbrataridel on üksipuha, mis neil seljas on. Juhuslikult ainult sobib sametpükste pruun toon pulloveriookriga. Nii nad ütlevad. Silmade heaks annavad nad palju raha välja. Silmalauapuudri ja -vedelike, värvide, väikeste pintslite, suudlus- ja pisarakindla ripsmetuši eest.

Kui nad juba enda heaks mitte midagi ei tee, peavad nad ometi midagi enda heaks tegema.

Kui nad lasteta ei ole, on mu vallalistel sõbrataridel üks laps. Lapsed ei pea nii palju koristama, ei pea nii vara magama heitma kui teised lapsed ega käi nad ka juuksuri juures. Lapsed võtavad kõigest osa. Mu vallalised sõbratarid tahavad oma lapsi antiautoritaarselt kasvatada, kuid lapsed ei täna neid selle eest, vähemalt esialgu. Lapsed sarnanevad oma isadega, ja seal see konks ongi.

10. Lastesidest on nad heaga lahku läinud, ütlevad nad. Kuid enamasti taha-

vad mehed jääda. Seda mu vallalised sõbratarid rõhutavad. Seepärast abielluksid nad mu sõbrataridega otsekohe uuesti või abielluksid ülepea. Kui mehed mitte juba uuesti abiellunud või ülepea abielus poleks.

11. Minu vallalised sõbratarid on seisukohal, et kord elus peab inimene abielluma. Kui neil sõpra pole, ütlevad nad, et nad mingil juhul ei taluks iga päev mees-terahvast korteris. Kui sõber on, elab ta nende juures. Ent sisse kirjutamata. Nii palju vabadust nõuavad mu vallalised sõbratarid.

12. Kui mu vallalistel sõbrataridel on sõber, muutuvad nad kurvaks. Sest et nad teda armastavad, kõlaga see kuidas tahes. Sest et armastus on nii pingutav. Tööpolest, see on viimane katse, tema juurde nad jäävad. Teda on tasunud oodata. Seda kõike nad loodavad. Iga kord. Viimane kui üks. Sõbrad aga tunnevad küll lootust, veel rohkem aga pingutust ja neil tärkavad kahtlused.

13. Mu vallalised sõbratarid ei pea end ilusaks. Vastukaaluks on nad palju kenamad kui juhu, kui nad end ilusaks peaksid. Seepärast ei võtagi neilt keegi seda veendumust, isegi nende sõbrad mit-

te. Või seepärast just nende sõbrad neilt seda veendumust ei võta.

14. Minu vallalised sõbratarid tarvita-vad «pille». Aga kohe alguses ei ütle nad seda oma uuele sõbrale mitte. Sest et too muidu oma järeldused teeks. Niikuinii järeldavad nad ühte-teist, kui tutvuvad olemasolevate raamatupühendustega. Neid asju ju ikka koguneb.

15. Uue epohhi algul teevad mu vallalised sõbratarid ajutise lahkumisvisiidi. Lähemal ajal ei saa nad tulla ja võib-olla ka mitte helistada, nad ehk lülitavad koguni telefoni välja ja võtavad kirjalokki koridoriukselt. Sest see võiks teda häirida.

Lahkudes annavad mu vallalised sõbratarid veel lühikese hinnangu. Selle järgi on ta ometi kord täiesti normaalne inimene, nii et nad teiste meeste tobeduste puhul enam arusaamist üles näidata ei suudaks.

Ta on elanud õiges järjekorras, algul elukutses, nüüd naisele, kellesse ta, jumal tänatud, teab, kuidas suhtuda. Ta on jõujuurikast Adonis, kes liiga palju ei mõtle. Või siis mees, kes ei tee kaasa seda tööhullust või autojahti, arukas ja tunnetega inimene, kes naist mõistab ja kohe voodi peale ei mõtle. Ta ei pea abielu moodsaks kooseluvormiks. Ei taha aga teiste inimeste usku, kes sellest tuge otsivad, purustada. Seepärast ei lase ta end ka lahutada, mida mu vallalised sõbratarid täiesti õigeks kiidavad. Esialgu.

16. Mu vallalised sõbratarid peavad end ja oma last ise ülal. Neile töö meeldib. Nad on virgad. Töö on oluline, sest see on nende ainuke väliskontakt. Meeste järel. Interregnumi ajal. Seepärast lähendavad nad ka töö kiituse ja laituse õnge.

Mu vallalistel sõbrataridel pole kunagi suhteid ülemustega. Sellist asja nad selleks ära ei kasuta.

17. Mu vallalised sõbratarid reisivad puhkuse ajal kaugele. Nad on väga uudishimulikud ja sõidavad ikka jälle teistesse kohtadesse. Ent autostoppiga lähendavad nad ainult juhu, kui neil keegi kaasas on. Eriti õhtuti ei tohi üksinda autostoppida, sest siis võiks midagi juhtuda. Nad on kord juba täiesti teisale sattunud, kuna autojuht ütles, et ta Poola rannikule ei sõida, vaid mujale, ja et seal on palju ilusam kui seal, kuhu ta ei sõida.

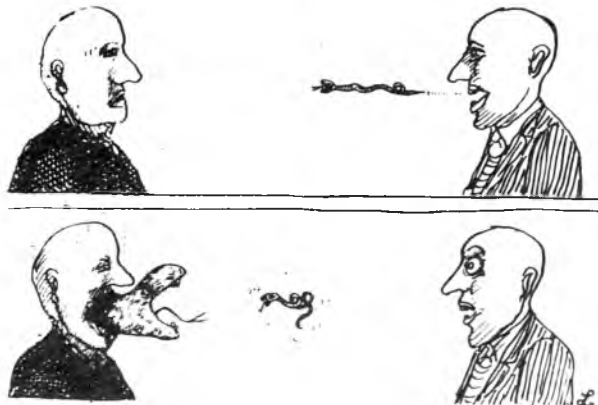
Nii õpivad nad maailma tundma.

18. Mu vallalised sõbratarid ei ütle ära, kui neil midagi paluda. Nad kuulavad teid tähelepanelikult või laenavad teile raamatu, kuidas olukord nõuab. Kui neil oleks raha, laenaksid nad sedagi.

Saksa keelest URSULA POKS

MU VALLALISED SÕBRATARID

HELGA SCHUBERT

D. LUDVIG (Jugoslaavia)

Индекс 69786

«СИРП Я ВАЗАР»

«Серп и молот»

TOIMETAJA ASETÄITJA

TOIMETUSE KOLLEGIUM:

K. IRO, J. KAHK, K. KIISK, J. KOHA, M. PORT, A. PÄIEL, L. REMMELGAS, A. TAMM, I. TORN, P. UUSMAN JA D. VAARANDI.

H. KERMIK.

V. GROSS.

Toimetuse: 200 001 Tallinn, Pikk t. 40, postkast 388. Telefonid: toimetaja — 414-16, toimetaja asetäitja — 499-24, vastutav sekretär — 467-03, kirjandusosakond — 424-84, kunstiosakond 489-05, muusikaosakond — 433-11, publitsistika- ja kultuuritöö osakond — 430-05, teatriosa-kond — 432-46. «Sirp ja Vazar» ilmub kord nädalas. Tellimishind kolmeks kuuks 96 kor. Üksiknumbri hind 8 kor. Väljaandja kirjastus «Perioodika», Tallinn, Pikk t. 73. «Sirp ja Vazar» («Серп и молот»), орган Министрства культуры Эстонской ССР, Союза писателей Эстонской ССР, Союза художников Эстонской ССР и Союза композиторов Эстонской ССР. Издательство «Периодика», Таллин, ул. Пикк, 73. FKP Keskkomitee Kirjastuse Trükikoda, Tallinn, Pärnu mnt. 67-a. Maht 4 trükipoognat. Tiraaž 49 500. Tell. nr. 1924

MB-06922